

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ

***Міжнародної науково-практичної конференції
науковців, юристів-практиків, молодих вчених,
аспірантів, здобувачів, студентів***

***«ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ
ПРАВ ЛЮДИНИ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ
ДОСВІД»***

14-15 квітня 2016 р.

Сєвєродонецьк – 2016

УДК 340

Редакційна колегія:

Розовський Б.Г., проф., д.ю.н.

Шаповалова О.В., проф., д.ю.н.

Щербина В.В., проф., д.ю.н.

Капліна Г.А. доц., к.ю.н.

Котова Л.В. доц., к.ю.н.

Рецензенти :

Ярошенко О.М., проф., д.ю.н.

Прилипко С.М., проф., д.ю.н.

Видається відповідно до рішення Вченої ради Юридичного факультету Східноукраїнського національного університету імена Володимира Даля (протокол №9 від 25.03.2016 р.)

Розглянуто питання подальшого розвитку правової науки в умовах інтенсифікації європейських прагнень в Україні та активізації громадянського суспільства. Внесені пропозиції щодо вдосконалення законодавства з урахуванням передових досягнень зарубіжної науки. Мета конференції – Дослідження і обґрунтування теоретико-методичних та науково-практичних надбань в галузі права. Узагальнення напрацювань фахівців з актуальних питань та аспектів співпраці між Україною та Європейським Союзом, теорії та практики юридичної науки, міждисциплінарних підходів та сучасних поглядів щодо подальших перспектив розвитку. Сприяння обміну науковими поглядами, ідеями та думками всередині професійного співтовариства. Стимулювання науково-дослідної діяльності учених, теоретиків і практиків.

Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науковців, юристів-практиків, молодих вчених, аспірантів, здобувачів, студентів. м. Сєвєродонецьк, 14-15 квітня 2016 р./ За ред. проф. Розовського Б.Г. — Сєвєродонецьк, Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. 2016. – 205 с.

УДК 340

Друкується в авторській редакції

УДК 340

©Східноукраїнський національний
університет ім. В. Даля, 2016

© Юридичний факультет

Дорогі друзі, шановні колеги, студентське товариство!

Щиро вітаю учасників науково-практичної конференції.

Сьогодні, у надскладних умовах існування нашої Альма матер, наука, як і раніше, є одним з головних пріоритетів діяльності. Тим більше, що розв'язання актуальних проблем історичної та юридичної науки, зміцнення інтелектуального потенціалу служить подальшому розвитку та змістовному наповненню процесу освіти, поглибленню інноваційних перетворень в сфері підготовки кадрів для юриспруденції.

Переконана, що ми з вами й подалі робитимемо все можливе задля розквіту університету й виконання нашого головного освітянського завдання – підготовки для України майбутньої еліти. Наука сьогодні, особливо юридична, спроможна підтримати та змінити життя, захистити людину, надати їй можливості для праці та творчості, і я пропоную вам рухатися шляхом інноваційного наукового пошуку.

Бажаю всім доброго здоров'я, щастя та творчої енергії.

З повагою

Ректор Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля,
Доктор технічних наук, професор

Поркуян О. В.

СЕКЦІЯ 1
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД:
ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИЙ ПІДХІД

Керівник секції: к.ю.н., доцент Арсентьєва О.С.

Шановалова О. В.
д.ю.н., професор, зав. кафедрою господарського права
СНУ ім. В. Даля

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗРОБКИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
ДО ВИМОГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ»

Застосування інноваційного підходу до розробки навчальної дисципліни «Адаптація національного законодавства до вимог сталого розвитку» обумовлено новим підходом до організації навчання в аспірантурі.

У сучасному освітньому процесі проблема інноваційних методів навчання залишається однією із актуальних у світовій педагогічній і науково-дослідній діяльності. Однак в умовах трансформаційних змін у вищій школі потребують постійного ретельного вивчення та науково-практичного обґрунтування питання кращого досвіду інноваційної освітньої діяльності [1, С.427].

Інноваційним підходом можна вважати змістовне наповнення вибіркового курсу для підготовки аспірантів ступеню освіти "Доктор філософії" за спеціальністю "Право". Під статтю йому назва дисципліни «Адаптація національного законодавства до вимог сталого розвитку». Її розроблено у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля на кафедрі господарського права (м.Сєверодонецьк).

Аргументами на користь такої характеристики зазначеного курсу виступають наступні твердження. По-перше, суб'єктам третього освітньо-наукового рівня навчання важливо вивіряти відповідність своєї свідомості, як майбутнього фахівця у галузі науки, офіційно визначеним правовим та організаційним засадам реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні. Законом України від 11 липня 2001 р. «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» таким напрямом розвитку науки і техніки на період до 2020 року було заявлено: фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі сталого розвитку суспільства і

держави. Тоб-то, зупинившись на виборі для вивчення саме цієї дисципліни, аспірант лаконічно підтверджує високий рівень усвідомлення.

По-друге, наявність патріотичної складової у комплексі заходів правового виховання аспіранта змушує його розділяти заходи протистояння загрозам економічному суверенітету нашої країни. Тому автор запропонованого вибіркового курсу розглядає можливість здійснення адаптаційного процесу стосовно національного законодавства до вимог сталого розвитку за певних умов. Вони наступні: збереження економічної незалежності, яка означає насамперед самостійне формування економічної політики, здійснення державного контролю над національними ресурсами й державне регулювання економіки; забезпечення усталеності і стабільності національної економіки; підсилення здатності до саморозвитку і прогресу.

Зазначені умови є інтерпретацією розуміння факторів, які виділяють автори монографії «Глобализация и безопасность развития» при аналізі економічної безпеки. За їх твердженням економічна безпека характеризується таким станом національної економіки, що дозволяє зберігати стабільність до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розширення відтворення й має можливість задовольняти потреби індивідуума, родини, суспільства, держави [2, С.448].

Отже, позитивний потенціал науки пов'язує з тим, що науковці спрямовують свої дослідження на економічне самопосилення держави та протистояння багатьом загрозам економічної безпеки. Тотожній цілі підкорено значну частину тематики лекцій навчального курсу, що характеризується.

По-третє, про інноваційний підхід до розробки програми, плану та методів вивчення адаптивних можливостей свідчить назва та зміст дисципліни.

«Упровадження інновацій є одним із основних стратегічних напрямів державної політики соціально-економічного розвитку. Головне питання державної науково-технічної та інноваційної політики – це реалізація власних конкурентних переваг» [3, С.146].

Більшість сучасних держав пов'язують майбутній економічний розвиток із здобутками науки й активними інноваційними процесами, тому теми лекцій за курсом «Адаптація українського законодавства до вимог сталого розвитку» розроблено, спираючись на авторитетне концептуальне визначення і стратегічне бачення перспектив інноваційного розвитку економіки та формування національної інноваційної системи. Робочою програмою пропонується наступний перелік тем теоретичних (лекційних) занять : Адаптація національного правового середовища до сучасних вимог здійснення суспільних відносин в умовах глобалізації; Характеристика концептуальних підходів до забезпечення сталого розвитку; Трансформація концептуальних положень про сталий розвиток у вимоги законодавства; Методологічні засади адаптації

українського законодавства до вимог сталого розвитку; Організаційно-правові проблеми адаптації цивільного права; Організаційно-правові проблеми адаптації корпоративного права; Організаційно-правові проблеми адаптації адміністративного права; Організаційно-правові проблеми адаптації господарського права; Організаційно-правові проблеми адаптації трудового права; Організаційно-правові проблеми адаптації екологічного права; Правові засади формування інноваційного суспільства; Аналітична доповідь ЮНЕСКО «Сталий розвиток після 2015 р.» про освіту як основоположний елемент прогресу; Державно-приватне партнерство у світі та в Україні; Кращий зарубіжний досвід реалізації вимог сталого розвитку.

По-четверте, практична корисність вивчення дисципліни «Адаптація національного законодавства до вимог сталого розвитку» проявляється у наявності в ній механізму розуміння правового змісту регулювання економіки не лише в Україні, але й країнах ЕС. Спільна закономірність для України і країн ЕС стала помітною у період економічної кризи останніх п'яти років. Її сутність - законодавство України так само як і законодавство зарубіжних країн насичується публічно-правовими обмеженнями. Це примушує корінним чином передивитися сталі наукові підходи до правового змісту регулювання економіки.

У напрямку імплементації елементів публічного порядку розвиваються усі трискладові зарубіжного економічного (господарського) права: внутрішньодержавне господарське, комерційне чи бізнесове право, з одного боку, міжнародне економічне право, з другого боку, та регіональне (інтегративне) господарське (комерційне чи бізнесове) право, з третього. Останнє видно на прикладі розвитку господарського (економічного) законодавства Європейського Союзу, у якому групою авторитетних німецьких вчених під керівництвом професора М. Даусеса з 2002 року здійснюється та оновлюється інкорпорація економічного законодавства ЄС [4].

Загалом, саме через призму структури економічного (комерційного) права Європейського Союзу, який, як відомо, виріс з Європейського економічного співтовариства, може бути опановано сучасний стан та перспективи розвитку сучасного зарубіжного економічного (господарського) права. Зокрема, системи навчальних курсів європейського комерційного права наочно переконують у тому, що воно не менш публічне, ніж приватне. Лише за даниною традицій воно зберігає назву комерційного не перетворюючись на економічне (господарське). Зокрема, про це свідчать параграфи курсів щодо політики ЄС у галузі комерції, положення про свободу руху капіталів, про свободу руху осіб та послуг, про свободу переміщення капіталів, антиконкурентне право, податкові бар'єри у торгівлі, державні закупівлі, право промислової власності, соціальні вимоги Європейського Союзу, взаємини Європейського Союзу та СОТ тощо [5].

Міжнародні інтеграційні процеси, основані на підпорядкуванні економічної (господарської) діяльності вимогам різноманітних міжнародних економічних утворень, стають настільки впливовими, що примушують країни проводити нові кодифікації комерційного права на підставі господарсько-правових (економіко-правових) підходів [9, с.192].

Література:

1. Бистрова Ю.В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України// Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / кол. авторів Г. П. Клімова, С. М. Іванов, Л. С. Шевченко та ін. / за ред. Г. П.Клімової, Ю.Є. Атаманової. – Х. : Право, 2015. – 452 с. (с.426-438).
2. Глобализация и безопасность развития /Под ред. О.Г.Белоруса: НАН України. – К., 2002.- 789 с.
3. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення: монографія /За ред. О.О.Ашуркова; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Донецьк:Юго-Восток, 2012.-406 с.
4. DausesA. Manfred. Handbuch des EU-Wirtschaftsrechts. AuflageMünchen 2012. Loseblatt. Rund 4554 S. In 2 OrdnernC.H.BECK
5. Moens G., Trone J. Commercial Law of the European Union [електронний ресурс] // режим доступу: <http://bib.convdocs.org/v36627/>
6. Подцерковний О.П. Про необхідність переосмислення зарубіжних тенденцій розвитку законодавства та науки економічного (господарського) права / О.П. Подцерковний // Діалектика публічних і приватних інтересів у державному регулюванні економіки: Зб. матеріалів «Круглого столу» «Діалектика публічних і приватних інтересів у державному регулюванні економіки», м. Київ, 8 листопада 2013 р. / Ред. кол.: В. С. Щербина (голова), Т. В. Боднар та ін. – К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. БурчакаНАПрН України, 2013. – 257 с. (с. С.187-192).

*Арсентьєва О. С.,
к.ю.н., доцент,
декан юридичного факультету СНУ ім. В. Даля*

ЩОДО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток України як соціальної, правової держави вимагає вдосконалення національних і міжнародних юридичних механізмів утвердження та забезпечення конституційних прав і свободи людини, проголошених у Конституції України [1]. Вхідження нашої країни до європейського правового простору сприятиме подальшому розвитку на шляху до утвердження демократії та верховенства права.

Проблема імплементації європейських стандартів у галузі прав людини вимагає передусім вирішення питання про місце відповідних міжнародних договорів у національній правовій системі та їх юридичну силу. Відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 9 липня 1998 р. № 12-рп/98 під терміном «законодавство» необхідно розуміти прийняті в межах повноважень і відповідно до Конституції та законів України: закони України, чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; постанови Верховної Ради України; укази Президента України; декрети і постанови Кабінету Міністрів України [2].

Положення, згідно з яким міжнародні договори є частиною національного законодавства, закріплене також Цивільним кодексом України (ч. 1 ст. 10) [3], Сімейним кодексом України (ч. 1 ст. 13) [4], іншими законодавчими актами України. Згідно зі ст. 3 КК України законодавство України про кримінальну відповідальність становить КК України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права [5]. Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Окрім проблем загального характеру, як на законодавчому рівні, так і на рівні юридичної практики, виникає чимало складнощів щодо імплементації європейських стандартів забезпечення окремих прав осіб, зокрема у соціально-економічній сфері.

Європейська конвенція з прав людини лежить в основі європейської системи захисту прав людини, яка слугує прикладом для створення відповідних

систем в інших регіонах світу. Ця система відкрила нові шляхи для захисту прав людини за допомогою надання окремій особі права подавати скарги про порушення прав людини безпосередньо до Європейського суду, для розвитку прецедентного права, що створює можливостей для внесення змін до законодавства або правозастосовної практики на національному рівні з конкретним позитивним результатом.

Слід зазначити, що, незважаючи на рекомендації Комітету міністрів, так і не було забезпечено ефективну імплементацію ключових стандартів прав людини, визначених у Конвенції та інших основних правових інструментах Ради Європи у національне законодавство і правозастосовну практику. Це є проблематичним, оскільки довіра до європейської системи захисту прав людини зрештою залежить від того, наскільки ефективно визначені стандарти реалізуються на практиці на національному рівні.

Для того щоб успішно подолати розрив між прийнятими стандартами та реальним станом речей, необхідно вжити всеосяжні та систематичні заходи. Здійснення відповідної політики потребує вироблення цілісної національної стратегії та плану дій щодо її реалізації. У цьому контексті важливо підкреслити роль мережі національних інституцій з прав людини Ради Європи, створеної для обміну кращим досвідом між цими національними несудовими механізмами захисту прав людини. Їх залучення до розробки відповідних планів дій виявилось дуже корисним.

Розробка і реалізація стратегії та плану заходів для вирішення проблем у сфері захисту прав людини має проводитись за активної участі Омбудсмана, захисників прав людини та громадянського суспільства. Такий всеосяжний і спільний підхід сприятиме легітимності плану, створенню відчуття спільної відповідальності і зробить їх імплементацію ефективною. З метою вжиття подальших заходів та аналізу стану реалізації стратегії та плану дій мають бути визначені чіткі часові рамки і критерії їх виконання. Процес має передбачати зобов'язання щодо представлення на розгляд міжнародної спільноти періодичних звітів.

Стан реалізації плану дій повинен переглядатися на регулярній основі, а після його завершення має бути здійснена незалежна оцінка отриманих результатів. Аналіз процесу реалізації плану дій є настільки ж важливим, з точки зору участі, відкритості та прозорості, як і оцінка кінцевих результатів. Держави повинні забезпечити довгострокову підтримку плану дій на високому рівні шляхом активних дій з боку політиків та керівництва державних органів влади та інших установ, відповідальних за його реалізацію. Для забезпечення безперервності процесу реалізації плану дій, який припадає на час проведення

національних або місцевих виборів, він має бути розглянутий та/або ухвалений національним парламентом.

Стратегія має бути спрямована на інтеграцію прав людини у повсякденну роботу державних органів і забезпечення їх ефективної координації та співпраці на всіх рівнях шляхом створення мереж та форумів для обговорення і обміну відповідним досвідом.

Необхідно заохочувати місцеві органи влади до розробки комплексних фундаментальних досліджень, планів дій або аналогічних документів на місцевому рівні. Вони мають забезпечити регулярний моніторинг стану дотримання прав людини на місцевому рівні та координацію заходів щодо вирішення проблем у галузі прав людини. Мають бути створені механізми для моніторингу у сфері охорони здоров'я, освіти та соціальних послуг, незалежно від того, надаються вони приватними особами чи державними структурами, з використанням підходу, заснованого на правах людини.

Важливо створити відповідні системи для збору та аналізу даних, включаючи дані про соціально незахищені групи людей. Збір конфіденційних даних повинен бути добровільним, а для запобігання ідентифікації осіб, які належать до певної групи, мають бути створені належні гарантії. Офіційні дані потрібно доповнювати відповідною інформацією від національних інституцій з прав людини та неурядових організацій.

Обов'язковим є дотримання принципу незалежності Омбудсмана — Уповноваженого Парламенту з прав людини. Ця інституція має бути забезпечена достатньою кількістю ресурсів для виконання своєї функції. Окрему увагу необхідно приділити зміцненню присутності Омбудсмана на регіональному або місцевому рівнях з метою полегшення доступу до інституції для людей. Омбудсман, якщо забезпечений достатніми ресурсами, може також сприяти створенню національній систем інформування про положення Конвенції та процедуру діяльності Європейського суду, і таким чином зробити цю інформацію доступною для кожної зацікавленої особи.

Значення міжнародно-правових договорів у сфері прав людини у регулюванні внутрішньодержавних відносин не повинно зводитися виключно до застосування їх положень у процесі подолання прогалин і колізій у національному законодавстві. Суди у своїй практиці мають також звертатися до положень визнаних Україною міжнародно-правових договорів з прав людини у процесі тлумачення відповідних норм національного законодавства, що дасть змогу забезпечити його застосування у світлі міжнародних стандартів прав людини.

Низка рішень КСУ свідчить про систематичне та узгоджувальне застосування положень Європейської конвенції під час розгляду справ як щодо

конституційності законодавчих актів, так і офіційного тлумачення Конституції України.

Розглядаючи справи щодо конституційності національних законів та інших правових актів або надаючи офіційне тлумачення Конституції та законів України, Конституційний Суд спирається на усталену європейську конвенційну та судову практику щодо захисту прав і свобод людини. Однак це не означає, що Судом використані усі доступні корисні надбання як сучасної наукової думки, так і досвід іноземних органів судового конституційного контролю.

Водночас, слід зазначити, що останнім часом в Україні було зроблено конкретні кроки у напрямі судової реформи. Зокрема, сьогодні на розгляді парламенту знаходиться законопроект «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [6], одним з положень якого передбачено запровадження конституційної скарги як форми індивідуального доступу до конституційного правосуддя. На думку науковців, індивідуальна конституційна скарга – засіб захисту індивідом своїх конституційних прав від порушень актами чи діями органів та посадових осіб публічної влади. І це не одне вагоме значення інституту конституційної скарги в системі конституційного контролю. Також вона виступає як важливий засіб забезпечення й розвиток конституційної демократії, основу якої становлять права людини. Конституційна скарга, захищаючи індивіда та його суб'єктивні права, сприяє реалізації одного з головних принципів правової держави – принципу зв'язаності всіх гілок влади Конституцією і Законом, що гарантують права людини. Крім того, конституційна скарга, будучи специфічним інструментом захисту конституційних прав особи, надає громадянину право як стороні вступати у правовий спір з державою та її органами, навіть із самим законодавцем, тим самим сприяючи інтеграції громадян у процес управління державою і суспільством [7].

Погодимося, що у сучасних державно-правових умовах має бути запроваджена конституційна скарга [8, с.130]. Це матиме значення не лише для підвищення рівня захищеності прав і свобод, а й для сприяння подальшому становленню демократичної державності в Україні, виконання великої місії Конституції України як основи демократії і громадянського суспільства [9].

Вважаємо, що конституційне звернення від окремих громадян, по-перше, покращить захист прав усіх без винятку громадян України; по-друге, підвищить рівень довіри до Конституційного Суду України, адже, на жаль, сьогодні найвищу ступінь довіри у громадян України має лише Європейський суд з прав людини.

Література:

1. Конституція України // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 1998 р. № 12-рп/98 у справі за конституційним зверненням Київської міської ради професійних спілок щодо офіційного тлумачення ч. 3 ст. 21 Кодексу законів про працю України (справа про тлумачення терміна «законодавство») // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v010p710-08>
3. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2003. – №№ 40-44. - Ст.356
4. Сімейний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002 . -№ 21-22. - Ст.135.
5. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 25-26. - Ст.131.
6. Постанова ВРУ « Про включення до порядку денного третьої сесії Верховної Ради України восьмого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) і про його направлення до Конституційного Суду України // <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/895-19>
7. Проблеми та перспективи запровадження індивідуальної конституційної скарги в Україні : монографія / О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, С. Г. Серьогіна, І. І. Бодрова. – К. : Атіка-Н, 2010. – 108 с.
8. Шаптала Н. Особливості національного конституціоналізму в питаннях захисту Конституційним Судом України прав і свобод громадян // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. - №6. – С.125-131.
9. Гультай М. Конституційна скарга як інститут демократії // <http://www.viche.info/journal/3213/>

ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ЄС

У перше поняття «транскордонне співробітництво» в міжнародних правових актах було закріплено 21 травня 1980 р. в Мадридській Конвенції загальних принципів транскордонного співробітництва [1]. Конвенція дає визначення поняття транскордонного співробітництва, як будь-які спільні дії, спрямовані на посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними общинами або властями, які знаходяться під юрисдикцією двох або декількох договірних сторін, та на укладання з цією метою будь-яких необхідних угод або досягнення домовленостей. Транскордонне співробітництво здійснюється в межах компетенції територіальних общин або властей, визначеної внутрішнім законодавством.

В більшості, прикордонні території є відсталими в економічному і соціальному розвитку і тому розвиток прикордонного співробітництва спрямований на прискорення процесів вирівнювання якості життя населення та взаємодію між прикордонними територіальними общинами або властями в таких галузях, як регіональний, міський та сільський розвиток, охорона довкілля, поліпшення діяльності підприємств громадського користування і комунального обслуговування, а також взаємна допомога у надзвичайних ситуаціях, благоустрою та розвитку прикордонних регіонів.

Україна завдяки вигідному геополітичному положенню має значні потенційні можливості щодо розвитку транскордонне співробітництва, оскільки 19 з 25 її регіонів є прикордонними, а зовнішній кордон – найдовший серед європейських країн. Протяжність кордонів із Російською Федерацією становить близько 2300 км, з країнами ЄС – 1390 км.

Транскордонне співробітництво України з країнами сусідами – Угорщиною, Словаччиною, Польщею та Румунією було в основному справою двосторонніх або багатосторонніх відносин держав Центральної та Східної Європи, зараз воно вийшло за цей дещо штучно звужений регіональний рівень. Тобто, перетворилося на форму стосунків України як з окремими державами-членами ЄС, так і з Євросоюзом у цілому.

З березня 2003 року співробітництво центральноєвропейських держав з Україною тепер стало невід’ємною складовою частиною нової східної політики Євросоюзу, в т. ч. концепцій “Розширена Європа – Сусідні країни. Нова структура відносин з нашими східними та південними сусідами” [2] та „Східного

партнерства”, створивши об’єктивне підґрунтя розвитку довготермінових транскордонних відносин, зокрема – в економічній сфері.

Мета нової політики ЄС щодо сусідніх країн - забезпечити середньострокову систему розвитку нових взаємовідносин, яка не включатиме в себе перспективу членства або будь-яку участь в установах Союзу. Вирішення практичних питань (нові механізми у пересуванні людей, капіталу, сприяння транснаціональним потокам товарів та інвестицій, захист найбільш важливих своїх інтересів, співпраця у подоланні транскордонних загроз, починаючи з тероризму та закінчуючи забрудненням повітря) які ставить близькість нових сусідів, повинна розглядатися окремо від питання вступу до ЄС. Сусідні країни є важливими партнерами ЄС у збільшенні нашого взаємного виробництва, забезпеченні зростання економіки та об’ємів зовнішньої торгівлі, створенні більшої зони політичної стабільності, де визнається верховенство права та сприянні обміну ідеями, знаннями та культурному обміну.

Україна в розвитку транскордонного співробітництва досягла певних успіхів, які є основою для визначення перспектив подальшого розвитку співпраці з ЄС:

- в основному сформована законодавча база транскордонного співробітництва, хоча й постійно виникає потреба прийняття нових нормативних актів, внесення змін у дотичні щодо транскордонного співробітництва закони й ратифікації нормативних актів Ради Європи;
- формується і реалізується державна регіональна політика України у сфері транскордонного співробітництва, зокрема, шляхом прийняття Державної програми, у якій визначені пріоритети розвитку і яка охоплює транскордонні проекти, запропоновані до реалізації прикордонними регіонами;
- реалізуються Програми Європейського Інструменту добросусідства та партнерства 2007 – 2013: Польща – Україна – Білорусь; Угорщина – Словаччина – Румунія – Україна; Україна – Румунія – Молдова.
- розпочалася системна підготовка кадрів для діяльності у сфері транскордонного співробітництва;
- налагоджена співпраця з сусідніми територіями, створено сім єврорегіонів, хоча вони ще не охоплюють повністю периметр державного кордону України, а значить, відсутня єдина, уніфікована організаційно-фінансова платформа реалізації регіональної політики транскордонного співробітництва[3].

Література:

1. Європейська рамкова конвенція про транскордонне співробітництво між територіальними громадами або властями (21 травня 1980 р., м. Мадрид)// Офіційний вісник України. – 2006. - № 9. – ст. 585.
2. Комюніке Комісії Ради та Європейського Парламенту "Розширена Європа - Нові сусіди: Нова система стосунків з нашими східними та південними сусідами" Брюссель, 11 березня 2003 року// <http://www.uazakon.com/document/fpart97/idx97811.htm>
3. Транскордонне співробітництво Україна-ЄС: стан, проблеми, перспективи// http://old.niss.gov.ua/monitor/Juli2009/34.htm#_ftnref1

Бондарева О.Г.,
к.э.н., доцент кафедры финансов и банковского дела
ВНУ им. В.Даля

СОБЛЮДЕНИЯ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА В УКРАИНЕ

Проблемы с соблюдением прав и свобод человека в Украине долгое время были объектом критики многих правозащитных институтов, международных организаций и западных политических лидеров. И хотя именно должное отношение к правам человека было одним из требований массовых протестов 2013-2014 годов, к сожалению, до сих пор не все проблемы с защитой прав человека были решены.

Прежде всего, вооруженный конфликт на территории Украины привел к тому, что систематические нарушения основных прав и свобод стали постоянным явлением на оккупированных территориях — в Крыму и на Востоке Украины. Кроме того, хотя новая украинская власть осуществила ряд шагов, направленных на повышение уровня обеспечения прав человека (в частности, инициирование изменений второго раздела Основного Закона Украины в рамках конституционной реформы), некоторые аспекты правозащитной деятельности так и остались нереформированными. В частности, все еще сохраняются нарушения личных и имущественных прав человека, права на справедливый суд. Нерешенной остается проблема внутренне перемещенных лиц, участников АТО.

Именно поэтому в настоящее время является важным детальный анализ состояния соблюдения прав и свобод человека для надлежащей и своевременной реакции на любые нарушения в этой сфере.

Актуальным также является вопрос нарушений прав человека в связи с так называемой «революционной целесообразностью» или «военной необходимостью». К сожалению, манипулирование общественным мнением для давления на политических оппонентов стало привычным делом. При этом презумпция невиновности полностью игнорируется, а мнения общественности часто достаточно для публичного признания человека виновным в определенных действиях или бездействии.

Единственным аргументом, хотя и сомнительным с точки зрения европейских ценностей, мог бы быть тезис о том, что вышеупомянутые меры временные и применяются из-за состояния переходного периода, отсутствия определенных государственных органов и тому подобное. Однако, данная ситуация продолжается уже около двух лет, тем самым ставя вопрос об эффективности государственных институтов и настоящие ценности власти.

Важной с точки зрения общей оценки уровня соблюдения основных прав и свобод человека в Украине в 2015 году является последняя сессия Парламентской Ассамблеи Совета Европы (далее ПАСЕ).

В частности, в своей резолюции 2075 (2015) «Имплементация решений Европейского Суда по правам человека (далее ЕСПЧ)» ПАСЕ отметила, что Украина принадлежит к государствам, в которых уровень выполнения решений ЕСПЧ является самым худшим.

Таким образом, сейчас в Украине не только проблемы с соблюдением всех прав, гарантированных Европейской Конвенцией 1950 года (что является международным обязательством Украины), но и сложности с должным восстановлением нарушенных прав лиц, подвергшихся установленным ЕСПЧ нарушениям со стороны государства. Кроме того, в вышеупомянутой резолюции отмечено, что Украина все еще имеет серьезные структурные проблемы с выполнением решений ЕСПЧ, которые так и не были решены за более чем 5 лет.

Другим важным документом является Резолюция ПАСЕ 2078 (2015) «Прогресс в мониторинговой процедуре Ассамблеи», в рамках которого анализировалась ситуация, в частности, и в Украине в период с октября 2014 по август 2015 года.

В контексте уровня защиты прав человека, значение имеют такие положения вышеупомянутой резолюции:

1) ПАСЕ приветствует усилия Украины по реформированию Конституции и децентрализации (передачи власти регионам);

2) Ассамблея выразила свою обеспокоенность по поводу некоторых событий и недостатков, сохранившихся в Украине. По мнению ПАСЕ, эти недостатки подрывают демократические принципы общественного развития и противоречат взятым на себя государством международным обязательствам.

Это, в частности, доклады, заслуживающих доверия, о многочисленных злоупотреблениях и нарушениях международного права, прав человека и международного гуманитарного права всеми сторонами конфликта на востоке страны, в частности, силами, которые находятся под контролем украинской власти; а также откладывание реализации и применения нового законодательства о Генеральной прокуратуре, что является препятствием для процесса осуществления правовой реформы в целом.

3) ПАСЕ призвала:

- Верховную Раду Украины как можно быстрее принять изменения в Конституцию по децентрализации и реформы судебной системы;
- украинские власти продолжать судебные и антикоррупционные реформы и эффективно бороться с эпидемией коррупции в стране, в полной мере расследовать любые сообщения и утверждения о злоупотреблениях и нарушениях прав человека или норм международного гуманитарного права военными группами под командованием украинской власти.

Таким образом, в настоящее время Украина не полностью выполняет свои обязательства перед Советом Европы как организацией, имеющей решающее значение для наблюдения и контроля за защитой прав и свобод человека.

Даже те процессы, которые приветствуются Советом Европы (в частности, децентрализация), все еще остаются лишь обещаниями. При этом, в Украине не только не были решены существующие проблемы с обеспечением прав человека, но и появились новые. Кроме того, не все нарушения прав человека должным образом фиксируются и расследуются; то есть возникло явление избирательной ответственности за нарушение прав человека.

Другим важным индикатором состояния соблюдения прав человека являются различные индексы и рейтинги, которые составляются влиятельными международными правозащитными организациями.

Примером такого исследования является доклад «Свобода в мире 2015», подготовленная Freedom House. Украина отнесена к частично свободным государствам и получила по три балла за уровень свободы, соблюдение гражданских прав и уважение к политическим правам (из семи возможных).

Freedom House в контексте исследования уровня соблюдения политических прав оценила избирательный процесс (на 9 из 12), политический плюрализм (на 10 из 16), функционирование правительства (на 6 из 12). В контексте исследования гражданских свобод были оценены право на выражение собственных взглядов и убеждений (на 11 из 16; недостатками является контроль над медиа олигархическими группами; сомнительность необходимости функционирования Министерства информационной политики, наличие признаков цензуры в СМИ), право на создание объединений (на 9 из 12),

верховенство права (на 6 из 16; недостатками признаны несостоятельность в обновлении судейского корпуса и состава прокуратуры, а также дискриминацию лиц по различным признакам), личная неприкосновенность и личные права (на 11 из 16; основными недостатками признаны беззаконие на оккупированных территориях, незащищенность малого и среднего бизнеса от злоупотреблений власти и рейдеров, различные формы дискриминации — прежде всего, по признаку пола).

Таким образом, можно сделать вывод о том, что общий уровень уважения к правам и свободам человека в Украине пока не является идеальным, и тем самым нарушаются обязательства Украины как перед собственными гражданами, так и перед международными партнерами.

Загоруй І.С.,
к. і. н., доцент
кафедри загальноюридичних дисциплін
ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка

ДО ПИТАННЯ З'ЯСУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВА ЛЮДИНИ»: АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО РОЗУМІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини визнаються універсальною формою взаємовідносин між людиною, суспільством і сучасною державою. Саме з допомогою цих прав визначаються межі соціальних можливостей людини та встановлюються інституціональний механізм їх реалізації.

Нині загальновизнано, що громадянські, політичні, соціальні, економічні, культурні і інші права людини – не подарунок держави чи політичної партії або якоїсь групи осіб, а невід'ємна властивість кожного індивіда, яка належить йому від народження незалежно від раси, кольору шкіри, статі, релігії, мови, політичних і інших переконань. Вважається, що права і свободи людини складають основу громадянського суспільства, базис сучасної цивілізації [1, с. 210].

Юридична природа прав людини виражається в закріпленні норм в міжнародно-правових актах і в конституціях держав, а також в кодифікованих актах.

Досліджуючи проблему прав людини логічно виникають питання: а) чи існує (може існувати) якесь універсальне поняття прав людини, безвідносно щодо часу, простору, особливостей культури (цивілізації) та наскільки

правомірною буде така постановка цього питання; б) чи можливе єдине поняття прав людини (навіть з урахуванням існуючих особливостей), якими охоплювалися всі категорії прав – включаючи соціально-економічні, екологічні тощо.

З'ясування змісту поняття прав людини – завдання не з простих, хоча це питання звичайно ж є не новим. Щонайменше воно ускладнюється багатоаспектністю свого звучання у повсякденному житті, інтерпретацією в суспільно-політичних процесах, в законодавстві та поліваріантністю термінів, наявних у наукових дослідженнях, де воно набуває різних змістовних відтінків, інтерпретацій і визначень. Угорський вчений Імре Сабо з цього приводу пише: «Проблема прав людини – є далеко не новим питанням. І якщо в пошуках витоків цих прав нам немає необхідності занурюватися в глибину століть, в епоху первісного суспільства, коли така першооснова – прав людини, як рівність перед законом для людства була ще не відома, то в усякому випадку ми знайдемо ці витoki вже в епоху Французької революції кінця XVIII століття. В ролі такого джерела ми можемо розглядати Декларацію прав людини і громадянина, ухвалену Установчими зборами Франції в 1879 році» [2, с. 12].

Дійсно, метою буржуазних революцій була ліквідація феодального способу виробництва і затвердження нових суспільних відносин. Особливо важливе значення такі революції надавали принципу рівності. Усі громадяни оголошувалися рівними перед законом незалежно від їх майнового і службового становища. За цих умов на перше місце висуваються права людини.

Наразі, крім усталеного поняття «права людини» в міжнародних документах, які стосуються прав людини, в національному законодавстві та юридичній літературі використовуються такі терміни як: «основні права людини», «основні (фундаментальні) права людини», «основоположні права людини», «суб'єктивні права», «конституційні права і свободи» та ін. [3]. Близькими до прав людини є суміжні категорії, такі як «права громадянина» і «права особи». Між тим, визначення сутності прав людини як логічної операції над поняттями в юриспруденції полягає у тому, щоб розкрити їхній зміст шляхом вказівки на основні, істотні ознаки досліджуваного предмету, які відрізняють його від інших суспільних явищ та виокремлюють із числа правових [4, с. 86]. Розкрити сутність прав людини – означає виявити те головне, визначальне, що зумовлює їх об'єктивну потребу в суспільстві, з'ясувати, чому людина і суспільство не можуть існувати і розвиватись без прав людини.

У той же час в науці, передовсім в її юридичній і політичній галузях, поки що відсутнє загальноприйняте і точне визначення цього поняття. Навколо вірного розуміння поняття прав людини постійно точиться міжнародна дискусія, національні представники у міжнародних органах обстоюють ту чи іншу

інтерпретацію прав людини, а намагання нерідко надто прозорими спробами зробити ту чи іншу концепцію прав людини інструментом певних політичних інтересів поки що свідчить про вкрай непевне загальноприйняте розуміння прав людини. Тому, як зауважують сучасні німецькі філософи Георг Ломанн та Штефан Госепат, що спеціалізуються у сфері прав людини, немає «нічого дивного в тому, що навіть серед фахівців і філософів відсутня згода щодо того, як слід розуміти права людини» [5, с. 16].

Особливо глибокі розбіжності у царині прав людини виявляються там, де і коли виникає потреба в захисті самої ідеї прав людини чи коли пропонується покращена інтерпретація прав людини, в питаннях співвідношення моралі й етики та їхніх відносин з правом. В кінцевому результаті це призводить до різних поглядів щодо значення, обсягу й обґрунтованості прав людини. Підкреслюючи такий стан речей Г Ломанн і Ш. Госепат констатують, що «на жаль, філософія не може самостійно впоратися з темою прав людини. Хоч би яким було філософське розуміння прав людини, останні є також правами, визначеними конкретними державами та міжнародними угодами (основні права, суб'єктивні права, міжнародні права). З погляду на це вони є важливою темою теорії права, теорії демократії та теорії міжнародної політики. Універсальне розуміння прав людини призводить до того, що будь-яка їхня філософська тематизація стикається з різноманітними проблемами культурних відмінностей та вимагає співпраці з відповідними спеціальними науками різних культур» [5, с.17].

Різні визначення поняття «права людини» дає нам словниково-довідкова література, у якій вони набувають форми від простих – «певні можливості людини, необхідні для її існування та розвитку у конкретно-історичних умовах» [6, с. 59]; «поняття, що характеризує правовий статус людини по відношенню до держави, її можливості і домагання в економічній, соціальній, політичній і культурній сферах. Поняття прав людини з'явилося ще в епоху буржуазних революцій. Права людини носять природний і невідчужний характер» [7, с. 514], до найбільш розгорнутих. Так, наприклад, Юридична енциклопедія розглядає права людини як «визначальні засади правового статусу особи. Належать людині від народження, а тому є природними і невідчужуваними. Без цих прав людина не може існувати як повноцінна суспільна істота. Права людини є необхідним елементом громадянського суспільства і правової держави» [8, с.710].

Велика юридична енциклопедія визначає права людини як «сукупність правил, що характеризують правовий статус громадянина; невід'ємна приналежність людини з моменту народження, основне поняття природного і будь-якого права загалом: права, властиві природі людини, без яких вона не може існувати як повноцінна людська істота. У загальному вигляді вони є комплексом прав і свобод, істотних для характеристики правового статусу особи.

[...] Права людини неподільні, складають єдиний комплекс. Соціально-економічні права є основою прав людини. [...] Права – це охоронювана, забезпечувана державою природна можливість щось робити, здійснювати, мати гідні умови життя, бути гарантованим від насильства тощо [9, с. 628].

У Британській енциклопедії зазначається, що «права людини – це права, які належать індивідові внаслідок того, що він є людиною. Вони співвідносяться з широким континуумом цінностей, що за своїм характером є універсальними і в певних смислах розуміння рівно властиві усім людським істотам»[10]. Для таких наукових видань, побудованих за принципом *Multum, non multa* – «багато, але не багато», характерним є те, що при визначенні поняття прав людини, останні розглядаються в контексті складової правового статусу особи й зосереджується увага на їх ознаках – є природними і невіджучуваними від людини, без яких вона не може існувати як повноцінна суспільна істота.

В міжнародних документах і договорах, заснованих на положеннях Загальної декларації прав людини 1948 р., та загалом, які стосуються прав людини, зазначається, що права людини «впливають з властивої людській особі гідності» [11] і тим самим висувається ідея універсальності прав людини, наявності їхніх смислів в усіх культурах народів світу, підкреслюється непорушність, неподільність і взаємозалежність усієї системи прав людини. З таких самих ідей розуміння прав людини виходять і регіональні міжнародні документи. Так, Статут Ради Європи (ст. 3), передбачає, що кожний член цієї організації «обов'язково повинен визнати принципи верховенства права та здійснення прав людини і основних свобод всіма особами, які знаходяться під його юрисдикцією ...». Відповідно до п. а) ст. 1 Статуту метою РЄ визнається «єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і принципів, які є їхнім спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу», а одним із шляхів досягнення цієї мети – є співпраця «у галузі захисту та збереження і подальшого здійснення прав людини і основних свобод» [12].

Утвердження та забезпечення прав і свобод громадян включено до об'єктів національної безпеки України. Закон України «Про основи національної безпеки і оборони України» (ст. 3) серед об'єктів національної безпеки визнає людину і громадянина – «їхні конституційні права і свободи»[13]. В «Національній стратегії у сфері прав людини», затвердженій Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015 права і свободи людини, їх забезпечення, на ряду з подоланням економічної кризи, реформуванням державного управління тощо, віднесено до першочергових завдань у сфері національної безпеки і розглядаються як головний обов'язок, що має визначати зміст і спрямованість діяльності Української держави в усіх її зусиллях. Документ хоча і не містить

визначення поняття прав людини, однак апелює до його засадничих ідей, вказуючи, що «стратегія спрямована на об'єднання суспільства довкола розуміння цінності прав і свобод людини, які захищаються на основі принципу рівності та без дискримінації» [14].

Права людини виникають та існують як багатогранне, складне явище, яке спирається на увесь спектр соціальних факторів, що обумовлюють їхнє існування. Відтак, проблема прав людини має багатоваріантні виміри («звучання»), глибоко проникаючи в мораль, філософію, ідеологію, релігію, право тощо. Тому права людини можуть знаходити і знаходять своє безпосереднє вираження і безпосереднє опертя в моралі, в ідеології і в психології людей, в їхньому світогляді в цілому, в практиці суспільно-політичних і неполітичних рухів та організацій, у вимогах та особливостях економічного життя сучасного суспільства, в законах. З огляду на це у філософсько-правовій літературі основний принцип обґрунтування прав людини з антропологічних позицій виражається в тому, що «людина як людина повинна мати право» [15, с. 152].

У юридичній літературі поняття «права людини» розглядається з позицій двох підходів: під кутом зору соціальних уявлень про права людини в контексті чого обґрунтовується соціальна функція прав з їх суспільними завданнями (соціальне призначення прав людини) та з точки зору особистісної діяльності людини. Існує і третій (змішаний) підхід до розуміння прав людини, який поєднує в собі ідеї з обох попередніх підходів. Права людини розглядаються як певні можливості, які необхідні для існування і розвитку людини в конкретно-історичних умовах, об'єктивно визначаються досягнутим рівнем розвитку людства і мають бути однаковими для всіх [16, с. 5]. Так чи інакше в цих праворозуміннях прав людини фокусуються певні ознаки, що притаманні правам людини – морально-правові засади цих прав, межі, юридичні факти, з якими пов'язується здійснення тих чи інших прав, процесуально-процедурні форми їх реалізації [17, с. 148].

На наш погляд, права людини, у першу чергу повинні бути обов'язковим компонентом діяльнісної сторони їхнього носія, відображати процес і результат можливостей, спроможностей самої людини, не перетворюючи її в пасивного утриманця. Враховуючи те, що права людини розрізняються за багатьма ознаками – за змістом, за характером здійснення (одні реалізуються у конкретних правовідносинах, інші – у загальних правовідносинах), за порядком реалізації (окремі права людини можуть реалізовуватися самотійно, індивідуально, а інші – колективно), за формами реалізації тощо, необхідним є законодавче визначення процесуальної форми такої реалізації. Порядок реалізації окремих прав визначає сама людина, громадянин (вільно, на власний розсуд – ст. 12 ЦК

України). Саме таким порядком реалізується більшість прав першого покоління: свобода пересування, свобода слова, свобода віросповідання, право на утворення громадських об'єднань тощо. Однак є й такі права людини, які не вимагають від їхніх носіїв вчинення тих чи інших дій, приміром, право на життя, право на повагу до гідності та ін.

У той же час, деякі права людини, для того щоб бути здійсненими, вимагають певних вчинків як від носія цих прав, так і від правозобов'язаної сторони, тобто держави і суспільства. Вони передбачають таку процесуально-процедурну форму як правозастосовну діяльність компетентних органів публічної влади і посадових осіб. Акт застосування по суті означає офіційне визнання переведення права чи обов'язку в стадію фактичного здійснення прав. Прикладом реалізації таких прав, як правило, є права другого покоління: право на працю (ст. 43 Конституції України), право на соціальний захист (ст. 46 Конституції України), право на відпочинок (ст. 45 Конституції України), право на житло (47 Конституції України) та ін.

З'ясуванню сутності прав людини присвячені спеціальні наукові дослідження, зокрема, С. Добрянського [18], Л.І. Глухаревої [19], Д. Луковської [20] та інші, в яких здійснено спроби розкрити сутність прав людини, виявити те головне, визначальне, що зумовлює їх об'єктивну потребу в розвитку людини і суспільства. Аналізуючи зміст цих та інших наукових праць, можемо дійти висновку, що права людини визначаються і як поняття, і як система принципів, що забезпечують умови можливості людського існування, норми і традиції та як міра свободи. Водночас права людини розуміються і як засади конституційного ладу, основа громадянського суспільства і базис сучасної цивілізації. З урахуванням таких підходів до розуміння прав людини та їх тлумачення, права людини можна визначити як поняття, що тісно пов'язане зі свободою особи і є її основою; поняття, яке так само відображає гідність і цінність людської особи і водночас її домаганнями володіти певними можливостями (суб'єктивними правами), що дозволяють зробити життя цієї особи дійсно гідним. Одночасно права людини характеризують вертикальні відносини, що складаються між людиною і державою та є інструментом обмеження держави влади.

Література:

1. Див.: Бирюков П. Н. Международное право: Учеб. пособие. 2-е изд., перераб. и доп. М. : Юристъ, 1999. – 416 с.
2. Сабо И. Идеологическая борьба и права человека / И. Сабо; Отв. ред. В. Н. Кудрявцев; Пер с венгерского Е. Д. Калитенко. – М.: Юридическая литература, 1981. – 136 с.

3. Див. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та інші; За ред. В. В. Копейчикова. – Стер. вид. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 320 с.; Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.; Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 520 с.; Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні : Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 336 с.; Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Права і свободи людини та громадянина: Навчальний посібник. – Х.: Факт, 2001. – 440 с.; Шукліна Н. Г. Загальні засади конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні // Конституційне право України / За ред. доктора юридичних наук, професора В. Ф. Погорілка. – К.: Наукова думка, 1999. – С. 199-236; Тодика Ю. М. Тлумачення Конституції і законів України: теорія та практика: Монографія. – Х.: Факт, 2003. – 328 с.; Добрянський С. Конституційно-правове забезпечення основоположних прав людини: можливості удосконалення / С. Добрянський // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2012. – Випуск 55. – С. 11-19 та ін.

4. Див.: Васильев А.М. Правовые категории : Методологические аспекты разработки системы категорий теории права. – М.: Юридическая литература, 1976. – 264 с.

5. Георг Ломанн та Штефан Госепат. Вступ // Філософія прав людини / За редакції Ш. Госепата та Г. Ломанна; Пер. з нім. О.Юдіна та Л.Доронічевої. – 2-ге вид. – К.: Ніка-Центр, 2012. – С.15-31.

6. Словничок юридичних термінів: Навч. посіб. /Уклад. В. П. Марчук. – К.: МАУП, 2003. – 128 с.

7. Большой юридический словарь / Под ред. А. Я. Сухарева, В. Д. Зорькина, В. Е. Крутских. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 790 с.

8. Юридична енциклопедія : В 6 т. / Редкол. Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: Укр. енцикл., 1998 – т.4: Н-П. – 2002. – 720 с.

9. Барихин А. Б. Большая юридическая энциклопедия. (Серия «Профессиональные справочники и энциклопедии»). – М.: Книжный мир, 2010. – 960 с.

10. The New Encyclopedia: Micropaedia. Vol. 6. L., 1988. – P. 986.

11. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р., Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р., Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. та інші. // Права человека: Сборник универсальных и региональных

международных документов / Сост. Л. Н. Шестаков. – М: Изд-во МГУ, 1990.-205 с.

12. Статут Ради Європи від 5 травня 1949 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_001

13. Про основи національної безпеки і оборони України : Закон України від 19 червня 2003 року № 964-IV // Відомості Верховної Ради України, 2003. – № 39. – Ст.351.

14. Національна стратегія у сфері прав людини : затверджена Указом Президента України від 25 серпня 2015 року № 501/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу // <http://www.president.gov.ua/documents/5012015-19364>

15. Максимов С. І. Філософський зміст і обґрунтування прав людини // Філософія права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – С. 149-153.

16. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. Права людини і громадянина: Навчальний посібник – К.: Атіка, 2004 – 464 с.

17. Див.: Витрук Н. В. Общая теория правового положения личности / Витрук Н. В. – М.: Норма, 2008. – 448 с.

18. Добрянський С. Права і свободи людини: класична доктрина і сучасна концепція(до порівняльної характеристики) / С. Добрянський // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2001. – Випуск 36. – С.3-7; його ж: Добрянський С. Інститут прав людини: до характеристики вихідних засад / С. Добрянський // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2002. – Випуск 37. – С.3-9.

19. Глухарева Л. И. Понятие прав человека: теоретико-правовое и социогуманитарное определение [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pvlast.ru/img/pdf2004-4/6.pdf>

20. Луковская Д. Понятие прав человека : многообразие подходов. Проблема универсальности прав человека // История государства и права. – 2007. № 12. – С. 32-36.

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ЮРИСТІВ

В сучасних умовах дистанційне навчання стає невід'ємним елементом вищої освіти. Можна сказати впевнено, що це – вимога сьогодення. Постійний розвиток інформаційних технологій у сучасному світі, нові можливості збору, передання та збереження великої кількості різноманітної інформації, широкі можливості повноцінного спілкування за допомогою різноманітних сервісів у мережі Інтернет цілком природно створюють передумови для впровадження та широкого застосування нових методів та форм навчання у галузі вищої освіти, заснованих на використанні останніх комп'ютерних та інформаційних технологій.

Вища освіта є основою інтелектуального, культурного, духовного, соціального та економічного розвитку суспільства і держави. Саме тому вона має відповідати вимогам, які ставить перед нею сучасне суспільство, Болонський процес то інтеграційні процедури щодо входження України до ЄС. Як вказував В.О.Салов, «об'єктивно оцінювати значення Болонського процесу можна тільки через аналіз його впливу на долю основної фігури вищої освіти – українських студентів, які бажають вчитись і розглядають освіту як фундамент майбутньої кар'єри»[1]. До того ж не можна обійти увагою процеси глобалізації, які теж мають свій вплив на освітній простір. На думку М.В. Фесенко, «...глобалізація створила такі можливості, які неможливо було уявити декілька років тому:...значно ширший та вільніший, ніж ще 10-15 років тому, доступ до інформації і можливостей комунікації у світовому масштабі»[2,с.33-34].

За таких обставин все більшої уваги набуває актуальне питання розвитку дистанційного навчання в Україні. Дистанційну форму навчання цілком можна використовувати й у процесі підготовки юристів. Основним проблемним питанням, що при цьому виникає, полягає у тому, чи запроваджувати виключно дистанційне навчання, чи використовувати комбінований варіант, який би містив як елементи очного, так і елементи дистанційного навчання.

Термінологічний словник дає наступне визначення: дистанційне навчання— сукупність технологій, що забезпечують доставку тим, хто навчається, основного обсягу досліджуваного матеріалу; інтерактивна взаємодія студентів і викладачів в процес навчання, надання студентам можливості

самостійної роботи з освоєння досліджуваного матеріалу, а також у процесі навчання[2].

Слід констатувати той факт, що на сьогоднішній день у галузі підготовки юристів дистанційна освіта не набула достатньої популярності. Таку ситуацію можна пояснити недостатнім психолого-педагогічним обґрунтуванням функцій інформаційних засобів у навчальному процесі. Крім того, іноді порушуються принципи і логіка навчального процесу, ігноруються мотиваційні аспекти, не налагоджується взаємодія тих, хто навчається з тими, хто навчає.

Наявність як позитивних аспектів, так і невирішених проблем є актуальною характеристикою сучасного стану дистанційного навчання в галузі юридичної освіти. З одного боку, комп'ютерні мережі певним чином ускладнюють діалог між суб'єктами навчання, але з іншого, надають можливість для ділового спілкування людей, роз'єднаних у просторі та позбавлених безпосередньої взаємодії. Кожен студент-юрист, використовуючи комп'ютерні навчальні програми (що забезпечує індивідуалізацію навчання), може практично застосовувати отримані знання для розв'язання проблемних ситуацій, хоча це лише ілюзія реального процесу. Інформаційно-комунікативні технології на сьогоднішній день можуть забезпечити освітню діяльність різноплановими, компактними та оперативними засобами, що слугують активному пізнавально-творчому розв'язанню студентом-юристом суттєвих суперечностей у теорії і практиці.

Проте, навіть в умовах дистанційного навчання інформаційно-комунікативні технології не замінять викладача та його функції організатора навчальної діяльності, експерта, консультанта, який створює психолого-педагогічні умови для тих, хто навчається. Комп'ютер лише виконує функції ефективного за певних умов засобу для суб'єктів навчального процесу.

Також слід зазначити, що не зважаючи на певні труднощі, інформаційно-комунікативні технології створюють нові широкі та доволі продуктивні можливості для вдосконалення навчального процесу. Тому звертаємо увагу на сучасну необхідність впровадження елементів дистанційної освіти в процес підготовки юристів. Особливо це стосується навчального процесу у відокремлених підрозділах, філіях базового навчального закладу. Так, наприклад, автор публікації активно застосовує окремі види дистанційних навчальних заходів у відділеннях СНУ ім. В. Даля: скайп-лекції, онлайн-тестування, електронне листування та видача завдань, відео-конференції тощо.

Зрозуміло, що на вимогу сьогодення доступ до вищої освіти слід розширити, що передбачає удосконалення навчального середовища, створення відповідних економічних умов для того, щоб студенти могли користуватися навчальними можливостями на усіх рівнях. Але одночасно, враховуючи можливі негативні

наслідки зловживання віртуальною реальністю, педагогічна наука все ще обмежує застосування таких інформаційно-комунікативних технологій. Саме викладач повинен встановлювати такі межі, у чому, до певної міри, допомагає студент. Створює програму, розробляє проблемні завдання, організовує спілкування в мережі, консультує на усіх етапах діяльності і врешті оцінює навчальні досягнення студентів саме викладач. Студент стає співавтором навчальних програм, активним учасником навчального процесу.

Вважаємо, що найбільш ефективною моделлю використання дистанційної форми навчання фахівців-юристів буде та, яка передбачає у собі елементи очного навчання (проведення на початковому етапі навчання оглядових лекцій, короткострокових курсів тощо). Зокрема, для підготовки юристів необхідним є проведення очних лекцій з основних, базових навчальних дисциплін з юриспруденції. У першу чергу, йдеться про теорію держави і права, цивільне трудове та кримінальне право тощо. Отримавши фундаментальні юридичні знання з цих навчальних дисциплін, студенти-юристи зможуть доступно сприймати та ефективно засвоювати навчальний матеріал з інших юридичних дисциплін вже у формі дистанційного навчання.

При цьому бажано, щоб саме дистанційне навчання проводилось з використанням різноманітних тематичних відео- та аудіоматеріалів, добре обладнаного віртуального навчального порталу. Дистанційне навчання через Інтернет, що проходитиме не лише на основі спеціально розроблених навчальних матеріалів, а й також включатиме в себе проведення відеолекцій, семінарів, практикумів, презентацій та уроків, - все це створить ефективне та динамічне навчальне середовище. Віртуальний навчальний портал обов'язково має забезпечувати студентів, що проходять дистанційне навчання, цілодобовим доступом до навчальних матеріалів, які містять лекції викладачів та завдання для індивідуальної роботи.

Вважаємо, що повністю переводити навчання студентів-юристів на дистанційну основу недоцільно. Ця теза обумовлена наступними чинниками. По-перше, специфіка підготовки фахівців у згаданій сфері передбачає формування особистості правозахисника-юриста, підвищення таких його людських якостей, як моральність, порядність, чесність, гідність, що можливе тільки у процесі безпосереднього спілкування при викладанні таких дисциплін. По-друге, юридична освіта потребує оволодіння навичками ораторської майстерності, діалогу, медіації та комунікативності, що теж можливе тільки при особистому спілкуванні. І по-третє, дистанційна освіта юриста, як і іншого фахівця, вимагає наявності детально розроблених програмних комплексів, таких, що пройшли опробування та тестування за багатьма критеріями: доступність, можливість оперативного внесення змін при зміні законодавства тощо. Тому

перехід до дистанційної форми навчання юриста хоча й відповідає викликам сьогодення, але не може бути здійснений швидко. При цьому треба з обережністю підходити до імплементації дистанційної освіти в процес підготовки юриста.

Отже, станом на сьогодні впровадження дистанційних курсів при підготовці студентів-юристів ще не досягло достатнього рівня. Таку ситуацію зумовлюють різні причини, проте вона потребує свого подальшого вирішення, адже в умовах сучасного інформаційного суспільства саме дистанційна освіта набуває значних переваг перед традиційними формами навчання. Така форма навчання у ряді випадків (брак часу, далека відстань від навчального закладу тощо) може виявитись більш зручною, у першу чергу, для самих суб'єктів, що отримують освітні послуги, адже завдяки використанню інформаційних технологій розширюється доступ абітурієнтів до можливості здобуття юридичної освіти. Саме у цьому і полягає одна з найбільш головних та важливих переваг дистанційної форми навчання.

Література:

1. Салов В.О. Про Болонський процес без емоцій та упереджень / Володимир Олександрович Салов//Електронний доступ : http://ukrcei.org/uploads/files/default/tezisy_na_konferenciyu_knizhnka.pdf.
2. Фесенко М.В. Цей багатополосний світ:Формування сучасної системи міжнародних відносин/М.В.Фесенко//Політика і час.-2005.-№12.-С.26-36.
3. Дистанційне навчання. Матеріал з Вікіпедії.: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B5_%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПРАВА ЄВРОСОЮЗУ НА ПРАВОПОРЯДОК УКРАЇНИ

Підписання Угоди про асоціацію у 2014 році (далі Угода) відкрило новий шлях до правової інтеграції між Україною та Євросоюзом, її подальшого удосконалення й поглиблення, продовжуючи розвиток відносин між сторонами у політичній, економічній, правовій, соціальній та багатьох інших сферах. У цьому зв'язку постає актуальне питання про характер, правові засади, напрямки та інструменти правової співпраці між Україною та Євросоюзом. Практичне значення цього питання пов'язане з пошуками оптимальних шляхів правової інтеграції нашої держави у Євросоюз, як структури, яка об'єднує найбільш розвинуті європейські країни.

На наш погляд, однією з ключових проблем правового співробітництва між Україною та Євросоюзом, є вивчення особливостей взаємодії права Євросоюзу та права України. Їх характер визначає напрямки та правові інструменти інтеграції сторін.

Що стосується Угоди, то з формулювань її положень випливає, що процес правової інтеграції України у Євросоюз має однобічний характер і що дія положень права Євросоюзу в правопорядку України в цілому підпорядковується загальним закономірностям, характерним для відносин європейських інтеграційних організацій з країнами не членами. Тобто мова йде лише про пристосування системи права України до системи права Євросоюзу та систем права держав-членів європейських інтеграційних організацій, а не про зустрічні кроки по шляху зближення правових систем сторін Угоди.

При цьому, однак, важливо враховувати, що дія положень права Євросоюзу у правопорядку України має певну специфіку, обумовлену, насамперед, рівнем розвитку двосторонніх відносин сторін. Зокрема, з правових актів, які визначають засади співробітництва України з Євросоюзом та практики відносин між сторонами, випливає, що дія положень первинного права Євросоюзу в правопорядку України забезпечується насамперед шляхом включення приписів права європейських інтеграційних організацій до Угоди та через гармонізацію законодавства України з правом ЄС.

Відповідно до ст.217 Договору про діяльність ЄС положення Угоди стають обов'язковими для інститутів Співтовариства та держав-членів. Це, однак, не

означає, що вони мають характер прямої дії у правопорядку ЄС, хоча така можливість зовсім не виключається [1, 836].

Інший статус положення Угоди мають у правопорядку України. Зокрема, відповідно до ст.9 Конституції України діючі міжнародні угоди, які були схвалені Верховною Радою, є частиною національного законодавства України. Це означає, що вони отримують статус національних законів з усіма наслідками щодо їх застосування.

Важливо підкреслити, що ніщо не заважає Україні прийняти в разі необхідності, національний правовий акт, який би надав положенням Угоди характер прямої дії у правопорядку України, забезпечивши тим самим можливість закріпленням в Угоді положенням первинного права ЄС безпосередньо регулювати відносини суб'єктів національного права України.

Ще більші можливості для дії норм права Євросоюзу у правопорядку України надає гармонізація законодавства України з правом європейських інтеграційних організацій. На наш погляд, укладення раніше Угоди про партнерство та співробітництво та інших документів, які визначали правові засади співпраці між Євросоюзом та Україною, створило належні передумови для гармонізації українського законодавства з правом Євросоюзу. Тому, з укладенням Угоди, Україна має достатньо широкі можливості у разі необхідності форсувати або призупиняти процес гармонізації своїх правових норм з правом Євросоюзу. Це безпосередньо стосується цілей, засобів та організаційно-правового механізму гармонізації. Мета гармонізації полягає у створенні уніфікованого правового середовища для суб'єктів ринкових відносин. А для цього необхідно нівелювати відмінності у національних правилах, які регулюють ці відносини. Проте гармонізація в рамках асоціації України з Євросоюзом спрямована також на створення сприятливих умов для доступу українських виробників та провайдерів послуг на спільний ринок ЄС та на ринки країн, які визнають стандарти Співтовариства.

Крім того гармонізація українського законодавства з правом Євросоюзу закладає правові засади для появи правового середовища, наближеного до вже існуючого в країнах-членах Співтовариства, і тим самим допомагає залучити бізнесменів з країн-членів європейських інтеграційних організацій до більш активної діяльності в Україні. Така присутність повинна сприяти економічному розвитку країни, а також залученню іноземних інвестицій в українську економіку.

Тим самим гармонізація об'єктивно прискорює інтеграцію України до Євросоюзу. І це визначає особливу зацікавленість України у процесах гармонізації свого законодавства з правом Євросоюзу.

Першим документом, який заклав правові засади для гармонізації українського законодавства з правом Євросоюзу, стала Тимчасова угода між Україною та ЄС про торгівлю та торгівельне співробітництво, підписана 1 червня 1995 року у Брюсселі [2]. Вона набула чинності 1 лютого 1996 року. У травні 1998 року Тимчасову угоду замінила Угода про партнерство та співробітництво.

Положення Угоди щодо гармонізації мають рамковий характер, а їх реалізація вимагає ухвалення правових актів, створення необхідних інституційних механізмів та здійснення відповідних дій як на міжнародному рівні у взаємовідносинах сторін, так й в правопорядку України та Співтовариства.

На кожному з цих рівнів гармонізація здійснюється шляхом використання певних способів. У цьому зв'язку можна виділити кілька способів гармонізації. По-перше – це приєднання до міжнародно-правових документів, які закріплюють міжнародні стандарти у певній галузі. Другий спосіб передбачає ухвалення національних правових актів, положення яких відповідають нормам права ЄС.

Треба зазначити, що гармонізація українського законодавства з правом Євросоюзу шляхом приєднання до міжнародних стандартів може поширюватися й на галузі, які не охоплені співпрацею в межах Угоди. Це стосується, насамперед, сфери трудових та соціальних відносин, міжнародного приватного права тощо. Зокрема, держави-члени Євросоюзу регулюють своє співробітництво у сфері трудових та соціальних відносин не тільки шляхом створення норм права ЄС, але за допомогою міжнародних конвенцій, які приймаються в рамках Міжнародної організації праці (МОП) [1, с.92].

Україна також має можливість приєднатися до конвенцій у галузі міжнародного приватного права, укладених на засадах ст.293 Договору про заснування ЄС і тим самим гармонізувати своє законодавство з європейськими нормами. До них відносяться, зокрема, Конвенція стосовно юрисдикції та забезпечення виконання судових рішень у цивільних та комерційних справах 1968 року, Конвенція щодо взаємного визнання компаній та юридичних осіб 1968 року, Конвенція щодо усунення подвійного оподаткування прибутків компаній 1990 року, Конвенція про патент Співтовариства 1989 року, Конвенція щодо законодавства з питань, пов'язаних з виконанням договірних зобов'язань [3, с.150-151]

На наш погляд, гармонізація, що здійснюється шляхом приєднання до міжнародних документів, які закріплюють міжнародні стандарти у певних галузях, виступає скоріше як допоміжний спосіб забезпечення приблизної адекватності законів України та права Євросоюзу. Вона, як правило, не є

самодостатньою і вимагає здійснення додаткових правових заходів у формі ухвалення національних актів з метою імплементації положень міжнародних угод, які укладає або до яких приєднується Україна.

Більш поширене застосування у відносинах між Україною та Євросоюзом отримав інший спосіб гармонізації - це прийняття національних правових актів, положення яких повинні відповідати нормам права ЄС. Сферами гармонізації українського законодавства з правом Євросоюзу є захист прав на інтелектуальну власність, митна справа, право компаній, банківська справа, бухгалтерський облік компаній, податки, охорона праці, фінансові послуги, правила конкуренції, державні закупки, охорона здоров'я та життя людей, тварин і рослин, навколишнє середовище, захист права споживачів, технічні правила і стандарти, ядерна енергія, транспорт, промисловість, сільське господарство, енергетика, відмивання грошей, соціальна сфера, діяльність малих та середніх підприємств, статистика тощо.

З боку Євросоюзу передбачено надання технічної допомоги з метою здійснення заходів щодо гармонізації. Така допомога повинна включати обмін експертами, завчасне надання інформації стосовно законодавства Євросоюзу, організацію семінарів, професійну підготовку, допомогу у здійсненні перекладів законодавства Співтовариства у відповідних секторах, розробку необхідних документів.

Перш за все треба звернути увагу на те, що Україна сама може вирішувати, яка галузь законодавства вважатиметься пріоритетною для гармонізації, беручи до уваги національні інтереси. Особливе значення надається створенню механізму для управління процесом гармонізації на національному рівні за допомогою організаційних засобів. Такий механізм включає скринінг, засоби контролю, оцінки впливу, уточнення пріоритетів тощо.

Здійснюючи гармонізацію, Україна повинна враховувати те, що цей процес має односторонній характер, оскільки при цьому не йдеться про взаємні кроки з обох сторін по узгодженню своїх правових норм, а тільки про зміни в українському законодавстві з метою його гармонізації з нормами права Євросоюзу. Україна фактично ніяким чином не може впливати на процес нормоутворення в системі Євросоюзу, а тільки виступає як дестінатор правових приписів Євросоюзу.

Таким чином, в Україні вже створений організаційно-правовий механізм для регулювання процесу гармонізації законодавства України з правом Євросоюзу. Проте цей механізм потребує свого вдосконалення.

Основними кроками у цьому напрямку повинні стати:

- вивчення права Євросоюзу, яке стане об'єктом гармонізації;
- розробка перспективних планів у галузі гармонізації;

- переклад відповідних нормативно-правових актів Євросоюзу на українську мову;
- оптимізація діяльності урядових установ, які займаються гармонізацією законодавства України з правом Євросоюзу;
- створення механізмів співпраці між європейськими інтеграційними організаціями та Україною, які координуватимуть процес гармонізації шляхом надання інформації про зміни у законодавстві Євросоюзу.
- створення в Україні на постійній основі центру з перепідготовки працівників державних установ, які відповідають за гармонізацію.

Проте, процес гармонізації національного законодавства України з правом Євросоюзу поки що не набув необхідної динаміки, яка існує в сусідніх країнах Центральної та Східної Європи. Явно затягується вивчення досвіду сусідів. Не працює належним чином в цьому напрямку Верховна Рада України, від якої багато в чому залежить організація та наповнення конкретним змістом процесу приведення проектів актів законодавства країни у відповідність з нормами ЄС.

Таким чином, вагому складову зближення України з європейськими інтеграційними організаціями становить поглиблення впливу права Євросоюзу на її внутрішній правопорядок. Основними засобами такого впливу є угода про асоціацію України з ЄС та гармонізація законодавства України з правом Євросоюзу.

Література:

1. О. J. 1996, L 071.
2. Татам А. Право Європейського Союзу : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Переклад з англійської. – К., 1998. – 424 с.
3. Isaac G. Droit communautaire general. – P., 1998. – 361 p. Isaac G. Droit communautaire general. – P., 1998. – 361 p.

Кононов О. С.
студент групи ЮІз-151с
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: Татаренко Г.В.,
к.ю.н., доцент кафедри правознавства
СНУ ім. В. Даля

СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО І НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

Міжнародно-правовим нормам в українській правовій системі віддається перевага перед національними (ст. 9 Конституції України).

Це обумовлює існування наднаціональної системи захисту прав і свобод людини, однією з підсистем якої є дієвий правозахисний механізм передбачений Європейською Конвенцією про захист прав людини й основних свобод. Доречі, ця Конвенція - чи не єдиний міжнародний документ, що не тільки закріплює права людини, а й створює систему їх захисту. Тому її цінність є не стільки у фіксації прав та свобод, скільки у створенні механізму їх імплементації, сутність якого полягає у виникненні на європейському просторі особливого органу - Європейського Суду з прав людини [1, с. 10].

Крім того, Європейська Конвенція з прав людини є не тільки міжнародно-правовим інструментом в галузі прав людини, що має на меті захист широкого спектра громадянських і політичних прав особи, разом з тим вона є договором, юридично обов'язковим для Високих Договірних

Сторін, який встановлює систему контролю за здійсненням прав людини.

Жодна держава ніколи не могла існувати ізольовано від інших. Через політичні, економічні, військові, культурні, наукові зв'язки держави завжди пов'язані між собою. Науково - технічний прогрес, виникнення глобальних проблем лише посилюють роль правових норм, які регулюють відносини між державами.

Багато держав світу активно розробляють взаємоприйнятні схеми розвитку глобального процесу інтеграції, що включають як формування нових центрів геополітичного та гео економічного впливів, так і моделі регіональної співпраці [1, с. 12]. Геополітичні чинники визначають своєрідне довкілля кожної країни, створене як нею, так і державами - партнерами і яке впливає на її зовнішньополітичний курс.

Як молода незалежна держава, Україна прагне чітко визначитися в новому для себе геополітичному оточенні. І не викличе здивування орієнтація України

саме на Європу. Сучасна Європа для України становить інтерес стратегічного порядку. Основним юридичним підґрунтям, що сприяє реалізації закономірностей міжнародної взаємодії правових систем різних держав є загальновизнані норми міжнародного права.

Слід зазначити, що національне законодавство перебуває під впливом міжнародних договорів ще до їх офіційної ратифікації. Прикладом може бути Європейська конвенція про захист прав та основних свобод людини 1950 р. Не зважаючи на те, що вона і протоколи № 1, 2, 4, 7 та 11 до Конвенції ратифіковані Україною лише у 1997 р., норми її втілені у національне законодавство задовго до того, як цей нормативний акт став частиною законодавства України. Вплив її ратифікації на національну систему права, насамперед, можна простежити у ст. 9 Конституції України, де йдеться, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Але все ж таки у ст. 9 зазначено, що укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції, можливе лише після внесення відповідних змін до неї. Таким чином, гарантується найвища юридична сила Конституції України, на підставі якої повинні прийматися та відповідати їй інші нормативно-правові акти.

Загальна декларація прав людини встановлює загальне положення в сфері застосування механізму реалізації права на справедливий судовий розгляд: «Кожна людина має право на ефективне поновлення у правах національними судами в разі порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом» (ст. 8) [2].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права йде далі і вказує зобов'язання держав, що беруть участь у Пакті: «А) забезпечити будь-якій особі, права і свободи якої, визнані в цьому Пакті, порушені, ефективний засіб правового захисту, навіть якщо це порушення було скоєно особами, які діяли в офіційній якості; б) розвивати можливості судового захисту» (ст. 2) [3].

Забезпечення судового захисту або доступу до правосуддя має конструктивний сенс тільки тоді, коли орган правосуддя дійсно здатний ефективно відновити порушене право. У зв'язку з цим міжнародне співтовариство виробило і закріпило в нормах міжнародного права обов'язкові форми судової процедури, іменовані основоположними гарантіями, які задовольняють уявленням про справедливий судовий розгляд. Основоположні процесуальні гарантії вироблялися, перш за все, стосовно розгляду питань, пов'язаних з позбавленням або обмеженням волі, але були поширені, в принципі, на всі питання, що стосуються порушення громадянських прав і свобод. Проте найбільш розгорнуті і деталізовані положення стосуються до процедури розгляду у кримінальних справах. Загальна декларація прав людини у статті 10

формулює процесуальні гарантії в найзагальнішому вигляді: «Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з додержанням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом» [2].

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права конкретизує цю загальну формулювання: «Всі особи рівні перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його прав і обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону (п. 1 ст. 1914) [3].

Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод кардинально не відрізняється від Пакту в частині, що встановлює процедурні гарантії: «Кожен має право при визначенні його цивільних прав та обов'язків або при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону» (п. 1 ст. 6) [4].

Таким чином, належне здійснення правосуддя має передбачати два аспекти: інституційний (незалежність і неупередженість суду) і процедурний (справедливий характер розгляду справи).

Для дотримання цих зобов'язань держави - учасниці Конвенції повинні створити й забезпечити функціонування інституційних інфраструктур, необхідних для належного здійснення правосуддя, а також прийняти закони, що гарантують безсторонній і справедливий характер самого судового розгляду. Хоча стаття 6 зв'язана зі структурою даної держави, а значить, побічно - з конституційними принципами, що виходять за рамки захисту прав особистості, тим не менше вона охороняє права індивіда, який є суб'єктом судового розгляду в якості однієї зі сторін.

Мета даної статті, на думку Європейської комісії, в «закріплення гарантій щодо порядку врегулювання позовів або спорів, які стосуються юридичних прав і обов'язків» («цивільного характеру»), а також кримінального звинувачення. Вказана стаття торкається прав тих, кого засуджують за злочин, іншим чином позбавляють волі або чий «цивільні права та обов'язки» змінюють і кому загрожують такі заходи. Таким чином, її головний предмет - порядок здійснення цих дій і справедливість відповідних процедур [4, с.23] .

Європейська комісія та Європейський суд тлумачать цю статтю настільки широко на тій підставі, що гарантуються права мають основне значення для функціонування демократії.

«У демократичному суспільстві, за змістом Конвенції, право на справедливий відправлення правосуддя займає настільки значне місце, що обмежувальне тлумачення пункту 1 статті 6 не відповідало б цілі і задачі цього положення» [4, с.24].

Висновок про те, що зловживання урядовою політикою можна реально обмежити, направивши її здійснення в русло чітких неупереджених процедур, що дозволяють зацікавленим особам бути заслуханими, - одне з найстаріших досягнень юридичної думки, закріплене ще у Великій хартії вольностей 1215. Загальне право розробило концепцію справедливої процедури в рамках «природного правосуддя», згідно з якою суди та інші офіційні та напівофіційні органи приймають рішення, тільки повідомивши зацікавлені сторони і давши їм можливість висловитися і тільки тоді, коли самі судді вільні від всякого стороннього пристрасті. Майже скрізь, де діють «писані» конституції, вимога про справедливі процедури має конституційний статус. У США 5-а і 14-а поправки до Конституції забороняють урядам позбавляти «кого-небудь життя, волі або майна без законного судового розгляду»; їх трактують, перш за все, як вимога дотримуватися справедливої та неупередженої процедури [5, с. 257]. Крім цієї загальної гарантії, Конституція США закріплює деякі конкретні процесуальні права, особливо для обвинувачених у злочинах. Аналогічним чином Канадська хартія прав і свобод у розділі 7 гарантує «право на життя, свободу та особисту недоторканність і право не позбавлятися їх, крім як відповідно до принципів фундаментального правосуддя» [5, с.234].

На момент введення в дію Хартії слова «фундаментальне правосуддя» розуміли як синонім ідеї загального права про «природному правосудді», яке, як вже зазначалося, саме по собі є процесуальним поняттям. Подібно Конституції США, вона також оформила цю загальну вимогу у вигляді конкретних процесуальних норм, що застосовуються до обвинувачуваних у злочинах.

Міжнародний пакт і Європейська конвенція розроблені з цієї ж моделі. Спочатку вони наказують, щоб кожен, кому загрожує осуд за злочин, мав право на «справедливий розгляд», а потім конкретизують деякі аспекти цього права для обвинувачених у кримінальних правопорушеннях.

Література:

1. Право на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві: Навч. посіб. / Комаров В.В., Сакара Н.Ю. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. – 42 с.

2. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. // [Електронний ресурс]: Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII ([2148-08](http://zakon.rada.gov.ua)) від 19.10.73) // [Електронний ресурс]: Режим доступу: zakon.rada.gov.ua

4. Європейська конвенція з захисту прав людини та основних свобод // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

5. Михеєнко М.М. Порівняльне судове право [Текст]: підручник / Михеєнко М.М., Молдован В.В., Радзівська Л.К. – К.: Либідь, 2009. – 326 с.

Соболева О.О.,
магістрантка групи ЮІ-154м
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля
Науковий керівник: Котова Л. В.,
к.ю.н., доцент кафедри правознавства СНУ ім. В. Даля

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Гендерну рівність можна обумовити як складову загального принципу рівності для досягнення принципудемократичної побудови суспільства. Безпосередньо в Україні гендерні відносини ще не досягли такого рівня правового регулювання, як, наприклад, в країнах Південної Америки та Західної Європи, але Україна йде правильним шляхом, розробляючи свою законодавчу базу, а також формуючи певну доктринальну думку.

У реальному житті переважно слабкою частиною населення є жінки, які залишаються незахищеними, особливо на рівні побуту і сім'ї. Все це обумовлює потребу в подальших наукових розробках і зусиллях політичних діячів в напрямку не тільки законодавчого забезпечення, а й практичної гарантії рівності людей і їх особистих прав незалежно від статі.

Безумовно, досягнення гендерної рівності, вирівнювання прав і можливостей жінок ні в якому разі не повинні відбуватися за рахунок погіршення становища чоловіків. Гендерний підхід спрямований на поліпшення становища як жінок так і чоловіків.

Україна ратифікувала основні міжнародні документи стосовно забезпечення рівних прав і можливостей для чоловіків і жінок: Конвенцію ООН про

ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Цілі розвитку тисячоліття ООН, визначивши для себе забезпечення гендерної рівності як важливу складову подальшого розвитку та як один з пріоритетів державної політики. Демократичне суспільство повинно надавати жінкам і чоловікам рівні можливості брати участь в усіх сферах життя, у тому числі, і в доступі до владних повноважень.

На регіональному рівні до числа міжнародних актів щодо заборони дискримінації відносяться: Декларація основних прав і свобод, Хартія основних соціальних прав трудящих та Хартія основних прав, прийнятих на рівні Європейського Союзу; Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (в рамках Ради Європи); Міжамериканська конвенція прав людини; Африканська хартія прав людини і народів; Конвенція про захист прав людини і основних свобод Співдружності Незалежних Держав; а також ряд інших актів, спрямованих на особливий захист найбільш вразливих груп населення [1].

Рівність визначається в юридичній літературі як один з основних принципів конституційно-правового статусу людини і громадянина. Стаття 21 Конституції України визнає, що «Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» [2]. Разом з тим, відповідно до Конституції України не може бути привілеїв або обмежень за ознаками статі [1, с. 329].

Гендер в перекладі з англійської мови означає біологічні, соціальні, культурні особливості людини в залежності від статі. У російській та українській літературі, виходячи з історичного розвитку даної ідеї, під гендером розуміють соціальні ролі, які виконують чоловіки і жінки, тобто коли говорять про гендерну рівність, мають на увазі рівність статусів чоловіків і жінок в різних сферах соціального життя [3, с. 187-188].

Коли мова йде про рівність статі як ідеалі суспільно-політичного розвитку, під цим поняттям можуть розумітися: а) формальна рівність (рівність юридична, закріплена на законодавчому рівні); б) рівність можливостей (Надання певного законодавчо закріпленої переваги певної соціально-демографічної групи для створення однакових з іншими групами умов на старті); в) рівність результату (цілеспрямоване забезпечення ліквідації для конкуруючих сторін перешкод, які можуть бути обумовлені попередньою дискримінацією) [4, с. 10].

Крім конституційно закріпленої рівності всіх громадян України незалежно від статі, українське законодавство містить також і спеціальні нормативні акти щодо гендерної рівності та підтримки прав жінок. Серед них слід особливо відзначити Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» та Указ Президента України «Про вдосконалення роботи

центральных і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Саме це законодавство, яке регламентує основні напрямки державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, передбачає необхідність проведення гендерно-правової експертизи законодавства України, моніторинг органами державної статистики показників становища жінок і чоловіків у всіх сферах життя суспільства, встановлення заборони дискримінації за статевою ознакою.

Незважаючи на те, що гендерна нерівність багато в чому формується економічними процесами, одним із першочергових завдань для розширення прав і можливостей жінок є забезпечення рівного доступу чоловіків та жінок до політичних інститутів і органам державної влади.

Недосконалим ще залишається механізм впровадження принципу гендерної рівності на особистісному рівні людини, взаємовідносин між статями в межах сім'ї та побуту. Засоби масової інформації переповнені фактами насильства і жорстокості в цих прихованих від очей спільноти сферах особистого життя. Все це обумовлює необхідність проведення кропіткої роботи політичних діячів держави і їх глибокого переконання і усвідомлення того, що гендерна рівність є однією з цінностей, на яких будується правова держава. Таким чином, сучасна гендерна система суспільства має асиметричний і дискримінаційний характер.

Як висновок хотілось би виділити такі основні напрямки реалізації гендерної політики держави: забезпечення вирівнювання можливостей для доступу жінок і чоловіків до політичних інститутів; ліквідація дискримінаційної практики в галузі праці та зайнятості; зниження невинувато високої частки жінок у складі бідного населення країни; створення системи реальних механізмів запобігання насильства над жінками; зниження впливу несприятливих соціальних факторів на здоров'я і тривалість життя.

Література:

1. Противодействие ксенофобии и этнической дискриминации. Ч. 1 : учеб. пособ. / сост.О. Федорова. - М. : Моск. Хельсинк. группа, 2005. - 286 с.
2. Конституція України // ВВР. – 1996. – № 30. – ст. 141.
3. Правовые основы формирования и развития гендерной среды в Украине: моногр./ под ред. Н. Н. Онищенко, Н. Н. Пархоменко. - К.: Юрид. мысль, 2010. - 352 с.
4. Интегрирование гендерного подхода в государственную политику Украины. - К.: Государственный институт проблем семьи и молодежи, 2003. - 128 с.

Тищенко В.В.,
*к.е.н., заступник директора інституту
економіки і управління СНУ ім. В. Даля,*
Тищенко О.І.,
*к.е.н, доцент, доцент кафедри
«Фінанси та банківська справа» СНУ ім. В. Даля*

ЕКОНОМІЧНІ ПРАВА І СВОБОДИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Важливе місце в системі конституційних прав і свобод людини і громадянина України займають економічні права і свободи, які надають право людині створювати матеріальні та особисті нематеріальні блага, володіти ними та здійснювати господарську діяльність. До основних економічних прав і свобод людини належать:

- право приватної власності;
- право на підприємницьку діяльність, не заборонену законом;
- право на користування об'єктами права державної та комунальної власності та власністю Українського народу.

Отже, економічні права і свободи людини і громадянина – це нормативно певна міра можливої поведінки або діяльності людини і громадянина в економічній сфері суспільних відносин, яка пов'язана з правовим режимом власності і господарської діяльності. І хоча Конституція України містить порівняно невелику кількість основних економічних прав ці конституційні права отримали комплексний розвиток у чинному цивільному та господарському законодавстві України.

Первинним, базисним економічним правом, визначаються економічні основи суспільного і державного ладу України, к яким відносяться права на володіння, користування і розпорядження своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

До об'єктів права приватної власності відносять матеріальні (рухомі та нерухомі) і особисті нематеріальні цінності (блага).

Формою здійснення правовідносин, пов'язаних з реалізацією права приватної власності є володіння, користування і розпорядження матеріальними і особистими нематеріальними і цінностями (благами) з метою задоволення соціально-економічних потреб людини і громадянина.

Разом з тим Конституція України застерігає, що власність зобов'язує не завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні якості землі.

Держава гарантує, що ніхто не може бути протиправно позбавлений власності і декларує непорушність права приватної власності. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване у виняткових випадках, з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного або надзвичайного стану, тому націоналізація і реприватизація об'єктів права приватної власності є неконституційною.

Конфіскація як форма відчуження приватної власності може застосовуватися тільки за рішенням суду, як додаткова санкція при адміністративній та кримінальній юридичній відповідальності.

Наступним важливим економічним правом є право кожного громадянина на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом. За змістом це право дозволяє здійснювати на свій ризик діяльність, що передбачає одержання прибутку. За суб'єктами – це право належить усім громадянам України, іноземцям та особам без громадянства, за винятком депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування, військовослужбовців, співробітників правоохоронних органів, суддів і т.п.

Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності, запобігає зловживанню монопольним становищем на ринку, неправомірному обмеженню конкуренції та недобросовісній конкуренції.

В Україні діє Антимонопольний комітет України, який зобов'язаний забезпечувати конкурентоспроможність підприємницької діяльності в державі і запобігати утворення штучних монополій.

Конституція України покладає на державу обов'язок захищати права споживача, здійснювати контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяти діяльності громадських організацій споживачів в Україні.

Похідним від права власності і прав громадян України є право користування об'єктами права державної та комунальної власності для задоволення своїх потреб та власністю Українського народу, але це право є лише різновидом права власності і потребує свого законодавчого закріплення та належного теоретичного обґрунтування.

Реалії сьогодення свідчать, що існують проблеми щодо дотримання міжнародних стандартів у сфері економічних прав. Зокрема, Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав зазначив, що перехід України до ринкової економіки негативно вплинув на реалізацію прав, передбачених у Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, що призвело до високого рівня бідності більшості населення. Проблема бідності в Україні, де

існують розвинуті промисловість і сільське господарство, де високий рівень освіченості населення, обумовлена, насамперед, грубим порушенням прав більшості членів українського суспільства на доступ до ресурсів, національного багатства.

СЕКЦІЯ 2
КОНСТИТУЦІЙНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПОРІВНЯЛЬНЕ
ПРАВОНАВСТВО; ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА;
АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО

Керівник секції: к. ю. н., доцент Татаренко Г. В.

*Богатырев А. А.,
студент группы ПВЗ-15,
ВНУ им. В. Даля
Научный руководитель:
к. ю. н., доц. Татаренко Г. В.*

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ: ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

На настоящем этапе территориальная организация власти в Украине переживает системный кризис. Она не способна эффективно влиять на процессы социально-экономического, политического и культурного развития территорий, обеспечивать условия для улучшения качества жизни населения. Уровень управленческой культуры государственных органов, состояние местного самоуправления не отвечают европейским стандартам и следовательно препятствуют стратегическому курсу страны на европейскую интеграцию.

Чтобы понять причины и перспективы децентрализованной организации системы органов местного самоуправления, нужно обратиться к примерам истории. Речь идёт об истории древнего Рима и Константинополя. В IV-V веке Западная Римская империя приходит в упадок, в то же время Восточная империя со столицей в Константинополе начинает развиваться, становится более мощной. При наличии мощной власти императора все средства концентрируются в центре. Падение власти императора в Риме, было благословением для развития Европы, так как способствовало развитию городов, которые самостоятельно распоряжались большей частью доходов, принимая решения о направления своего развития. Сегодня мы восхищаемся историческими памятниками Венеции, Флоренции, других городов. Обратите внимание, что 70% всех памятников архитектуры мира находятся на территории Италии.

Позже идея о самоуправлении, в том числе финансовом, пришла в Германию. А уже из Германии она попала на территорию современной Польши.

Чем отличается город западный от восточного? Западные города всегда строились, опираясь на право. Сначала принимался так называемый план размещения города. То есть тот, кто строил город, он сначала описывал, где он

должен быть расположен, где должна размещаться центральная часть, рынок, вокруг которого всё строилось, какие налоги, сколько нужно было платить за недвижимость, если она находилась немного дальше от центра. То есть сначала был проект, план, а уже после происходило строительство.

А на Востоке было так: правитель, князь воевал, а как только ему надоедало воевать, он строил замок, и уже позже вокруг этого замка строились какие-то сооружения. И для того, чтобы что-то строить, нужно было получить согласие князя. Здесь во внимание брался не план, а желание или воля какого-то одного человека. И через некоторое время это всё распалось. Огромные государства, сначала Киев, потом Москва, приняли традиции Византийской империи.

Украина не лежит на Востоке или на Западе, она лежит между Востоком и Западом. Но, к сожалению, она попала под влияние Москвы и пошла в направлении Византии. Что такое западный поход к структурированию власти? Это, когда люди принимают решение совместно. Люди дискутируют, обсуждают и в конце концов принимают решение. Если вы думаете о государстве, как о каком-то аппарате, который возглавляет единоличный правитель, то мы должны согласиться с тем, что он будет определять, кто будет руководить на местах. А когда нет сильной центральной власти, то есть большая вероятность, что люди сами будут определять, кто может руководить на местах.

Если мы посмотрим на ту коммунистическую реальность, из которой нам удалось выбраться, то очень хорошо видно, чем отличаются эти два строя. Во времена коммунизма люди не имели влияния на принятие решения, кто будет первым секретарём. Это определяла какая-то небольшая группа людей, власть шла сверху вниз. В то время, как при западном строе наоборот, власть идёт снизу вверх. С помощью выборов люди решают не только дела, которые происходят на центральном уровне, но также на местах. Основа демократии очень важна. Но этого недостаточно. Можно выбрать демократическую власть, но результат будет нулевым.

Установление правовых норм является необходимым условием и составляющей эффективного регулирования территорий, поскольку именно в законодательном поле формируются его основы, определяются важнейшие параметры и факторы, осуществляется нормативно- правовая регламентация.

Сейчас в Украине активно формируется правовое поле регулирования развития регионов. Среди препятствий, которые делают невозможным дальнейший эффективный социальный экономический рост территорий государства, выделяют проблемы недостаточной разработанности мониторинга регионального развития, несовершенства правового обеспечения внедрения

мониторинга развития территорий, отсутствия четких алгоритмов проведения мониторинга.

Эффективность государственного регулирования развития регионов в значительной степени зависит от формирования действенной национальной базы, которая отвечает требованиям времени и динамическим общественным процессам, происходящим в Украине.

На современном этапе, в нашем государстве уже накоплен опыт нормативного регулирования отношений государства с регионами, однако этот процесс нуждается в постоянном совершенствовании отечественной законодательной базы [1,2,3]. Сейчас происходит процесс дальнейшего усовершенствования нормативно-правового обеспечения мониторинга регионального развития. Об этом свидетельствует принятый Закон Украины «Про засади державної регіональної політики»[1]. Этот закон призван урегулировать общественные процессы на региональном уровне.

Согласно закона, мониторинг реализации государственной региональной политики проводится путем установки перечня соответствующих индикаторов, отслеживания их динамики, подготовки и обнародования результатов такого мониторинга. С целью обеспечения проведения мониторинга документы, которые определяют государственную региональную политику должны содержать соответствующие показатели достижения целей, которые возможно оценить.

Перечень индикаторов определяется методикой проведения мониторинга реализации государственной региональной политики, которая утверждается Кабинетом Министров. Мониторинг и оценка результативности реализации Государственной стратегии регионального развития Украины и плана мероприятий по ее реализации проводятся ежегодно центральным органом исполнительной власти, которая обеспечивает формирование государственной региональной политики, с привлечением общественных объединений и научных учреждений. Результаты мониторинга и оценки результативности подлежат обнародованию и учитываются в отчетах о выполнении ежегодных программ экономического и социального развития регионов.

Реализация государственной региональной политики осуществляется на основе системы документов, которые основываются на Стратегии развития Украины, Генеральной схеме планирования территории Украины, схемах планирования территорий на региональном и местном уровнях. К документам, которые определяют государственную региональную политику, принадлежат:

- 1) Государственная стратегия регионального развития Украины;

- 2) План мероприятий по реализации Государственной стратегии регионального развития Украины;
- 3) региональные стратегии развития;
- 4) планы мероприятий по реализации региональных стратегий развития;
- 5) инвестиционные программы (проекты), направленные на развитие регионов [1,3,4].

После принятия закона прошел год. Однако ожидаемого экономического роста регионов не произошло.

На основании проведенного исследования можно констатировать, что на современном этапе развития в Украине уже разработана нормативно – правовая база регулирования развития регионов, однако пока еще отсутствует надлежащее правовое поле, которое урегулировало проведение мониторинга территорий. Пока эффективность урегулирования данной проблемы мала, это объясняется тем, что в настоящее время отсутствуют фундаментальные подходы по формированию правовых принципов мониторинга регионального развития, которые бы базировались на четкой научной концепции государственного регулирования развития регионов. Для дальнейшего усовершенствования правовой базы мониторинга регионального развития имеет смысл проанализировать «правовой опыт» зарубежных стран и определить возможность адаптации в национальном законодательстве.

Литература:

1. Закон України «Про засади державної регіональної політики» // [Електронний ресурс] <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/156-19>
2. Керецман В.Ю. Державне регулювання регіонального розвитку на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України // Офіційний вісник України. - 2006. - №30. - Ст.2032
3. Закон України «Про Генеральну схему планування території України» // [Електронний ресурс]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3059-14>
4. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» // Відомості Верховної Ради (ВВР) – 2015. - № 13. - ст.91

КОНСТИТУЦІЙНА РЕФОРМА В УКРАЇНІ: ПЕРЕДУМОВИ, ОЧІКУВАННЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

Під час Революції гідності громадяни вийшли на вулиці міст України на захист своїх конституційних прав і проти узурпації влади. Після перемоги революції почався процес «перезавантаження» країни. **«Жити за новими правилами» - цей вислів став не політичним гаслом, а очевидною необхідністю.** Але так само очевидно, що прагнення передати більше владних повноважень громадам, оновити судову владу, посилити гарантії захисту прав людини тощо потребує змін у Основному законі. Саме тому в Україні розпочато процес конституційної реформи.

Нині важливим є зміцнення конституційного порядку, для чого мають діяти ефективно насамперед парламент і орган судового конституційного контролю. За умов належної широкої суспільно-політичної дискусії еволюційним шляхом можна досягнути перегляду окремих проблемних положень Конституції України.

Історичний досвід показує, що зазвичай конституційні реформи є результатом всебічних суспільно-політичних дебатів, які викликані реальним вичерпанням регулятивного потенціалу окремих її положень. Потреба конституційної реформи може також бути викликана зміною політичного, економічного й соціального устрою як необхідною умовою подолання економічної стагнації, кризи тощо.

У 2014 рік Україна увійшла з недієвою Конституцією, зміненою у неконституційний спосіб, та авторитарним режимом Президента Януковича. Після здобуття ним президентського посту у 2010 р. було створено умови для узурпації влади. Були змінені з політичних мотивів судді Конституційного Суду. Внаслідок тиску у відставку пішло декілька суддів цього суду. Їх замінили на більш лояльних суддів, оскільки більшість у Верховній Раді і з'їзд суддів фактично стали підконтрольними Президентові.

21 лютого 2014 р., за кілька годин до втечі Януковича з країни, Верховна Рада прийняла Закон «Про відновлення дії окремих положень Конституції України»[1], який був згодом підписаний виконуючим обов'язки Президента новим Головою Верховної Ради Турчиновим. 22 лютого 2014 р. Верховна Рада прийняла постанову «Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004

року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII»[2]. Обидва документи були прийняті більше, ніж двома третинами від конституційного складу народних депутатів України. Таким чином, перемога Революції поставила завдання реформування держави, насамперед, встановлення дієвого збалансованого механізму державної влади, який би унеможлиблював повернення до свавілля режиму Януковича.

За даними соціологічного опитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології для РАСТ, рівень пріоритетності конституційної реформи з позицій громадськості станом на 2015 р. становить 5.6 % (шоста позиція після запобігання корупції, подолання економічної кризи, вирішення політичної кризи, реформування юстиції з метою запровадження справедливого процесу та правосуддя, децентралізації з метою перерозподілу повноважень на місцевому рівні)[3].

За даними соціологічного дослідження щодо Конституції та конституційної реформи, проведеного на замовлення Центру політико-правових реформ Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» спільно з соціологічною службою Центру Разумкова, переважна частина населення знають про процес реформування конституційної сфери: 46.6 % дещо про це чули і ще 9.7 % точно знають про ці плани. 5.2 % населення знає, які саме зміни до Конституції наразі пропонуються, а 41.6 % зазначають, що щось чули по ці пропоновані нововведення[4]. Але ця ситуація є парадоксальною в тому сенсі, що майже стільки ж громадян взагалі не обізнані з цими нововведеннями та нічого не чули про це (49.2 %).

Одним з головних кроків стало створення Конституційної комісії. Конституційну комісію створено 3 березня 2015 року указом глави держави. Відповідно до цього указу, комісія є спеціальним допоміжним органом при Президентові України. Основними завданнями Конституційної Комісії визначено:

- напрацювання узгоджених пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні;
- забезпечення широкого громадського та професійного обговорення пропозицій щодо проведення конституційної реформи в Україні;
- підготовка за результатами широкого громадського та професійного обговорення законопроекту (законопроектів) щодо внесення змін до Конституції;
- інформування громадськості про роботу з підготовки пропозицій щодо проведення конституційної реформи, її реалізації.

Згідно з указом Президента, керівництво Конституційною комісією здійснює голова Верховної Ради України.

В межах Конституційної комісії створено три робочі групи, члени яких напрацьовують пропозиції щодо змін до Конституції у питаннях децентралізації, правосуддя та суміжних правових інститутів, а також у питаннях прав, свобод та обов'язків людини і громадянина.

Існуюча на сьогодні редакція законопроекту потребує доопрацювання, суспільного та експертного обговорення. Робота Конституційної Комісії в цьому напрямку триває. Поки що складно спрогнозувати, які саме з рекомендацій Ради Європи будуть враховані в остаточній версії законопроекту, а які ні. Таким чином, наразі неможливо оцінити вплив напрацювань щодо реформи у сфері конституційного забезпечення прав людини на втілення рекомендацій органів Ради Європи.

Основними завданнями, які стоять перед сучасним конституційним процесом, є:

- підвищення суспільного авторитету Конституції шляхом проведення конституційної реформи відкрито та прозоро, з максимальним залученням громадянського суспільства на всіх її етапах;
- забезпечення дієвості Конституції – фактично функціонуючий механізм державної влади має відповідати конституційно встановленому механізму державної влади;
- конституційні права мають гарантуватися державою, а не бути декларацією;
- створення умов для проведення глибокої децентралізації публічної влади;
- досягнення балансу гілок влади в межах парламентсько-президентської форми правління;
- закріплення статусу Уряду, який би надав можливість ефективно розробляти та впроваджувати державну політику; забезпечення єдності державної політики;
- побудова незалежної судової системи з оновленням суддівського корпусу;
- встановлення авторитетного незалежного Конституційного Суду із заміною суддів, які проголосували за зміну Конституції в неконституційний спосіб у 2010 р.;
- ліквідація радянської прокуратури та конституційне закріплення служби державного обвинувачення, основною функцією якої є підтримка державного обвинувачення в межах кримінального процесу[5, с.25].

Отже, крім змісту майбутніх конституційних змін, не менш важливим питанням є як проходитиме конституційна реформа. Цього разу її необхідно провести професійно, відкрито, прозоро на засадах верховенства права. Чергова зміна Конституції у політико-правовий спосіб призведе до загострення конституційної кризи, а відтак і до непередбачених негативних наслідків для

суспільства. Тому текст конституційних змін має виходити з суспільного інтересу, а не тимчасових політичних інтересів. До обговорення конституційних змін потрібно максимально на всіх етапах залучати громадян. Від якості конституційної реформи залежить, чи стане Україна на шлях побудови справедливого правління, а чи знову піде по черговому колу безправ'я.

Література:

1. Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/742-18>
2. Постанова Верховної Ради України «Про текст Конституції України в редакції 28 червня 1996 року, із змінами і доповненнями, внесеними законами України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV, від 1 лютого 2011 року № 2952-VI, від 19 вересня 2013 року № 586-VII» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/750-18>
3. Survey of civic activities, attitudes to reforms and corruption // http://uniter.org.ua/upload/files/PDF_files/Pact_survey_April2015_public.pdf.
4. Думки та погляди населення України щодо Конституції, конституційної, судової реформ і реформи прокуратури // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pravo.org.ua/img/zstored/files/Опитування_12_15_повні_дані.doc.
5. 2014-15 Ключові правові реформи: Як утілено європейські стандарти? / За ред. Романа Куйбіди. Авт. колектив: Банчук О., Барікова А., Дмитрієва І., Кириченко Ю., Куйбіда Р., Серeda М. / Видання Центру політико-правових реформ. – К.: ФОП Москаленко О.М., 2016. – 74 с.

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПРИНЦИПИ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА

Однією з основних ознак правової держави є право на доступ до правосуддя та справедливий судовий розгляд. Забезпечення гарантій суб'єктивних прав громадян у відносинах з адміністративними органами є обов'язком правової держави, що обумовлює необхідність створення адміністративної юстиції в Україні, яка б, з одного боку, захищала суб'єктивні права громадян, а з іншого – за допомогою судової практики забезпечувала законність діяльності органів державної влади і, таким чином, сприяла зміцненню правопорядку в державі [1]. Отже, запровадження адміністративного судочинства зумовлене правовою природою публічно-правових спорів, де громадянину протистоїть потужний адміністративний апарат. Розгляд правозахисної природи адміністративного судочинства не можливий без визначення принципів цього інституту або базисних, первісних засад його існування, які опосередковують закономірність такого існування і взаємний зв'язок цього явища з іншими правозахисними явищами. Кодекс адміністративного судочинства визначає принципи судочинства, але б хотілося розглянути саме організаційні принципи, які стосуються організаційних засад функціонування адміністративного судочинства [2]. Це зокрема:

1. *Принцип територіальності.* Даний принцип означає, що юрисдикція окремих організаційних ланок адміністративного судочинства поширюється на певні території, які можуть збігатися або не збігатися з адміністративно-територіальними одиницями. Місцеві та апеляційні адміністративні суди є окружними, тобто їх територіальна юрисдикція може не збігатися з межами адміністративно-територіальних одиниць України і створюються в округах відповідно до Указу Президента України [3].

Створення органів адміністративного судочинства, територіальна юрисдикція яких не збігатиметься з територією адміністративно-територіальних одиниць, може: а) перешкоджати впливу на їх діяльність з боку місцевих владних структур; б) позитивно впливати на неупередженість розгляду складних справ про захист прав територіальних громад та їх органів від порушень з боку місцевих органів виконавчої влади [4].

Крім того, створення одного адміністративного суду на кілька районів або областей відповідає реаліям економічної ситуації в державі, однак необхідно

застерегти, що створення окружних адміністративних судів може ускладнити, а в деяких випадках навіть обмежити, реалізацію права громадян на звернення до цих органів. Адже в просторовому плані окружний адміністративний суд буде певним чином віддалений від суб'єкта звернення і це вимагатиме додаткових матеріальних витрат громадян, але ніяк не порушить право на звернення [5].

2. *Принцип автономності й спеціалізації.* Цей принцип вказує як на організаційну несумісність органів адміністративного судочинства з органами публічної адміністрації, так і на певну автономію й спеціалізацію в межах судової системи України. Крім того, ці принципи вказують на особливості кадрового підбору осіб, які покликані реалізовувати адміністративно-судові функції [2].

Правове закріплення принципу автономності й спеціалізації має відбуватися з урахуванням необхідності розв'язання питань кадрового забезпечення адміністративного судочинства. У зв'язку необхідно враховувати такі важливі обставини, як: а) спеціалізація суддів адміністративних судів, що передбачає як зовнішню кадрову особливість адміністративної юстиції, так і внутрішній перерозподіл повноважень між адміністративними суддями відповідно до сфер державного управління; б) необхідність створення належних умов для підготовки адміністративних суддів та перепідготовки суддів загальних судів або посадових осіб органів державного управління; в) необхідність створення правового бар'єру, який забезпечував би неможливість втручання будь-кого в діяльність адміністративних суддів, що передбачає відповідні процедури призначення, звільнення, відповідальності, тобто послідовне організаційно-правове і економічне гарантування незалежності їх статусу; г) необхідність належного матеріально-технічного, методичного, а в необхідних випадках і наукового забезпечення діяльності адміністративних суддів; д) необхідність правового оформлення специфічного статусу особи, яка проходить стажування в адміністративних судах перед призначенням на посаду адміністративного судді, яке б забезпечувало не тільки фактичну, а й юридичну можливість участі цієї особи у розгляді та розв'язанні справ; е) необхідність визначення найбільш раціонального підходу до формування кадрового складу адміністративного суду, тобто залучення до розгляду адміністративних справ як представників суддівського апарату держави, так і представників органів державного управління. При цьому необхідна чітка правова регламентація особливостей статусу всіх осіб, які виконують функцію правосуддя [4].

3. *Принцип єдності й інстанційності.* Адміністративні суди утворюють єдину збалансовану систему зі структурним розподілом на відповідні інстанційні установи (касаційні, апеляційні та першої інстанції – Вищий адміністративний суд, апеляційні й місцеві суди відповідно) [1].

Таким чином, вбачається, що організаційні принципи адміністративного судочинства відіграють вагомую роль, так як визначають територіальну приналежність кожного окружного суду до певної юрисдикції та надають суб'єктам можливість визначитися з місцем захисту своїх прав. Принцип автономності і спеціалізації вказує на особливості кадрового підбору осіб, які покликані реалізовувати адміністративно-судові функції. При цьому судами створюється єдина збалансована система, що структурно розподіляється та створює принцип єдності й інстанційності. Однак, адміністративне судочинства складається з принципів, які визначенні кодексом адміністративного судочинства, але можливість законодавчого закріплення специфічних принципів діяльності судів окремих юрисдикцій закріплена в ст. 129 Конституції України, тому при необхідності можна виділити принципи які фактично існують, однак не мають відповідного статусу.

Література:

1. Принципи адміністративної юстиції та проблеми їх законодавчого закріплення [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/books/275/20012/13/>
2. Поняття та принципи адміністративного судочинства [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://studopedia.org/1-23106.html>
3. Основні засади судочинства в Україні [Електронний ресурс]- Режим доступу: http://pidruchniki.com/13331222/pravo/osnovni_zasadi_sudochinstva_ukrayini
4. Потапенко С. В. Система принципів адміністративного процесу України та проблеми їх класифікації [Електронний ресурс] / С. В. Потапенко // Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/.../cgiirbis_64.exe?...
5. Адміністративне судочинство в Україні: поняття та організаційно-правові засади [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://www.lektsii.org/5-62560.html>

ЗАХИСТ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ МОРЯКІВ: АСПЕКТИ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ДЕРЖАВНИХ ОРГАНІВ

Згідно міжнародних стандартів в Україні сформовано систему спеціальних органів державної влади, які покликані вирішувати питання забезпечення конституційних прав моряків, а також сприяти запобіганню таким негативним явищам, як потрапляння у піратський полон. Передусім їх становлять провідні центральні органи виконавчої влади, до функцій яких віднесені ці питання: Міністерство інфраструктури України, Міністерство закордонних справ України, Міністерство соціальної політики України, а також Служба зовнішньої розвідки України [1].

Міністерство інфраструктури України є головним органом у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сферах морського та річкового транспорту, яке здійснює:

- загальне керівництво та контроль за проведенням державної реєстрації суден [2];
- устанавлює мінімальний склад екіпажу судна;
- затверджує статут служби на морських суднах, а також нормативно-правові акти, які визначають діяльність служби на морському торговельному транспорті;
- положення про систему управління безпекою судноплавства на морському та річковому транспорті;
- правила безпеки та охорони праці на судні і правила контролю суден з метою забезпечення безпеки мореплавства;
- положення про Національний центр дальньої ідентифікації та контролю за місцезнаходженням суден і його функціонуванням з використанням існуючої системи приймання сигналів судових систем тривожного сповіщення;
- порядок розслідування морських аварійних подій;
- національний план пошуку і рятування в морському пошуково-рятувальному районі України тощо [1].

Крім того, Департамент державної політики в галузі морського та річкового транспорту, займається стратегією розвитку морського та річкового транспорту та інфраструктури, формуванням тарифної та цінової політики на водному транспорті, координуванням перевезень морським та річковим транспортом. Вирішення поточних питань у галузі морського та річкового транспорту

здійснює Державна інспекція України з безпеки на морському та річковому транспорті [3].

Також, державним органом, що безпосередньо задіяний у вирішенні захисту прав моряків є Міністерство закордонних справ України, яке діє головним у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері зовнішніх відносин України, а саме: забезпечує реалізацію на території України та за кордоном консульської роботи; вживає заходів з метою захисту інтересів фізичних та юридичних осіб України за кордоном; забезпечує громадянам України можливість користуватися в повному обсязі правами, наданими їм законодавством держави перебування та міжнародним правом; вживає заходи з метою забезпечення консульського обслуговування за кордоном морських і повітряних суден України відповідно до законодавства України та міжнародного права; забезпечує отримання дозволів іноземних держав на захід українських кораблів у територіальні води та порти цих держав тощо [1].

Безпосереднім органом, який приймає участь у наведених подіях є Департамент консульської служби, що є структурним підрозділом Міністерства закордонних справ та здійснює забезпечення конституційних прав громадян та юридичних осіб України за межами нашої держави, веде роботу по виконанню консульських функцій відповідно до чинного законодавства України, міжнародно-правових актів, а також контролює їх реалізацію. Загалом за межами нашої країни функціонує 118 консульських установ України [4].

При захопленні піратами українських чи іноземних суден, у складі екіпажів яких є громадяни України, Департамент консульської служби України вживає заходів для найшвидшого отримання детальної інформації щодо захопленого судна та його екіпажу, судновласника, кріюінгової компанії. Звертається до Посольства України у Великій Британії, де розташовані штаб-квартира Міжнародної морської організації та командування військово-морськими силами та Посольства України у Кенії – найближчого до зони піратських нападів країни. Потім готується Департаментом оперативна інформація для керівництва країни, відповідних міністерств та інших органів для вжиття заходів з надання допомоги [3]. Через кріюінгову компанію встановлюється і підтримується постійний зв'язок з рідними українських моряків та забезпечується обмін наявною інформацією про перебіг подій. Міністерство створює оперативну робочу групу і забезпечує координацію дій усіх відомств і установ, причетних до справи визволення українських моряків.

Посольство України в країні судновласника здійснює постійний моніторинг розвитку ситуації довкола судна та ходу переговорів, особливо після прибуття захопленого судна до місця якірної стоянки. Отримана інформація оперативно передається у міністерство для інформування вищезазначених органів державної

влади та причетних міністерств і відомств, а також рідних полонених українських моряків [2].

У разі досягнення судовласником домовленості щодо умов звільнення судна та екіпажу, Міністерство закордонних справ України та закордонні дипломатичні установи України у взаємодії з іншими відомствами відстежують пересування звільненого судна до найближчого безпечного порту, забезпечують зустріч українських моряків у порту та надають їм, у разі необхідності, сприяння і допомогу. В усіх випадках організацію відправки та витрати на повернення членів екіпажу на Батьківщину бере на себе судовласник [1].

У захисті прав наших моряків також задіяне Міністерство соціальної політики України, яке є головним з формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах зайнятості населення та трудової міграції, трудових відносин, соціального захисту населення, що здійснює нормативно-правове регулювання оплати і умов праці; вносить пропозиції з питань зайнятості населення та професійного навчання, регулювання трудової міграції громадян України; здійснює міжнародне співробітництво, бере участь у підготовці міжнародних договорів України; готує пропозиції щодо укладення денонсації таких договорів, у межах своєї компетенції укладає міжнародні договори України; забезпечує виконання зобов'язань України за міжнародними договорами у сферах зайнятості населення та трудової міграції. Проводить ліцензування певних видів господарської діяльності, зокрема діяльності посередницьких кадрових агенцій з підбору кадрів у екіпажі морських суден, та здійснює контроль за додержанням суб'єктами господарювання відповідних ліцензійних умов. Даним Міністерством створено Комісію з питань ліцензування посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордон, але не всі як вбачається кріюінгові компанії є ліцензованим бо зачасти вони діють не довгий час і моряк при потраплянні у скрутну ситуацію не може знайти ту компанію, що його працевлаштовувала [4].

Крім того, морякам сприяє у захисті прав і служба зовнішньої розвідки України, яка здійснює розвідувальну діяльність у політичній, економічній, військово-технічній, науково-технічній, інформаційній та екологічній сферах та бере участь у боротьбі з незаконною міграцією, вживає заходи протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України, життю, здоров'ю її громадян та об'єктам державної власності за межами України [1].

В окремих випадках у забезпеченні прав українських моряків беруть участь й інші центральні органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування [2].

Таким чином, з дослідженого вбачається, що забезпечення та контроль за захистом прав українських моряків здійснюється безпосередньо системою

державних органів на які покладено прямі обов'язки щодо вжиття заходів з надання допомоги фізичним особам, якими є моряки, що проходять службу за кордоном. Тому, захист українських моряків за кордоном є обов'язком нашої держави у зв'язку з відсутністю власного морського флоту України при забезпеченні професійними кадрами всесвіт.

Література:

1. Карпачова Н. Стан дотримання та захисту прав моряків України [Електронний ресурс]: / Н. Карпачова // Режим доступу: http://www1.ombudsman.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1552
2. Гончаров С. Працевлаштування моряків/ С. Гончаров // Газета «Відомості» [Електронний ресурс] - Режим доступу: www.marinesoft.narod.ru/job12.html
3. Підпала І.В. Деякі особливості ринку праці моряків / І.В. Підпала // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – 4. – Ст. 54-58
4. Карпачова Н. Для українських моряків головними проблемами є піратські напади і відсутність соцзахисту [Електронний ресурс]: / Н. Карпачова // Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/karpacheva-v-ukraine-glavnymi-problemami-moryakov-yavlyayutsya-13042012085000>

Чаплик В.Р.

студент групи ЮІз- 153с

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.

Науковий керівник - к.ю.н., доцент Татаренко Г.В.

АРМІЯ 52°20', 22°5'

Армія – одна з основних основоположних сил забезпечення миру та стабільності у державі та на міждержавному рівні – організовані збройні сили для ведення воєнних дій на суші. Національна армія використовується для зміцнення політики силою поза державою на території іншої держави.

Чисельність армії поповнюється або за рахунок призову чоловіків призовного віку (військовозобов'язаних), або за рахунок контрактників (оплачуваних професіоналів).

Армія обов'язково містить елементи тоталітарної системи. Так рішення приймається одноосібно. Функції кожного солдата армії визначає вищестояче

керівництво. На кожен армійську посаду особа призначається, а не вибирається шляхом голосування.

Арміїбувають:

1. загальновійськові (польові);
2. танкові (механізовані);
3. повітряні (авіаційні);
4. повітряно-десантні;
5. протиповітряної оборони.

Склад Армії не постійний, він залежить від характеру війни і способів її ведення, оперативного призначення і виду Армії, особливостей театру воєнних дій тощо. Армія звичайно входить до складу фронту (групи армій, армійської групи), але може діяти й самостійно на окремому операційному напрямі з підпорядкуванням Верховному Головнокомандуванню.

Вперше, армія, як оперативне об'єднання була створена в Росії - 1812 року, в Німеччині – 1866, у Франції – 1870.

Армія України перебуває у стані реформи та у стані війни одночасно. Мирний план Президента України Порошенка може бути неспроможним врегулювати кризу на сході нашої держави та у Криму. Тому необхідно розробляти одразу декілька концепцій повернення окупованих територій. Якщо мирний план передбачає обмежене втручання Збройних Сил України, то «Військовий план» передбачає використання могутньої армії.

Першою складовою успіху армії є виховання військовослужбовців. Треба відійти від звичного механізму створення армії. Призов та мобілізація не нададуть бажаних результатів. Оскільки призовники та мобілізовані не всі бажають вступати в лави військових, а також не мають достатню кількість навичок у цій сфері. Військову людину треба виховувати та привчати до дисципліни протягом довгих років. Історія нас вчить, що не дарма військовій справі навчали змалку. Військові формування римської Імперії, Спарти та інших могутніх держав формувались саме за таким принципом. Україна має змінити підхід до формування оборонної сили своєї держави.

Незважаючи на те, що більшість територій Донецької та Луганської областей звільнені від російських найманців, великі упущення все-таки є. Варто лише згадати Дебальцівський та Іловайський котли де загинуло близько 400 українських воїнів. А також бої за Донецький аеропорт, кількість загиблих – понад 200 осіб. Ці цифри відображають лише полеглих воїнів, про кількість поранених, фізично та морально, можна лише здогадуватися. Влада не прийняла правильних рішень і не змогла втримати ситуацію під контролем. Хоча, про створення котлів та блокади українських військових аналітики писали приблизно за 2 місяці. До цих наслідків призвела політична складова, коли

Україна в одноосібному порядку припиняла вогонь. Україна – постраждала сторона і ніякі транші та кредити не повинні змушувати наш народ нести жалобу за національними героями. Політичні кроки українських можновладців лише ускладнюють хід бойових дій українській армії. Армія та політика, все-таки, мають бути окремими структурами, хоча і взаємодіють між собою.

В Україні треба офіційно ввести підготовку до несення служби зі шкільного віку. Де учні будуть вивчати стандартні ситуації війни та розроблювати навички її ведення. Уроки «Допризовної підготовки» та «Фізичної культури» мають стати основою виховання майбутніх військовослужбовців. Також ці предмети мають викладатися у всіх Вищих навчальних закладах. Кількість закладів, які випускають офіцерський склад армії а також військових кафедр має бути збільшена у рази.

Склад армії має бути як чоловічим так і жіночим. Жінки можуть виконувати роботу у глибокому тилу в галузі лікування, речового та продовольчого забезпечення, зв'язку.

Перехід на контрактну основу армійського корпусу можливий лише тоді, коли буде стабільною ситуація в середині держави, а також належним чином організована підготовка кадрів військовослужбовців. Перехід може бути здійсненим впродовж 5 років.

Другий етап – формування навколо України міждержавного військового контингенту. 19 вересня 2014 року була створена ЛитПолУкрБриг. Функціонування якої передбачається на засадах територіальної поваги членів-учасниць, захисту територіальних меж організації та європейських цінностей. Також важливим кроком є те, що дана організація допоможе вступити Україні до НАТО. Оскільки інші країни учасниці вже є її членами. Для нас це дуже важливий крок, оскільки досвід України довів, що позаблоковий статус призвів до того, що Україна залишилася наодинці з агресором, який володіє ядерною зброєю. Саме тому перспективою є не лише європейська інтеграція а й євроатлантична. Бригада буде використовуватися для участі в операціях під егідою ООН, НАТО, ЄС. Також, планується, що організація буде щитом між Європою та Росією, що допоможе уникнути непорозумінь.

Україна має проявляти ініціативу у розширенні даної бригади за рахунок таких країн як Туреччина, Болгарія, Румунія, Литва, Естонія, Фінляндія. Це дасть змогу ізолювати агресора по всій осі стикування Європи з Азією. А також допоможе ефективно контролювати води Чорного та Балтійського морів. Тим більше, що кожна з вищевказаних країн так чи інакше потерпає від агресії Росії.

Відкриття штабу спільної литовсько-польсько-української бригади ЛитПолУкрБриг відбулося 25 січня 2016 року.

Перші вчення бригади під назвою «TripleBrave» («Потрійна Хоробрість») заплановано вже на лютий 2016 року. ЛитПолУкрБриг очолює польський офіцер, його заступником є литовець, а штабом бригади керує українець. Згідно з принципом ротації, вони будуть займати ці посади три роки.

Відповідно до Військової Доктрини України Росія визнається країною-агресором, такою, що використовує свої збройні сили для того, аби дестабілізувати ситуацію в Україні та здійснює експансію українських земель. Це є основним чинником та рушійною силою формування незалежної сильної армії, спроможної відбити атаки будь-якого супротивника[1].

Література:

1. Указ Президента України «Про затвердження Воєнної доктрини України» від 24 вересня 2015 року №555/2015.

СЕКЦІЯ 3
ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Керівник секції: к.ю.н., доцент Котова Л. В.

Іншин М. І.,
*завідувач кафедри трудового права та права соціального забезпечення
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України*

**РОЛЬ ОХОРОННОЇ ФУНКЦІЇ ТРУДОВОГО ПРАВА
У ЗАХИСТІ ІНТЕРЕСІВ СУБ'ЄКТІВ ТРУДОВОГО ПРАВА**

Трудова діяльність людини забезпечує наше повсякденне існування та подальший розвиток суспільства, що привертає увагу законодавця та змушує його до детальної регламентації сфери праці. Насамперед це стосується створення необхідних умов для безпечної та продуктивної роботи. Так, однією із засад Конституції України є визначене право кожного на належні, безпечні та здорові умови праці, якій також передують визнання людини, її життя і здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки найвищою соціальною цінністю в Україні[1]. З огляду на це не можемо не згадати, що окрім регламентації безпосередньо відносин між роботодавцем та найманим працівником у сфері здійснення професійної діяльності, завданням трудового права також є захист (охорона) життя, здоров'я, честі і гідності, законних прав та інтересів, безпеки особи. Наявність кодифікованого нормативного акту в галузі трудового законодавства відіграє свою роль в охороні цих гарантованих Основним законом прав.

На підставі даної тези варто задуматись над тим, що ж таке безпосередньо охоронна функція трудового права та які її ознаки. Безперечно, що в нормативних документах, котрі прийняті як з метою врегулювання всіх аспектів трудових відносин, чи безпосередньо покликані регулювати питання безпеки (охорони) життя та здоров'я особи в процесі трудової діяльності, не визначено конкретно, що ж являють собою вказані поняття.

Охоронна функція трудового права – це напрям правового впливу на суб'єктів трудових правовідносин з метою збереження та забезпечення їх законних прав та інтересів в процесі трудової діяльності.

Для чіткого визначення ознак охоронної функції трудового права необхідно розглянути вищевикладені визначення та переглянути думки науковців з даного

приводу. Проаналізувавши їх можемо помітити, що згадане призначення трудового права, спрямоване на охорону трудових інтересів, прав безпосереднього учасника правових відносин. В юридичній науці, на нашу думку, темі ознак охоронної функції трудового права приділено недостатньо уваги. В будь-якому випадку, аналіз робіт науковців у напрямку вивчення ознак охоронної функції трудового права приводить до висновку, що дана галузь права в першу чергу захищає інтереси сторони працівника, адже як правило останній є більш обмеженим у своїх правах під час трудових відносин. І хоча охоронна функція покликана також захищати інтереси інших учасників, та передусім акцентована увага саме на захисті прав найманих осіб, котрі так чи інакше є «експлуатованими» і змушені продавати власну робочу силу[2, с.69].

Проводячи аналіз вітчизняного трудового законодавства маємо достатньо підстав стверджувати, що одним із основних ознак (проявів) згаданої вище функції, є створення рівних можливостей для реалізації своєї можливості працювати, а також встановлення єдиних правил та умов праці на підприємствах незалежно від їх форми власності. В даному контексті варто відзначити, що захисна функція трудового права виключає будь-які обмеження пов'язані з мовою суб'єкта, його статтю, релігійними поглядами, расою, майновим статусом тощо. Описане вище закріплене в ст.2-¹ Кодексу законів про працю. Обмеження державою за допомогою норм трудового права ступеню експлуатації роботодавцем, забезпечення рівня заробітної плати, встановлення часу на відпочинок і таке інше в правовому полі (визначені ст. 2, 5-¹ та іншими Кодексу законів про працю) складають частину охоронної функції трудового права та разом з тим безперечно є його характерною ознакою. Підсумовуючи вищевикладене можемо прийти до висновку про те, що ознаки охоронної функції трудового права розкривають її сутність. Провівши аналіз робіт науковців у сфері трудового права, а також галузеве законодавство, значною мірою опираючись на систему ознак охоронної функції трудового права, котрі можемо спостерігати в працях Н.В. Урганової[3], приходимо до висновку, що охоронна функція трудового права має наступні ознаки, які забезпечуються шляхом правового впливу держави на трудові відносини:

- Забезпечує свободу праці, що полягає у можливості вільно вибирати в межах свого рівня знань та здібностей сферу трудової діяльності, професію, місце роботи, незалежно від будь-яких ознак раси, віросповідання, статі тощо (окрім випадків, коли за фізичними або іншими можливостями виконання чи належне виконання трудових обов'язків особою неможливе).

- Забезпечує гарантування виплат за працю, не нижче мінімальної встановленої законом, що визначається як гарантоване законом право на виплату працівнику роботодавцем заробітної плати, не нижче мінімальної. Також слід

виділити право на достойну заробітну плату, що полягає у виплаті заробітку, котрий з урахуванням специфіки та умов праці справедливо відповідає виконаній роботі.

- Забезпечує дотримання належних, здорових та безпечних умов праці для працівника, що полягає у дотримання вищевказаних умов за допомогою правових приписів та виконання останніх суб'єктами трудових відносин.

- Обмежує свавілля роботодавця, що унеможливорює незаконну експлуатацію, порушення трудових прав найманої особи, що визначається як система обмежень для особи, що керує трудовим персоналом, у вчиненні управлінських дій, котрі порушують права та законні інтереси працівників.

- Забезпечує гарантування обмеження тривалості робочого часу та надання достатнього часу на відпочинок, що полягає у дотриманні норм якими встановлено 40 робочих годин на тиждень та 8 годин на добу тощо, якщо інше не передбачене законом, матеріальну компенсацію за порушення вказаних норм, а також гарантування необхідного часу для повноцінного відпочинку, що не може бути меншим від визначеного трудовим законодавством (в т.ч. міжнародним правом).

Вищевказані ознаки охоронної функції трудового права так чи інакше закріплені не тільки в Конституції України, Кодексі законів про працю, Законі України «Про охорону праці», але й виражені в повсякденній діяльності компетентних державних органів, покликанням яких є нагляд за їх дотриманням та поновленням в разі порушення. Однак правовий механізм відновлення порушених трудових прав є досить складним, містить залишки радянської системи і потребує значного доопрацювання на законодавчому рівні.

Підводячи підсумки даної роботи вважаємо, що охоронна функція трудового права носить соціальний характер, є одним із його провідних призначень і напрямів правового впливу на суб'єкти трудових відносин з метою збереження та забезпечення їх законних прав та інтересів в процесі трудової діяльності. На сьогодні науковцями не досягнуто єдиної думки щодо найбільш доцільного переліку ознак охоронної функції трудового законодавства, існує безліч протиріч у поглядах щодо цього. Та загалом охоронна функція трудового має наступні ознаки: забезпечує свободу праці; забезпечує гарантування виплати винагороди за працю, не нижче мінімально, що встановлена законом; забезпечує дотримання належних, здорових та безпечних умов праці для працівника; обмежує свавілля роботодавця; забезпечує гарантування обмеження тривалості робочого часу та надання достатнього часу на відпочинок. Крім того, аналіз вітчизняної практики застосування норм трудового права підводить нас до висновку про те, що практичне забезпечення реалізації охоронної функції

трудового права потребує значного доопрацювання нормативної бази та вдосконалення діяльності компетентних органів.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141. Офіційний сайт Верховної Ради України// [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

2. Теліпко В. Е. Трудове право України: Навч. посіб./ В.Е. Теліпко, О.Г. Гутова [За заг. ред. Теліпко В. Е.]: – К.: Центр учбо-вої літератури, 2009. – 456 с. // [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://ebooktime.net/book_75_glava_8_§_4._Функції_труд.html

3. Урганова Н.В. Охоронна функція трудового права / Н.В. Урганова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Право». – 2009 – вип.9 – с.57-59// [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/11767/%CD>

4. Венедиктов В. С. Трудове право України : підручник / В. С. Венедиктов. – К.: Істина, 2008. – 384 с. [Електронний ресурс] // Библиотека online [сайт]. – Режим доступу: http://zaochka.net/catalog_p_6_p_4_p_58.html .

Бабіч-Касьяненко К.В.
аспірант кафедри правознавства
СНУ ім. В. Даля

ЩОДО МОДЕРНІЗАЦІЇ ОКРЕМИХ ПОЛОЖЕНЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ІНВАЛІДІВ АТО

Статтею 46 Конституції України закріплено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності та в інших випадках передбачених законом [1]. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» визначає основи соціальної захищеності інвалідів і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами умови для ведення повноцінного способу життя [2]. Інвалідність - це поняття, яке еволюціонує, і інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і відносницькими та середовищними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими.

Наразі в Україні особливий період - проведення антитерористичної операції на Сході України, в умовах якого є актуальним питання забезпечення соціального захисту інвалідів АТО, адже майже кожен день бійці АТО, захищаючи інтереси держави, отримують поранення (контузії, травми або каліцтва) внаслідок яких їх фізичні можливості є обмеженими, тобто вони віддають Україні не тільки «душу», а й якусь частину свого власного тіла, а тому їх соціальний захист є зворотнім обов'язком для держави.

На сьогодні існує певний теоретико-науковий доробок з різних аспектів соціального захисту інвалідів в цілому. Серед вітчизняних науковців та практиків слід виділити М.Авраменка, С.Богданова, Н.Борецьку, Е.Лібанову, О.Макарову, С.Мельника, К.Міщенко, В.Скуратівського, В.Сушкевича та ін. Значний внесок у дослідження цієї проблеми роблять також фахівці Інституту соціальної роботи та управління Національного педагогічного університету ім. М.Драгоманова, Державної установи НДІ соціально-трудових відносин, Всеукраїнського центру професійної реабілітації інвалідів, Національної Асамблеї інвалідів України, Фонду соціального захисту інвалідів та Департаменту у справах інвалідів Міністерства праці та соціальної політики України. Проте, наразі існує замало наукових досліджень з питань соціального захисту інвалідів АТО, як окремої категорії інвалідів, що потребує удосконалення правового регулювання.

Термін «інвалід» означає особу зі стійким розладом функцій організму, зумовленим захворюванням, наслідком травм або з уродженими дефектами, що призводить до обмеження життєдіяльності, до необхідності в соціальній допомозі та захисті [3]. Відповідно до статті 7 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» до інвалідів війни належать особи з числа військовослужбовців діючої армії та флоту, партизанів, підпільників, працівників, які стали інвалідами внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби (службових обов'язків) [4].

Вважаємо, що термін «інвалід війни» є особливим терміном, який є вужчим від загального терміну «інвалід» і має свої особливості, які закріплюються правовими гарантіями, що охоплюють всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення. Проте, на нашу думку, процедура отримання вищевказаних гарантій в Україні є недосконалою та потребує модернізації. Для того, щоб військовослужбовцю-учаснику АТО, який отримав поранення, контузію, каліцтво, захворювання, одержаних під час захисту Батьківщини, виконання обов'язків військової служби

присвоїти статус «Інваліда війни» необхідно здійснити низку дій, а саме: 1. Після отримання поранення, контузії, травми, захворювання здійснити лікування у військовому госпіталі або іншому закладі охорони здоров'я. Після завершення лікування мають надати виписний епікриз та скерування на військово-лікарську комісію (ВЛК); 2. Пройти військово-лікарську комісію, яка встановить причинний зв'язок поранення, контузії, травми, захворювання з виконанням обов'язків військової служби; 3. Пройти медико-соціальну експертну комісію (МСЕК), яка в разі наявності для цього підстав встановить інвалідність. За результатами МСЕК видається довідка про групу та причину інвалідності; 4. Звернутися до управління соціального захисту населення за місцем реєстрації з відповідними документами для встановлення статусу «Інвалід війни» та видачі відповідного посвідчення [5]. Однак, для добровольців та волонтерів дещо інший порядок отримання такого статусу, розроблений Кабінетом Міністрів України. Таким чином існують певні труднощі в отриманні посвідчення учасника бойових дій, що тягне за собою неможливість встановлення статусу інваліда війни особам із числа учасників АТО та призначити їм відповідні пільги та компенсації, що тягне за собою обмеження гарантованих їм державою прав та призводить до соціальної напруги серед даної категорії громадян. Існуюча проблема полягає у довготривалій процедура видачі посвідчень учасника бойових дій, оскільки причинний зв'язок захворювань, поранень, контузій, травм, каліцтв таких військовослужбовців було прийнято в формулюванні «Захворювання, ТАК, пов'язане з проходженням військової служби» [6]. На мій погляд вирішенням даної проблеми має бути модернізоване чітке врегулювання порядку видачі посвідчень даної категорії, який має містити в собі також перегляд справ учасників АТО, де встановлено причинний зв'язок захворювань, поранень, контузій, травм, каліцтв у вищевказаному формулюванні.

Крім того, на сьогодні в Україні є комплексна проблема з забезпечення протезами учасників АТО, з причини бюрократизації даного процесу. Задля отриманні державної допомоги, особа з обмеженими фізичними можливостями має зібрати чимало довідок та відвідати чиновників, після чого існує черга в отриманні протезу. До того ж, є велика ймовірність того, що «гарантований державою протез» не підходить особі по різним причинам: викликає біль чи потрібна більша функціональність. При цьому, якщо така особа бажає інший більш модернізований протез, то різницю у вартості він не може сплатити. Таким чином інваліди АТО вимушені або брати «державний» протез (наприклад пластиковий протез для купання у державному варіанті не має колінного суглобу, що по суті викликає незручність для людини), або шукати грошові кошти на придбання іншого протезу самотужки. Для вирішення даної проблеми інноваційним було б запровадження на законодавчому рівні положення щодо

персональної розробки протезування для кожної особи з обмеженими фізичними можливостями внаслідок АТО та запровадження програми фінансування протезування в контексті співпрацювання «держава-волонтери».

Після отримання інвалідності та проходження реабілітації, особа з обмеженими фізичними можливостями природньо може мати бажання працевлаштуватися. Статтею 43 Конституції України закріплено, що держава створює умови для повного здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізовує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб [1]. Міжнародною конвенцією про права інвалідів закріплено, що Держави-учасниці визнають право інвалідів на працю нарівні з іншими; воно включає право на отримання можливості заробляти собі на життя працею, яку інвалід вільно вибрав чи на яку він вільно погодився, в умовах, коли ринок праці та виробниче середовище є відкритими, інклюзивними та доступними для інвалідів. Держави-учасниці забезпечують і заохочують реалізацію права на працю [3]. Однак і тут існує підґрунтя для модернізації соціального захисту як інвалідів в цілому, так і інвалідів АТО зокрема, яке полягає у необхідності законодавчого закріплення правових гарантій трудових прав вищевказаних осіб, а тому дане питання потребує інноваційних та свіжих поглядів. Хоча наразі у Мінсоцполітики розробляється спеціальна програма для подальшого працевлаштування бійців АТО після демобілізації та повернення додому. Крім того, отримати вищу освіту також можливо завдяки програмі ініційованій Міністерством освіти та науки України для учасників АТО та Євромайдану.

Таким чином, протягом останніх років в Україні проводиться планомірна робота над створенням сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями внаслідок АТО, під час якої враховуються як міжнародні, так і європейські стандарти. Водночас для забезпечення максимальної ефективності та результативності державної політики щодо осіб з інвалідністю внаслідок АТО необхідно зробити акцент на законодавчому закріпленні додаткових соціальних гарантій вищевказаних осіб шляхом створення нового законодавчого акту для вищевказаних осіб.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР (зі змінами) [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>;

2. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991 №875-ХІІ (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/875-12>;
3. Конвенція про права інвалідів від 13.12.2006, ратифікована Україною Законом №1767-VI від 16.12.2009 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_g71;
4. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 №3551-ХІІ (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>;
5. Порядок надання статусу учасника бойових дій особам, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014р. № 413 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/413-2014-п>;
6. Соціальні гарантії учасникам антитерористичної операції та членів їх сімей: Довідник Київської міської державної адміністрації [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://kievcity.gov.ua/content/dopomoga-uchasnykam-ato.html>;

Валецкая О.В.,
к.ю.н., доцент
кафедры истории и теории государства и права
Черноморского государственного университета
имени Петра Могилы

ОТВЕТСТВЕННОЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ПОВЕДЕНИЕ В ПСИХОЛОГИИ И ТРУДОВОМ ПРАВЕ

Актуальность исследования обосновывается кардинально меняющимися требованиями к личности профессионала и его профессиональной деятельности в новых социально-экономических условиях, в условиях жесточайшей конкуренции на рынке труда.

Среди психологов отсутствует единая позиция в отношении понятия ответственности, его составляющих. Сложность изучения и диагностики этого понятия объясняется психологическим подтекстом, поскольку люди предельно чувствительны к тому, что является их долгом, а призывы к ответственности

часто воспринимаются как угрожающие в силу неотвратимости наказания, что вызывает дискомфорт [1, с. 2].

Психологи выделяют специфическую четырехкомпонентную структуру ответственности, включающую в себя субъект ответственности, объект, инстанцию и санкцию [1, с. 7]. Причем два последних компонента отличают ответственность от всего многообразия психологических категорий. Применительно к трудовым отношениям субъектом есть работник, объектом есть трудовые обязанности (трудовая функция, правила внутреннего распорядка и т.д.), инстанцией - работодатель (лицо, обладающее по отношению к работнику дисциплинарной властью), санкцией - меры дисциплинарного взыскания.

Отдельная группа психологов рассматривает проявление ответственности личности в контексте жизненных ситуаций. Под ответственностью понимается первичное личностное образование, проявляющееся в осознании и принятии личностью своего участия в жизненной ситуации и своего авторства в отношении чувств, мыслей, поведения, возникающих в этой ситуации. Под внутриличностным компонентом ответственности понимается та ее часть, которая обеспечивает постоянство и привычность проявлений данного феномена в обычных жизненных ситуациях. Ситуационный компонент ответственности - это такая часть ответственности, которая проявляется только в особых жизненных ситуациях [2, с. 3]. Г. Семенова рассматривает жизненную ситуацию как объективное пространство проявления субъективного, совокупность жизненных обстоятельств конкретной личности, которую можно классифицировать и выделить три вида ситуаций, имеющих превалирующее значение [2, с. 3].

Первой среди ситуаций указанный автор называет ситуацию повседневных трудностей - обычная, стандартная жизненная ситуация, характеризующаяся относительным благополучием. По нашему мнению, именно эта ситуация подходит под описание трудовых отношений и выполнения повседневно норм труда в рамках определенного времени - рабочего времени. Следующими в классификации определялись особая ситуация, связанная с возрастными кризисами и спецификой развития, а также особая ситуация, связанная с внезапными трудными внешними событиями (потрясениями) в жизни субъекта.

В диссертационном исследовании Г. Семеновой выдвигалась гипотеза, что уровень интернальности в ситуации повседневных жизненных трудностей выше, чем в особых жизненных ситуациях, но ситуационный компонент ответственности остается неактуализированным [2, с. 3]. Актуализация его происходит в особой жизненной ситуации, которая потенциально может происходить и в рамках трудовых отношений. Автор исследования делает вывод, что проявлением ответственности личности является ее мужество давать ответ

на вопрос о собственной причастности бытию даже в самой сложной жизненной ситуации [2, с. 8]. Оставляя за рамками нашего исследования анализ кризисных ситуаций в труде работника, мы вновь возвращаемся к вопросу об уровне его интернальности, на развитие которого возможно влиять, что активно внедряется службами по работе с персоналом на многих предприятиях за рубежом. Отголоски такого подхода в работе с персоналом можно найти и в отечественной практике, особенно на предприятиях, принадлежащих иностранным собственникам. Именно они привнесли на наши предприятия нормы корпоративной морали, закрепленные в Кодексах корпоративной этики, понятие корпоративных мероприятий, программ "Золотой фонд предприятия" и т.д. Работа с персоналом становится важнейшим направлением работы менеджеров различных звеньев, в то время, как в недалеком прошлом, работа с кадрами была отнесена к полномочию отдела кадров и, отчасти, профсоюза.

Логичным продолжением анализа ответственности в трудовых отношениях с психологической позиции является исследование понятия "ответственное профессиональное поведение", предложенное Н. Сатониной, под которым следует понимать склонность личности неукоснительно исполнять свои профессиональные ролевые обязанности, придерживаясь при этом принятых в данном обществе моральных и правовых норм, и ее готовность держать отчет перед собой и внешними инстанциями за свои профессиональные действия [3, с. 4]. Социально-психологическая проблема ответственного профессионального поведения рассматривается психологами как проблема соотношения ценностей общества (или определенной социальной группы) и ценностных ориентаций индивидов, ролевых предписаний и отношения к ним, нормативных требований ситуаций и следования норме. Это сводится к тому, что личность постоянно сталкивается с необходимостью согласовывать ценности, нормы и ролевые предписания, усвоенные в одной сфере деятельности, с требованиями, действующими в другой сфере, или искать соответствующие компромиссы [3, с. 5].

В ходе проведенного Н. Сатониной исследования были определены три вида ответственного профессионального поведения - "навязанное", "солидарное" и "моральное", которые отражают различные виды нравственной саморегуляции личности, где в качестве внутренних регуляторов, обеспечивающих ее ответственное профессиональное поведение, выступают такие чувства, как страх, стыд и вина (совесть), соответствующие уровням нравственной зрелости личности. В основе "навязанного" ответственного профессионального поведения лежит чувство страха перед внешними санкциями (правовыми, административными и т.д.), в основе "солидарного" - чувство стыда перед коллегами, опасение за свой социальный престиж, в основе "морального" -

чувство вины, связанное с ориентацией на общественную мораль, индивидуальные принципы совести [3, с. 9]. Каждому виду такого поведения личности, отражающему уровень ее нравственной зрелости, соответствуют особенности индивидуальных психологических качеств, ведущих мотивов, локуса контроля, ценностных ориентаций и направленности [3, с. 9].

Знание психологических особенностей своих работников поможет работодателю максимально эффективно подобрать методы формирования ответственного отношения к своим трудовым обязанностям, к улучшению трудовой дисциплины на предприятии, к выбору мер взыскания и поощрения, отходя от общепринятых методов "кнута и пряника". В современных условиях жесткой конкуренции на рынке труда и высоких требованиях при отборе персонала у работников формируется новое отношение к своим профессиональным обязанностям, включая и к ответственности в профессиональной сфере. Такое же новое отношение формируется и у работодателя

Литература:

1. Сахарова В.Г. Ответственность как личностный фактор и возможности ее диагностики: автореф. дис. ... канд. психологических наук: 19.00.01 "Общая психология, психология личности, история психологии". – Хабаровск, 2003. – 31 с.
2. Семенова Г.В. Проявление ответственности личности в контексте жизненных ситуаций: автореф. дис. ... канд. психологических наук: 19.00.01 "Общая психология, психология личности, история психологии". – Санкт-Петербург, 2006. – 29 с.
3. Сатонина Н.Н. Психология ответственного профессионального поведения личности: на примере работников государственных и негосударственных организаций: автореф. дис. ... канд. психологических наук: 19.00.05 "Социальная психология". – Самара, 2005. – 30 с.

МЕДИЧНИЙ ОГЛЯД ПРАЦІВНИКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА У ПИТАННІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Згідно зі ст. 43 Основного Закону[1] кожна людина має право на належні, безпечні і здорові умови праці, забезпечення яких відповідно до ст. 153 КЗпП [2] України покладається на власника або уповноважений ним орган.

Однією із важливих умов забезпечення безпечних і здорових умов праці є проведення медичних оглядів робітників. Як зазначає О.О. Конопельцева, їм належить значна роль у збереженні здоров'я, оскільки вони сприяють виявленню здатності працівників виконувати роботу без шкоди для здоров'я й дозволяють своєчасно запобігати професійним захворюванням [3, с. 1].

Отже, як бачимо, важливу роль у справі охорони праці на підприємстві відіграють медичні огляди. На жаль у вітчизняному законодавстві до цього часу відсутнє визначення поняття «медичний огляд», немає єдиного законодавчого акта, який би системно врегулював зазначені відносини.

Н. М. Хуторян розглядає медичний огляд як визначення відповідності стану здоров'я працівника щодо придатності виконувати ту чи іншу роботу [4, с. 498]. Конопельцева О. О., у свою чергу, дане поняття розглядає як механізм, що є обов'язковим для проходження ЛПЗ, з метою встановлення ступеня відповідності стану здоров'я вимогам професії, спеціальності, кваліфікації й виявлення захворювань, які за умови дії шкідливих або небезпечних чинників можуть загострюватися чи сприяти розвитку професійних захворювань, результат якого впливатиме на виникнення трудового правовідношення, його розвиток чи припинення [3, с. 13].

У навчальному посібнику з охорони праці медичний огляд трактується як огляд працівників спеціальною комісією лікарів з обов'язковими лабораторними, клінічними й функціональними дослідженнями з метою з'ясування можливості допущення до виконання покладених на нього трудових обов'язків чи конкретної роботи (до професії) за станом здоров'я [5, с. 529]. У медичній науковій літературі [5, с. 437] цей огляд формується як одна з форм активної допомоги населенню, спрямована в основному на з'ясування стану здоров'я особи й виявлення ранніх форм захворювання.

На підставі викладеного, вважаємо, під медичним оглядом працівників необхідно розуміти лікувально-профілактичний захід, котрий проводиться з метою виявлення порушень стану здоров'я працівників, а також у цілях охорони

здоров'я населення, попередження виникнення та розповсюдження захворювань.

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про охорону праці» [6], медичні огляди проводяться відповідними закладами охорони здоров'я, працівники яких несуть відповідальність згідно із законодавством за відповідність медичного висновку фактичному стану здоров'я працівника.

Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 травня 2001 р. №559 [7],

Отже, як бачимо, у законодавстві виділено наступні види медичного огляду:

- попередній (при прийнятті на роботу);
- періодичний (протягом трудової діяльності);
- щорічний обов'язковий (медичний огляд осіб віком до 21 року).
- позачерговий (на прохання працівників).

Втім в енциклопедії з медицини виокремлюють ще й інші види: [8, с. 364, 365]: (а) цільові медичні огляди; (б) комплексні медичні огляди різних груп населення; (в) обов'язкові профілактичні медичні огляди та подальший медичний нагляд осіб, які перебували в контакті з хворими на особливо небезпечні та небезпечні інфекційні хвороби, чи бактеріоносіями збудників цих хвороб; (г) профілактичні огляди жінок, які мають на меті активно виявити тих, хто потребує лікування.

Як бачимо, існують й інші види медичних оглядів, що вказує на неповноту чинного трудового законодавства.

Відповідно до п. 18 Правил проведення обов'язкових профілактичних медичних оглядів працівників окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може призвести до поширення інфекційних хвороб, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 23.07.2002 р., № 280 [9] у разі приймання на роботу (або допуску до роботи) працівників, що не пройшли профілактичних медичних оглядів, а також порушення термінів їх проходження роботодавець (або особа, що займається індивідуальною трудовою діяльністю) несе відповідальність згідно з чинним законодавством.

Тобто, керівники підприємств, установ і організацій несуть відповідальність за несвоєчасність проходження своїми працівниками обов'язкових медичних оглядів та за шкідливі наслідки для здоров'я населення, спричинені допуском до роботи осіб, які не пройшли обов'язкового медичного огляду.

Обов'язкові профілактичні медичні огляди проводяться за рахунок роботодавців. Пунктом 19 Правил від 23.07.2002 р., № 280 зазначено, що працівники, які не пройшли їх в установлений термін, до роботи не

допускаються. Тобто працівники, які без поважних причин не пройшли у встановлений термін обов'язковий медичний огляд у повному обсязі, від роботи відсторонюються (ст. 46 КЗпП) і можуть бути в установленому законом порядку притягнуті до дисциплінарної відповідальності.

За час проходження медичного огляду за працівниками зберігаються місце роботи (посада) і середній заробіток.

Як бачимо з наведеного, медичні огляди є обов'язковими лише для певних категорій населення, але, виходячи з того, що громадяни України зобов'язані піклуватись про своє здоров'я та здоров'я своїх дітей і не шкодити здоров'ю інших громадян, вважаємо, що кожний має усвідомлювати необхідність проходити періодичні медичні огляди з метою піклування про своє здоров'я та здоров'я оточуючих громадян, а також з метою профілактики та попередження небезпечних захворювань.

Доцільно також на законодавчому рівні розробити єдиний законодавчий акт, який би системно врегулював відносини, які виникають під час проходження медичного огляду, закріпити основні права та обов'язки учасників даних правовідносин. При розробці власної нормативно-правової бази вітчизняним законодавцем повинні враховуватись міжнародно-правові стандарти у сфері охорони здоров'я, досвід зарубіжних країн щодо медичного законодавства.

Література:

1. Конституція України: наук.-практ. коментар / редкол.: В.Я. Тацій, О.В. Петришин, Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переобл. і допов. – Х. : Право, 2011. – 1128 с.
2. Кодекс законів про працю України: затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р., № 322-VIII // Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1971. – № 50 (Додаток). – Ст. 375.
3. Конопельцева О.О. Медичний огляд як елемент фактичного складу виникнення, зміни та припинення трудових правовідносин: автореф. дис. ... канд.. юрид. наук : спец. 12.00.05 / О.О. Конопельцева. – Х., 2011. – 19 с.
4. Трудове право України: Академічний курс: підручник / А.Ю. Бабаскін [та ін.]; за заг. ред. Н.М. Хуторян. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 608 с.
5. Катренко Л.А. Охорона праці: підручн. / Л.А. Катренко, Ю.В. Кіт, І.П. Пістун. – 3-тє вид. преробл. і допов. – Суми: Унів. кн., – 2009. – 540 с.
6. Про охорону праці: Закон України від 14.10.1992 р., № 2694-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 49. – Ст. 668.
7. Перелік професій, виробництв та організацій, працівники яких підлягають обов'язковим профілактичним медичним оглядам, затв. пост. КМ України від 23 травня 2001 р., № 559 // Офіц. вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 950.

8. Большая медицинская энциклопедия / гл. ред. Б.В. Петровский. – 3-е изд. – М.: Сов. энцикл., 1980. – Т. 14: Медицина – Меланоз. – 496 с.

9. Правила проведення обов'язкових профілактичних медичних оглядів працівників окремих професій, виробництв та організацій, діяльність яких пов'язана з обслуговуванням населення і може призвести до поширення інфекційних хвороб, затв. наказом МОЗ України від 23.07.2002 р., № 280 // Офіц. вісник України. – 2002. – № 33. – Ст. 1538.

10. Прилипко С.М. Трудове право України: підруч. / С.М. Прилипко, О.М. Ярошенко. [4-те вид., перероб. і доп.] – Х.: Вид-во ФІНН, 2011. – 800 с.

Капліна Г.А.

*к.ю.н., доцент кафедри правознавства
СНУ ім. В. Даля*

ЗАПОЗИЧЕННЯ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СИСТЕМ ОПЛАТИ ПРАЦІ ЯК ЧИННИК ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВОВОГО ПРОСТОРУ

Законодавство ООН, Європейська соціальна хартія, Хартія основних прав ЄС визначають засадничі положення щодо права працівників на справедливу і задовільну винагороду, яка забезпечує гідне людині існування, її самої та її сім'ї, і заборони дискримінації при встановленні і зміні розмірів заробітної плати. Однак трудове право ЄС, а значить і регулювання оплати найманої праці ніколи не входило до виключної компетенції ЄС, а залишалося предметом спільної координації та співпраці держав. Це пояснюється великим розмаїттям стандартів життя та умов існування як у різних європейських країнах, так і в межах окремих держав. Тому цілком логічно, що і українське трудове законодавство щодо винагороди за працю буде відрізнятися своєю специфікою та особливими рисами.

Як відомо, практика законодавчого регулювання мінімальної заробітної плати має тривалу європейську історію.. Вперше закони про мінімальну заробітну плату приймаються у Великобританії (1909 р.), Франції (1915 р.), Австрії (1918 р.), Німеччині (1923 р.) та інших європейських країнах[1,с.320]. Сьогодні у багатьох європейських країнах встановлюється загальнонаціональний мінімум заробітної плати, розмір якого визначається по-різному (з урахуванням прожиткового мінімуму або індексу споживчих цін та

ін.) Основою встановлення зарплатного мінімуму для низки країн Європи є, ратифікована ними Конвенція МОП № 131 «Про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн...». Відповідно до неї, при визначенні рівня мінімальної заробітної плати необхідно враховувати не тільки потреби працівників та їх сімей, а й брати до уваги економічні аспекти, включаючи вимоги економічного розвитку, рівень продуктивності праці та бажаність досягнення та підтримання високої зайнятості в країні[2].

Кожна європейська країна має розробити спеціальну процедуру, що дозволяє встановлювати і при необхідності переглядати мінімальну заробітну плату. Рекомендація МОП №135 пропонує проводити перегляди ставок мінімальної заробітної плати з урахуванням вартості життя та інших економічних умов.

У сучасній зарубіжній практиці зарплатний мінімум встановлюється або на основі визначення «споживчого кошика», або рівень мінімальної зарплати співвідноситься з рівнем фактичної заробітної плати в країні. Так, у Франції вона становить близько 60%, а в Нідерландах доходить до 75% середньої зарплати.

У європейських країнах процедури встановлення мінімальної заробітної плати мають специфічні національні особливості. В одних країнах мінімальна зарплата встановлюється законодавчими органами. В інших країнах, таких, як Нідерланди, законом передбачається не національна мінімальна зарплата, а мінімальна плата за галузями економіки або професіями. В даний час загальнодержавний мінімум заробітної плати існує в багатьох країнах: Великобританії, Франції, Іспанії, Бельгії, Португалії та ін.

Поряд із законодавчим способом встановлення мінімальної заробітної плати в зарубіжній практиці широко застосовуються погоджувальні процедури, засновані на принципі «трипартизму». Так, у Бельгії мінімум заробітної плати встановлюється в результаті загальнонаціональної угоди уряду, профспілок і підприємців (роботодавців). У Франції мінімальна заробітна плата встановлюється виконавчими органами влади, нерідко на основі рекомендацій тристоронніх представницьких комітетів. Таким чином, з урахуванням національних традицій практика встановлення мінімальної заробітної плати різноманітна: законодавче регулювання, регулювання на основі тристоронніх колективних угод, регулювання виконавчими органами державної влади. При цьому мінімальна заробітна плата може встановлюватися як на загальнодержавному, так і регіональних та галузевих рівнях.

В Україні встановлення мінімального розміру оплати праці регламентується Кодексом законів про працю та Законом «Про оплату праці». Відповідно до ст. 3 Закону, мінімальна заробітна плата - це законодавчо встановлений розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану працю, нижче

якого не може провадитися оплата за виконану працівником місячну, а також погодинну норму праці (обсяг робіт)[3]. Тобто місячна заробітна плата працівника, який відпрацював за цей період норму робочого часу і виконав норми праці (трудові обов'язки), не може бути нижче мінімального розміру оплати праці. Як видно з нормативного матеріалу, в Україні не існує прямої прив'язки мінімальної заробітної плати до «споживчого кошика», або рівня фактичної або середньої заробітної плати в країні. Це призводить до зниження рівня життя працівників, які мають мінімальну заробітну плату. Що ми і спостерігаємо нині в Україні. Таким чином, ця особливість національного правового регулювання потребує вдосконалення та якнайскоріше приведення національної практики до європейської моделі встановлення такої мінімальної заробітної плати, яка задовольняє потреби працівників та їхніх сімей з урахуванням загального рівня заробітної плати в країні, прожиткового мінімуму, допомоги з соціального забезпечення та порівняльного життєвого рівня інших соціальних груп;

Література:

1. Муравйов В.І. Право Європейського Союзу/ В.І.Муравйов, О.М.Лисенко, І.В.Влялько та ін. –К.:Юрінком Інтер, 2011.-701с.
2. Конвенція Міжнародної організації праці № 131 про встановлення мінімальної заробітної плати з особливим урахуванням країн, що розвиваються/режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/993_149.
3. Закон України Про оплату праці /Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 17, ст.121.

ВПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ЩОДО СУЧАСНИХ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ФОРМ ЗАЙНЯТОСТІ

Інтеграція України до міжнародних, зокрема, європейських, структур неможлива без забезпечення ефективного процесу впровадження норм міжнародного регіонального права в національне законодавство, виконання державою міжнародно-правових зобов'язань з прав людини у сфері трудових відносин. Саме тому дослідження та інтеграція міжнародного досвіду має важливе теоретичне й практичне значення.

За сучасних умов особливої актуальності набуває розроблення та впровадження теоретичних аспектів європейських трудових стандартів з питань організаційно-правового забезпечення альтернативних форм зайнятості у законодавство України, а також з'ясування перспектив удосконалення та подальшого розвитку вітчизняного законодавства під впливом саме міжнародних трудових стандартів. Використання міжнародного досвіду наблизить національне законодавство (в першу чергу, новий Трудовий кодекс України) до рівня міжнародних трудових стандартів.

Аналіз положень проекту Трудового кодексу України № 1658 від 27.12.2014 свідчить про недостатню урегульованість ним альтернативних форм зайнятості.

На сьогодні у науковій літературі вчені розглядають сучасні альтернативні (нестандартні, нетипові, атипові) форми зайнятості, зокрема, лізинг працівників, аутсорсинг та аутстафінг, дистанційну роботу, телероботу або фріланс та ін. З усіх альтернативних форм зайнятості, відображення у проекті нового Трудового кодексу України знайшли лише надомна праця та режим роботи з гнучким графіком робочого часу.

Так, надомній праці (трудовому договору про роботу вдома) присвячена стаття 44 проекту Трудового кодексу України, яка складається з 3 частин та містить норми щодо можливості укладання договору про роботу вдома, порядок використання майна, обладнання та інвентарю, постачання сировини. Положення даної статті зазначають, що під час укладення трудового договору або пізніше сторони можуть домовитися про виконання працівником роботи вдома (надомну працю), якщо він має для цього необхідні умови, що відповідають вимогам охорони праці, пожежної безпеки і санітарії [1, ст.44].

Трудовим договором про роботу вдома може бути передбачено використання працівником власного обладнання та інструментів з відповідною

компенсацією за їх зношення (амортизацію), а також відшкодування інших витрат, пов'язаних з виконанням роботи вдома: плати за електроенергію, водопостачання тощо.

Порядок і строки забезпечення працівників, які виконують роботу вдома, сировиною, матеріалами та напівфабрикатами, розрахунків за виготовлену продукцію, відшкодування вартості матеріалів, вивезення готової продукції встановлюються трудовим договором. У разі якщо отримання сировини і матеріалів, а також здача готової продукції проводяться працівником безпосередньо роботодавцеві, час, що витрачається на отримання і здачу, включається до робочого часу з відповідною оплатою.

Гнучкому графіку робочого часу, в свою чергу, присвячена стаття 144, яка передбачає, що за погодженням між працівником і роботодавцем може запроваджуватися гнучкий режим робочого часу з визначенням часу, коли працівник зобов'язаний перебувати на своєму робочому місці, часу, коли працівник має право на свій розсуд визначати час початку і закінчення роботи, а також часу використання, в межах цього часу, перерви для відпочинку і харчування. При цьому має дотримуватися встановлена для даного працівника щоденна тривалість робочого часу чи щотижнева норма робочого часу, чи норма робочого часу за певний обліковий період [1, ст.144].

Як бачимо, вказані правові норми не можуть належним чином врегулювати зазначені трудові відносини в умовах певних альтернативних форм зайнятості. Крім того, таким альтернативним формам зайнятості, як лізинг працівників, аутсорсинг та аутстафінг, проект нового Трудового кодексу України уваги не приділяє взагалі.

Зважаючи на те, що вказані форми альтернативної зайнятості населення наразі починають набирати обертів, це може в подальшому поставити і працівників і роботодавців у доволі скрутне становище. А це неодмінно станеться – про це свідчить досвід цілої низки країн Заходу, які вже наразі здолали етап економічно-правового розвитку, до якого Україна ще навіть не дійшла.

Саме тому, в даний момент для України є досить важливим та актуальним питання аналізу та синтезу міжнародних правових норм з питань регулювання альтернативних форм зайнятості.

Щодо запозичення міжнародного досвіду з приводу правового регулювання надомної праці, хотілося б зазначити, що наразі діють прийняті 20.06.1996 р. Рекомендації МОТ № 184 щодо надомної праці. Вказаний документ досить детально визначає поняття надомної праці, умови її забезпечення та гарантії для сторін [2].

Тож, ми пропонуємо доповнити статтю 44 проекту Трудового кодексу України положеннями, які б містили детальні відомості про права та обов'язки сторін та порядок визначення умов праці. Адже зараз склалася така ситуація, коли нормативно-правовий акт, на який наразі посилаються при розгляді питань з приводу надомної праці, було прийнято ще за радянських часів та він, вважаю, вже морально застарів, а проект нового Трудового кодексу України не повністю розкриває механізм правового регулювання надомної праці, що у подальшому може призвести до виникнення прогалин та колізій в законодавстві. Впровадження даної пропозиції дасть змогу більш детально систематизувати правові норми щодо регулювання надомної праці та уникнути зазначених труднощів [1, ст.44].

Стосовно інноваційних альтернативних форм зайнятості: лізинг працівників, аутсорсинг та аутстафінг, необхідним є зазначити, що жодна з цих форм зайнятості належним чином не врегульована, а проект нового Трудового кодексу врегулювання зазначених форм зайнятості не передбачає. Тож, наразі, регулювання цих форм альтернативної зайнятості здійснюється за допомогою загальних норм Цивільного кодексу України та аналогії застосування норм чинного Кодексу законів про працю України.

Вирішення вказаної проблеми, на наш погляд, має відбутися у наступні етапи: 1) Україна має ратифікувати Конвенцію МОП «Про приватні агентства зайнятості» № 181 від 19.06.1997 р. Це дасть змогу легально використовувати значний масив міжнародних нормативно-правових актів у даній сфері, що значно збагатить правовий досвід нашої держави. 2) На виконання зазначеної Конвенції, внести зміни до чинних нормативно-правових актів, з метою їх приведення до рівня міжнародних стандартів. 3) Систематизація новостворених норм права щодо регулювання інноваційних альтернативних форм зайнятості та їх відображення у Трудовому кодексі України з метою уникнення колізій в праві.

Вказаний комплекс дій дозволить максимально охопити правовим полем усі альтернативні форми зайнятості та вивести трудове законодавство України у галузі регулювання альтернативних форм зайнятості на якісно новий рівень, який відповідатиме міжнародним стандартам та нормам.

Література:

1. Проект Трудового кодексу України від 26.12.2014 № 1658 (доопрацьований - 20.05.2015) [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=532219

2. Рекомендації МОП № 184 щодо надомної праці від 20.06.1996 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/993_100

*Кравченко І. М.,
к.ю.н., доцент кафедри Правознавства
Сєвєродонецького інституту ПрАТ «ВНЗ «МАУП»»*

РОЗІРВАННЯМ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ІНІЦІАТИВИ РОБОТОДАВЦЯ У ВИПАДКУ ВИЯВЛЕННЯ НЕВІДПОВІДНОСТІ ПРАЦІВНИКА ЗАЙМАНІЙ ПОСАДІ АБО ВИКОНУВАНІЙ РОБОТІ: ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

На сьогодні в Україні все ще тривають пошуки ефективних і дієвих механізмів у царині трудового законодавства, оскільки наслідки світової економічної кризи, а відтак і нестабільності національної економіки суттєво та дуже гостро відчуються громадянами нашої країни.

Як зазначають вітчизняні вчені з трудового права, великі надії покладаються на новий Трудовий кодекс України, який має стати основним законом у царині трудового законодавства. Але для того, щоб зміст Трудового кодексу відповідав реаліям життя та працював на перспективу, необхідним є вироблення та затвердження єдиної концепції державної політики у сфері праці, направленої на розбудову громадянського суспільства та правової соціальної держави через відповідну демократизацію суспільних відносин у галузі праці [1, с. 17].

Перш ніж розглядати вдосконалення законодавства України, що пов'язане із розірванням трудового договору при виявленні невідповідності працівника займаних посаді або виконуваних роботах, необхідно визначитися з існуючими положеннями чинного законодавства. Так, за чинним КЗпП розірвання трудового договору з працівником унаслідок виявленої невідповідності займаних посаді або виконуваних роботах, що передбачено п. 2 ст. 40, відбувається за наявності таких підстав як недостатня кваліфікація та стан здоров'я. Тобто, з даної норми випливає, що неналежне виконання працівником трудових обов'язків є результатом недостатньої кваліфікації або стану здоров'я. При цьому неналежне виконання повинно свідчити про відсутність вини працівника. Правильне розірвання на цій підставі має провадитися за чітко встановленою процедурою. Зокрема, у роботодавця повинні бути дані, які свідчать про

недостатню кваліфікацію працівника або про стан його здоров'я (медичний висновок).

Продовжуючи далі, відзначимо, що розірвання трудового договору на підставі невідповідності працівника займаній посаді передбачає згідно з п. 2 ст. 40 КЗпП можливість розірвання трудового договору у зв'язку з виявленням невідповідності працівника виконуваній роботі або займаній посаді внаслідок недостатньої кваліфікації, яка перешкоджає продовженню цієї роботи. Виявленою невідповідністю може бути неякісне виконання трудових обов'язків через недостатню кваліфікацію.

Беручи до уваги той факт, що є нагальна потреба наблизити норми національного законодавства до міжнародних стандартів регулювання відносин у трудовій сфері, вважаємо, що обов'язковою складовою даної концепції варто зробити шляхи вдосконалення українського законодавства під впливом міжнародних стандартів трудового права як універсальних положень регулювання трудових правовідносин із урахуванням передумов та перспектив їх упровадження.

Тобто, з наведеного випливає, що одним із шляхів удосконалення трудового законодавства, що пов'язано із розірванням трудового договору при виявленні невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі, є приведення національного законодавства у відповідність до норм міжнародного права. Вважаємо, що належне врегулювання процедури розірвання трудового договору дозволить уникнути значних непорозумінь між працівником і роботодавцем та стабілізувати трудові відносини за допомогою основоположних засад міжнародного права.

Проте аналізуючи норми проекту Трудового кодексу України, ми бачимо, що правові приписи значно різняться з нормами міжнародного права.

Так, ч. 2 ст. 122 Проекту надає право роботодавцеві (його уповноваженій особі) бути присутнім при розгляді профкомом питання про розірвання трудового договору з працівником, що є, по суті, втручанням у внутрішню діяльність профспілки. Адже роботодавець самою своєю присутністю тиснутиме на профком, бо матиме змогу визначити нелояльних до нього працівників. Це є прямим порушенням ст. 7 Конвенції МОП № 158 про припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця [3], якою передбачається, що трудові відносини не можуть припинятися з причин, пов'язаних з поведінкою працівника або роботою, доти, доки йому не нададуть можливість захищатися у зв'язку з висунутими на його адресу звинуваченнями.

Згідно ж з Рекомендацією МОП № 166 щодо припинення трудових відносин з ініціативи роботодавця від 22.06.1982 року [3], якщо припинення трудових відносин має місце внаслідок незадовільної роботи, роботодавець зобов'язаний

надати працівникові відповідні інструкції та письмові попередження і розумний термін на виправлення недоліків. Для свого захисту працівник повинен мати право на представлення його інтересів третьою особою. Рекомендацією також передбачається, що працівник, який був повідомлений про припинення трудових відносин, повинен мати право на отримання за своїм запитом письмового пояснення від роботодавця про причини розірвання трудового договору. Проте проектом ТК України цього не передбачено, адже там чітко визначені випадки, коли можна розірвати трудовий договір за ініціативою роботодавця на підставі невиконання чи неналежного виконання працівником трудових обов'язків [3].

Отже, як бачимо, Проектом не передбачено надання письмового пояснення від роботодавця про причини розірвання трудового договору та будь-яких інших даних, які б дозволяли визначити причини вказаного розірвання трудового договору.

Ст. 8 Конвенції МОП № 158 встановлює також правило, згідно з яким працівник має право оскаржити звільнення в суді протягом розумного періоду часу. Проте, відходячи від норм вказаної Конвенції, ми бачимо, що проект ТК України значно обмежує цей термін, оскільки згідно з нормами даного нормативно-правового акта термін для оскарження становить одним місяць з моменту звільнення, що не є справедливим підходом до принципу «розумності» у визначенні строку [2].

Отже, для вдосконалення законодавства та практики його застосування, що пов'язане із розірванням трудового договору при виявленні невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі, пропонуємо: – доповнити главу VIII «Гарантії і компенсації» КЗпП України статтею «Гарантії для працівника за результатами атестації» такого змісту: «У разі виявленої невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі за результатами атестації роботодавець повинен запропонувати такому працівнику місце з менш кваліфікованими вимогами до виконання трудових обов'язків або ж разово направити його на підвищення кваліфікації, якщо така процедура є фактично можливою»;

– запровадити єдиний механізм проведення уніфікованої атестаційної процедури для працівників та закріпити цю процедуру в окремому розділі під назвою «Атестація», в якому чітко визначити періоди проведення такої атестації, особливості, виключення та чіткий порядок дій у випадку негативних результатів.

При цьому закріпити, що проведення атестації повинно відбуватися в режимі, який нівелює вплив людського фактора, тобто здійснювати її на основі використання комп'ютерних технологій. Це сприятиме об'єктивності та

прозорості процедури. У випадку трудового спору, який розглядатиметься судом, можна буде надати інформаційні матеріали по кожному працівникові.

Отже, процедура розірвання трудового договору є сама по собі досить тривалим процесом, під час якого вирішуються всі нюанси припинення трудових правовідносин, оскільки цей процес стосується як інтересів роботодавця, так і працівника, а також у більшості випадків – органів профспілки.

Позитивне та взаємовигідне завершення такого процесу є досить часто неможливим без залучення додаткових органів урегулювання та впливу.

Як правило, при розгляді трудових спорів органами судів різних інстанцій і виявляються всі труднощі та «підводні камені» розв'язання таких спорів, а також недоліки законодавства в частині розірвання трудового договору при виявленні невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі.

Література:

1. Венедіктов В.С. Деякі напрямки вдосконалення трудового законодавства в контексті розбудови громадянського суспільства / В.С. Венедіктов, Т.В. Салівон // Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення: здобутки і проблеми: тези доп. та наук. повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 5-6 жовт. 2012 р.) / [за ред. В.В. Жернакова]. – Х.: Право, 2012. – 500 с.

2. Конвенції МОП, які ратифікувала Україна. - Офіційний веб-сайт Державної інспекції України з питань праці. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dpu.gov.ua/Lists/internationalcooperation/DispForm.aspx/ID9>.

3. Трудовий кодекс України : Проект закону України від 27.12.2014 року (доопрацьований) № 1658 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

Степанцова О.О.

студентка групи ПВз-15

ІПОДН СНУ ім. Володимира Даля

Науковий керівник: к.ю.н., доц. Котова Л.В.

ЗАКОНОДАВЧІ НОВАЦІЇ ЩОДО МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ЗА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ

В переважній більшості галузей народного господарства, де використовується наймана праця, у відносинах між роботодавцем та робітником завжди існує виробничо-господарський ризик, то такі відносини викликають необхідність правового регулювання, що обумовлює існування інституту матеріальної відповідальності сторін трудового договору, і, зокрема, матеріальної відповідальності працівника за шкоду завдану роботодавцю.

Інститут матеріальної відповідальності є одним з видів юридичної відповідальності (поряд з кримінальною, адміністративною й дисциплінарною), йому притаманні певні специфічні ознаки й особливості, а також власний механізм правового регулювання й реалізації. В сучасних умовах входження України в міжнародне співтовариство обумовлює необхідність удосконалення соціально-трудових і виробничих правовідносин.

Матеріальна відповідальність найманих працівників на цей час врегульовано Кодексом законів про працю у главі IX «Гарантії при покладенні на працівників матеріальної відповідальності за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації», який був прийнятий ще у 1971 році, таким чином необхідність прийняття Трудового кодексу, як нового концептуального джерела трудового права, в якому б регулювалося питання і матеріальної відповідальності викликана гострою потребою врегулювати конфлікти інтересів між роботодавцем і працівником, які останнім часом знаходять своє вираження у нових формах, що в свою чергу зумовлено розвитком суспільства і різних галузей, у яких можливі трудові правовідносини.

Саме тому, вважаємо за доцільне дослідити та проаналізувати главу присвячену матеріальній відповідальності працівників.

27 грудня 2014 року до Верховної Ради України був поданий законопроект Трудового кодексу № 1658, ініціаторами якого виступили народні депутати України : Гройсман В.Б., Денісова Л.Л., Папієв М.М. та Кубів С.І..

Проект нового Трудового кодексу України має на меті визначення основних механізмів реалізації передбачених Конституцією України трудових прав і гарантій працівників, створення належних та безпечних умов праці,

забезпечення захисту інтересів працівників і роботодавців. Проектом пропонується комплексний підхід щодо вирішення індивідуальних трудових правовідносин, а також кодифікації і уніфікації законодавчих актів з цих питань.

Крім того, норми проекту кодексу, спрямовані на адаптацію трудового законодавства України до Європейської соціальної хартії і інших міжнародно-правових актів - Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, конвенцій і рекомендацій Міжнародної організації праці [1].

Загальні положення законодавець залишив майже без змін, тобто так само вказується на підставу матеріальної відповідальності, її умови, можливість звільнення від покриття завданих збитків, які не відшкодовуються працівником тощо. Проте, була виключена норма про добровільне покриття шкоди працівником (перенесена до процедурної статті 371). Замість чого включене положення про обов'язок працівника відшкодувати збитки незалежно від того чи був розірваний трудовий договір чи працівник залишився на роботі, якщо інше не передбачене в самому договорі чи законі. Тобто ця норма демонструє імперативний характер матеріальної відповідальності і позбавляє можливості працівника вільно тлумачити наявність у нього права на не покриття матеріальної шкоди після розірвання договору.

Стаття 366 нового Трудового кодексу передбачає ту саму відповідальність для працівників і керівників юридичних осіб та їх заступників, керівників структурних підрозділів та їх заступників, якщо пряму дійсну майнову шкоду заподіяно роботодавцю внаслідок зайвих грошових виплат, неправильного ведення обліку і зберігання матеріальних чи грошових цінностей, невжиття необхідних заходів до запобігання простоям, випуску недоброякісної продукції, розкраданню, знищенню і псуванню матеріальних чи грошових цінностей, тобто у розмірі середньої місячної заробітної плати [2]. Законодавець виключив правило, передбачене статтею 133 Кодексу законів про працю, яке регламентувало випадки обмеженої матеріальної відповідальності і, по суті, лише наводило приклади ситуацій, за яких працівники покривали шкоду у межах середнього місячного заробітку.

Щодо випадків повної матеріальної відповідальності, то проект Трудового кодексу загалом повторює підстави зазначені у статті 134 КЗпП, проте в пункті 1 частини 1 статті 367 Трудового кодексу передбачено можливість включення до самого трудового договору такого покриття шкоди, тобто без укладення додаткової угоди. А також внесене нове положення про матеріальну відповідальність за пряму дійсну майнову шкоду заподіяну внаслідок розголошення державної таємниці, комерційної таємниці та іншої захищеної законом інформації [3].

Нарешті, у статті 368 нового Трудового кодексу зазначається перелік робіт, при виконанні яких з робітником може укладатися договір про повну матеріальну відповідальність. За чинним законодавством для ознайомлення з цим списком потрібно звертатися до Постанови Держкомпраці від 28.12.1977 року [4], яка містить застарілі назви посад і робіт.

Стаття, яка присвячена колективній відповідальності, майже не зазнала змін. Лише було додано положення про визначення розміру матеріальної відповідальності між членами колективу, яка розподіляється пропорційно до тарифної ставки (окладу) і часу, відпрацьованого кожним із працівників після останньої інвентаризації. Відповідно до цієї норми визначається обсяг матеріальної відповідальності працівників, які були прийняті на роботу або звільнені з роботи в період останньої інвентаризації і до виявлення недостачі, пошкодження чи псування матеріальних цінностей, якщо вони дали письмову згоду взяти на себе матеріальну відповідальність без проведення інвентаризації під час прийняття на роботу або звільнення з роботи.

Процедура покриття шкоди також дещо змінилась. Так, тепер роботодавцю надається місяць з дня виявлення заподіяної шкоди для видання розпорядження по стягненню виплати у межах середнього місячного заробітку, а не два тижні як було раніше. Наказ може бути звернено до виконання не раніше двох тижнів з дня повідомлення про це працівникові, а не тиждень як за чинною нормою. На мою думку в цьому аспекті терміни для захисту були збільшені як для роботодавця так і для працівника.

Стосовно статей про обставини, які підлягають врахуванню при визначенні розміру відшкодування і обов'язку доведення наявності умов для покладення матеріальної відповідальності на працівника, то вони майже не змінились і несуть те саме значення, що і в КЗпП.

Таким чином, нами було проведено порівняльний аналіз глави про матеріальну відповідальність працівників в проекті Трудового кодексу із чинним законодавством про працю і дано певні оцінки відповідним нормам. Вважаємо, що законодавець все ближче підійшов до встановлення оптимального балансу інтересів між роботодавцем і працівником. Аналізуючи проект Трудового кодексу України можна дійти до висновку, що Новий Кодекс намагається більш якісно і просто регулювати трудові відносини, водночас враховуючи сучасні умови.

Безперечно, проект Трудового кодексу, як і будь-який законопроект, не є бездоганним і має певні недоліки, наприклад, неоднозначність норми про повну матеріальну відповідальність працівника, саме в аспекті включення положення про таку відповідальність безпосередньо до Трудового договору.

Не можна не погодитись із висновком Головного науково-експертного управління від 12.06.2015 року, в якому зазначено, що за такого формулювання частини 3 статті 365 проекту Трудового кодексу, як «пряма дійсна майнова шкода вважається заподіяною діями (бездіяльністю) працівника, якщо за відсутності цих дій (бездіяльності) цієї шкоди не було б заподіяно» допускається настання відповідальності *без наявності вини і врахування обставин, які пом'якшують відповідальність робітника*, що суперечить визначеним принципам матеріальної відповідальності працівників загалом.

У чинному КЗпП визначено перелік випадків *обмеженої середньою заробітною платою матеріальної відповідальності*, що стосується саме *працівників* (а не керівників), зокрема, за зіпсуття або знищення через недбалість матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), інструментів, вимірювальних приладів, спеціального одягу та інших предметів, в тому числі при їх виготовленні, виданих підприємством, установою, організацією працівникові в користування (стаття 133). Відсутність такої норми у проекті надає додаткову можливість роботодавцю застосовувати *повну матеріальну відповідальність*. У відповідності з вимогами Міжнародної організації праці стаття чинного 135-1 КЗпП вимагає затвердження чіткого переліку *посад і робіт*, зайняття яких дозволяє укладення договору про повну матеріальну відповідальність. Закріплення такої вимоги у проекті усувало б можливість роботодавця зобов'язати всіх, чия роботу він вважає *пов'язаною* із вказаними у *статті 367* проекту випадками, нести повну матеріальну відповідальність.

У проекті пропонується доповнення випадків повної матеріальної відповідальності за майнову шкоду внаслідок *розголошення державної таємниці та захищеної законом інформації (стаття 367)*, проте не вказано, яким чином роботодавець буде таку шкоду визначати як *пряму і дійсну* [5].

У проекті Трудового кодексу України передбачається загальне правило щодо величини матеріальної відповідальності працівників у розмірі середньої місячної заробітної плати (стаття 366). Натомість, відповідно до чинного КЗпП розмір збитків обраховується за дійсною вартістю пошкодженого майна, а не за ринковою, розмір відшкодування обмежено розміром прямої дійсної шкоди, але він має бути не більше за середній місячний заробіток, і як правило, обмежується її певною частиною (стаття 130). Як бачимо, різниця у декілька слів може призвести до зміни розміру відшкодування. Звернемо увагу на Рекомендації Міжнародної організації праці № 85 «Щодо захисту заробітної плати» від 01 липня 1949 року [6], у п. 2 якої йдеться про помірну суму відрахувань, що не повинна перевищувати справжньої вартості втрат або шкоди. У ній зазначається також, що має бути вжито всіх потрібних заходів з метою обмеження відрахувань із заробітної плати до такої межі, яка вважається *доконечною* для забезпечення

утримання працівника і його сім'ї (стаття І). Отже, необхідно привести цю норму проекту у відповідність до міжнародного законодавства.

Попри наявні у проекті Трудового кодексу України прогресивні засади, він потребує подальшого доопрацювання. Доопрацювання на наш погляд, має стосуватися більш точного трактування термінів і положень, що можуть тлумачитись по різному та має супроводжуватись збереженням дієвих і випробуваних практикою правових механізмів реалізації трудових норм.

А також хотілося би побачити в остаточному варіанті Трудового кодексу збільшений перелік гарантій для працівників і детальну процедуру покриття шкоди в окремих випадках, адже як відомо, саме категорія працівників вважається незахищеною в трудових правовідносинах. У світлі розробки Трудового кодексу України актуальним є створення такого механізму матеріальної відповідальності працівника, який би з урахуванням інтересів роботодавця захищав би і права працівника.

Законотворці повинні віднайти баланс інтересів працівників та роботодавців та з огляду на це, а також з врахуванням переваг міжнародних норм та сучасного світового досвіду прийняти відповідні норми.

Література:

1. Пояснювальна записка до проекту Трудового кодексу України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/GH1A200B.html
2. Кодекс законів про працю від 10.12.1971р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
3. Проект Трудового кодексу від 27.12.2014р. № 1658 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53221&pf35401=343409>
4. Постанова Держкомпраці СРСР та Секретаріату ВЦРПС від 28.12.1977 р. № 447/24 «Про затвердження переліку посад і робіт, які заміщуються або виконуються робітниками, з якими підприємством, установою, організацією можуть укладатися письмові договори про повну матеріальну відповідальність за незабезпечення збереження цінностей, переданих їм для зберігання, обробки, продажу (відпуску), перевезення або застосування у процесі виробництва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0447400-77>
5. Висновок Головного науково-експертного управління від 12.06.2015 року [Електронний ресурс]. – Режим

доступу:<http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=53221&pf35401=327070>

6. Щодо захисту заробітної плати. Рекомендації Міжнародної організації праці від 01 липня 1949р. № 85 [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_228

Татаренко Г.В.

*доцент кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля*

ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Важливе місце у системі соціального захисту населення посідає пенсійне забезпечення. Право на отримання пенсій та інших видів соціальних виплат є конституційним правом та гарантується з боку держави.

Пенсійна реформа в Україні розпочалася у 2004 р., коли набрали чинності закони "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування" і "Про недержавне пенсійне страхування". Реформа впровадила трирівневу систему пенсійного забезпечення що поєднує принципи солідарності і накопичення та спрямована на розвиток добровільного пенсійного забезпечення і страхування, створення відповідних фінансових інститутів.

Нажаль, тривала політико-економічна криза, заважає розвитку передбачених реформою інститутів пенсійного забезпечення. На сам перед це стосується впровадження соціальних стандартів пенсійного забезпечення, що повинні відповідати як нормам вітчизняного законодавства так і вимогам Європейського Союзу, на інтеграцію до якого спрямована українська держава.

До соціальних стандартів системи соціального забезпечення Європейського Союзу відносяться: 1) масштабні фінансові вкладенні національних урядів, великі соціальні бюджети; 2) високий рівень ефективності соціальної політики Європейського союзу, який підтверджується гармонізацією соціальних заходів з програмами економічного розвитку та забезпеченням конкурентоспроможності європейського регіону на рівні глобальних ринків; 3) економічний стан країн Європейського Союзу; 4) орієнтири політики країн Європейського Союзу; 5) стан бюрократії та рівень політичної культури; 6) ментальність та традиції

соціальних і професійних груп; 7) очікування соціальних і професійних груп; 8) розвиток монополізму та стан конкуренції в бізнесі; 9) рівень правової культури державних службовців, представників законодавчої влади; 10) розвиток профспілкового руху; 11) стан розвитку солідаризму, як якості людського капіталу [1, С.185].

Безумовно, щоб відповідати зазначеним стандартами недостатньо лише їхнього законодавчого закріплення. Досягти відповідного рівня соціального забезпечення можливо за умови сильної та стабільної економіки. Але і у вітчизняному законодавчому полі є пробіли, колізії та невідповідності міжнародним нормам.

З метою вирішення проблем правового регулювання імплементації норм міжнародного соціального права до системи вітчизняного законодавства Розпорядженням Кабінету Міністрів України 2015 р. схвалено План, що базується на імплементації Директиви 2003/41/ЄС Європейського Парламенту та Ради про діяльність установ трудового пенсійного забезпечення та нагляд над ними [1].

Метою плану імплементації є впровадження стандартів Європейського Союзу в українську систему накопичувального пенсійного забезпечення.

Згідно Плану основними завданнями імплементації є: гарантування дотримання цілей Директиви, якими передбачено моніторинг фінансового стану установи й оцінювання спроможності установи виконати всі договірні зобов'язання, відповідність мінімальним стандартами обачливості, що стосується їхньої діяльності та умов роботи; забезпечення високого рівня захищеності майбутніх пенсіонерів шляхом встановлення суворих стандартів нагляду, ефективне управління схемами трудового пенсійного забезпечення; узгодження положень чинного законодавства України з положеннями Директиви щодо діяльності установ трудового пенсійного забезпечення та нагляду за ними.

Більшість положень Директиви 2003/41/ЄС відображені у законодавстві України з питань накопичувального пенсійного забезпечення. Зокрема в законах України „Про недержавне пенсійне забезпечення”, „Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг”, „Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні” передбачені положення зазначені в Директиві 2003/41/ЄС щодо: 1) визначення порядку реєстрації пенсійного фонду та здійснення нагляду за його подальшою діяльністю з боку державних органів; 2) порядку надання інформації учасникам пенсійного фонду; 3) визначення переліку суб'єктів, які обслуговують пенсійний фонд; 4) визначення правил інвестування активів пенсійного фонду; 5) ліцензійні вимоги до адміністраторів

недержавних пенсійних фондів, компаній з управління активами та банку-зберігача та інше.

Наразі в Україні майже припинилася діяльність установ з недержавного пенсійного страхування. Бідність та недовіра населення, інфляційні процеси, відтік інвестицій, низька активність у сфері будівництва заважає розвитку недержавного пенсійного страхування. У той же час, Планом визначено, що, з метою вдосконалення діяльності системи недержавного пенсійного забезпечення, доцільно імплементувати Директиву 2003/41/ЄС, зокрема статтю 12 в частині доповнення визначеного Законом змісту інвестиційної декларації недержавного пенсійного фонду інформацією щодо методів вимірювання інвестиційного ризику, процесів управління ризиком, що застосовуються, та розподілу стратегічних активів з урахуванням природи та строковості пенсійних зобов'язань.

Імплементация Директиви дозволить удосконалити законодавчі умови діяльності установ, які здійснюють накопичувальне пенсійне забезпечення, та створить додаткові інструменти для забезпечення збереження і схоронності пенсійних коштів учасників системи.

До найближчих заходів Плану імплементации Директиви 2003/41/ЄС віднесено розроблення проекту Закону України „Про внесення змін до законів України з питань накопичувального пенсійного забезпечення” яким будуть внесені зміни до законів України з питань накопичувального пенсійного забезпечення щодо удосконалення системи накопичувального пенсійного забезпечення з урахуванням стандартів Європейського Союзу, який планується прийняти не пізніше червня 2016 року.

Реформування пенсійних систем, що були проведені в країнах ЄС запровадили не популярні, але необхідні для економіки, заходи: поступове підвищення пенсійного віку, зниження розмірів окремих видів пенсій, збільшення страхових внесків та періодів страхування, обмеження практики передчасного виходу на пенсію, стимулювання створення приватних пенсійних фондів. Безумовно, що для населення України, подібні зміни є особливо болючими, але, в умовах демографічної кризи, старіння населення, дефіциту бюджету Пенсійного фонду, їх впровадження необхідне для поступового виходу з кризи.

Література:

1. Свердлова Ю.О. Забезпечення соціальних стандартів добробуту в Європейському Союзі: стратегія розвитку України / Ю.О. Свердлова // Економіка, соціологія, право. -2013- № 4.- С. 184-193
2. План імплементації Директиви 2003/41/ЄС Європейського Парламенту та Ради про діяльність установ трудового пенсійного забезпечення та нагляд над ними // Електронний ресурс: Режим доступу: www.kmu.gov.ua/.../Action%20plan_41_13.01

Яресько А.В.,
суддя судової палати
з розгляду цивільних справ
Апеляційного суду Луганської області

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ ПО РОЗГЛЯДУ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТРУДОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Те, що саме судами може бути здійснений найбільш ефективний та дієвий захист порушених, невизнаних або оспорюваних трудових та тісно із ними пов'язаних прав, свобод та інтересів працівників, прав та інтересів юридичних осіб у галузі трудових правовідносин не викликає суперечок. Працівники все частіше звертаються за судовим захистом своїх трудових прав. Сприяють цьому і певні «пільги» та преференції для працівників, що були введені законодавцем з огляду на особливості підпорядкованого статусу працівника відносно роботодавця та з метою більшої реалізації захисної функції у трудовому праві, для більш ефективного сприяння охороні законних прав і інтересів працівників у сфері трудових правовідносин, так:

– відповідно до п.1 ч. 1 ст.5 Закону України «Про судовий збір» саме позивачі у справах про стягнення заробітної плати та про поновлення на роботі є звільненими від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях, позивачі не зобов'язані робити копії позовної заяви та усіх документів, що додаються до неї відповідно до кількості відповідачів і третіх осіб згідно до виключення у частині 2 статті 120 ЦПК – а отже матеріальне становище тут не обмежує можливість звертатись до судів і вищих інстанцій;

- рішення суду про поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника підлягає негайному виконанню, як і

стягнення місячного заробітку (п.2,4 ч.1 ст. 367 ЦПК), неможливість повороту виконання у справах про стягнення заробітної плати чи інших виплат, що впливають з трудових правовідносин крім випадків обґрунтування рішення на підроблених документах або на завідомо неправдивих відомостях позивача (ч.2 ст.382 ЦПК);

На практиці суди більш поблажливо ставляться і до оформлення самих позовних заяв чи апеляційних скарг на судові рішення по трудових спорах при виконанні вимог ст. ст. 119-120 ЦПК, 295-297 ЦПК. По справах цієї категорії суду доводиться більшою мірою виконувати покладені на нього частиною 4 статті 10 ЦПК обов'язки щодо сприяння всебічному і повному з'ясуванню обставин справи, роз'яснення особам, які беруть участь у справі, їх прав та обов'язків, попереджати про наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій і сприяти здійсненню їхніх прав у випадках, встановлених процесуальним законодавством – дискусійним тут є питання щодо права суду безпосередньо вимагати докази, якщо суд дійде до висновків про те, що розгляд справи по суті на підставі наявних доказів не є можливим і для винесення судом законного, обґрунтованого та справедливого рішення по справі необхідно витребувати певні докази, про витребування яких не просить суд жодна з сторін. Якщо ж виходити тут із діючих на цей час процесуальних норм, то у тих випадках коли сторони, які повідомлені судом чи знають самі про обсяг фактів, що підлягають доказуванню, проте не подають доказів для обґрунтування своїх вимог і заперечень та не заявляють відповідних клопотань у судовому засіданні, то суд не має права пропонувати подати конкретні докази, якщо на них немає посилання в позовній заяві або запереченні на позов, не повинен сам з'ясовувати, які ще документи можуть підтвердити позиції сторін та витребувати їх за своєю ініціативою, адже це суперечить принципам змагальності та рівності сторін у процесі, може дати підстави для заявлення клопотань про відвід судді як такого, що є зацікавлений у певному вирішенні справи.

Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Між тим, з огляду на певні особливості таких цивільних справ як трудові спори, де сторони – працівник та роботодавець об'єктивно не є рівними з самого початку їх взаємовідносин, то на нашу думку варто при правовій регламентації розгляду саме трудових спорів це питання вирішити шляхом законодавчого встановлення певної презумпції на користь працівника при розподілі доказового тягаря. Тобто щоб при поданні позову про поновлення на роботі чи скасування догани позивач у своїй позовній заяві посилався би на вину відповідача, але не був зобов'язаний її доводити, адже

вина відповідача-роботодавця тут презюмувалась би законодавчо і роботодавець би був більшою мірою зацікавлений сам доводити відсутність своєї вини, проявляти активність у процесі та надавати суду усі належним чином оформлені та задокументовані підтвердження правомірності своїх дій, а у випадку їх ненадання до суду факт порушення роботодавцем би трудових прав працівника вважався би таким, що не підлягає доведенню. Вважаємо що це було б виправдано з огляду на процесуальні складності розгляду справ саме цих категорій.

На підтримку тези про складність у вирішенні саме трудових спорів наведемо дані судової статистики. Так, якщо у 2015 році в Україні на розгляд місцевих судів надійшло 17848 спорів, що виникають з трудових правовідносин, при цьому 3810 справ залишалось нерозглянутими з попереднього 2014 року. Отже надійшло 2258 справ про поновлення на роботі, 8591 справ про виплату заробітної плати, 383 справи про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної працівниками державному підприємству, установі чи організації. І це на загальному фоні надходження до судів біля 1.210.214 цивільних справ та матеріалів, за наслідками розгляду справ у судах першої інстанції було оскаржено за апеляціями у апеляційних судах 115015 цивільних справ [1]. Певна частина цих справ є справами, що впливають із трудових або тісно із ними пов'язаних правовідносин. Так, наприклад якщо у Луганській області за період з 01 січня 2015 року по 31 грудня 2015 року до місцевих судів, що розташовані та діють на контрольованій Україною території надійшло 21219 цивільних справ, перебувало на розгляді 22886 справ (із врахуванням залишку за попередній рік), то з них за обліковою статистичною категорією «спори, що виникають із трудових правовідносин» надійшло 278 справ, перебувало на розгляді 327 справ, з них це було 26 справ про поновлення на роботі, 142 справи про виплату заробітної плати, 4 справи про відшкодування матеріальної шкоди працівниками, з них було розглянуто по суті 264 справи – 28 справ про поновлення на роботі, 139- про виплату заробітної плати, 6 справ про відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної працівниками державному підприємству, установі чи організації.

Проте, більш виразну частку складають трудові спори вже на стадії апеляційного розгляду. Так, наприклад за період з 01 січня 2015 року по 31 грудня 2015 року Апеляційним судом Луганської області було розглянуто 419 цивільних справ, а з них за обліковою статистичною категорією «спори, що виникають із трудових правовідносин» було розглянуто 84 справи, з них про поновлення на роботі - 13 справ, про виплату заробітної плати -48, про відшкодування матеріальної шкоди заподіяної працівниками державному підприємству, установі чи організації – 4 справи. Тобто у Луганській області

спори, що виникають із трудових правовідносин склали досить питому вагу, принаймні вже на стадії апеляційного розгляду – 84 справи з 419, тобто більш ніж 20,05% - фактична кожна п'ята справа, що певною мірою теж підтверджує тезу про значну складність справ цієї категорії, адже більшість із них не тільки потрапляють на апеляційний розгляд, але й і часто є предметом перегляду у касаційному порядку, як у Вищому спеціалізованому суді з розгляду цивільних та кримінальних справ, так і в Верховному суді України [2]. Збільшення питомої ваги спорів, що виникають із трудових правовідносин, яку ми бачимо на прикладі судової статистики у Луганській області тут частково обумовлені подіями, що були пов'язані із фактичним припиненням роботи тисяч підприємств, установ та організацій різних форм власності через бойові дії, через стихійну більшою частиною евакуацію їх на контрольовану Україною територію, внаслідок чого виникли складні ситуації із регламентацію трудових правовідносин працівників, що обумовило у багатьох випадках звернення до суду працівників із метою отримання адекватного судового захисту їх законних прав та інтересів. Якщо здійснювати диференціацію за ознакою складності з усіх цивільних справ, що перебувають на судовому розгляді, то однією з найбільш важких для судового розгляду їх категорій слід визнати справи про поновлення на роботі, визнання звільнення незаконним, справи про оскарження у суді накладених дисциплінарних стягнень, що дуже часто передують подальшому звільненню, справи пов'язані із намаганням працівника довести факт перебування його у трудових відносинах із роботодавцем за відсутності належного оформлення такого факту, справи пов'язані із фактичним припиненням виконання працівниками трудової функції на території проведення АТО із подальшим намаганням роботодавця провести скорочення посад чи штату працівників. Складність саме трудових справ підтверджується і помітним збільшенням їх питомої ваги при проходженні по судових інстанціях, тобто при відносно незначному їх відсотку стосовно інших цивільних справ у суді першої інстанції у суді другої інстанції це вже майже кожна п'ята справа, а у касаційній інстанції питома вага саме трудових справ ще більша – так, наприклад, на сайті ВССУ ми зустрічаємо інформацію вже про те, що якщо за перше півріччя 2015 року Вищим спеціалізованим судом з розгляду цивільних та кримінальних справ було розглянуто 12000 цивільних справ, то з них вже близько 6 тис. справ склали справи по спорах про стягнення заробітної плати, 1500 справ – спори про поновлення на роботі, тобто це вже майже кожна друга справа! [3]. Отже звернемо увагу на ту обставину, що таке статистично вагоме співвідношення при проходженні справ по інстанціях на нашу думку ще раз доводить значну складність у вирішенні саме трудових спорів, хоч це питання і потребує більш детального дослідження на більшій статистичній базі. Ця теза підтверджується

на нашу думку і тим, що на судові рішення по справах цих категорій значно частіше надходять апеляційні скарги від учасників процесу, а після розгляду їх у апеляційній інстанції – значна більшість із цих справ потрапляє і на касаційний розгляд, все це обумовлює і тривалі строки протягом яких справи по трудових спорах отримують своє остаточне судове вирішення.

І це при тому, що хоч законодавцем і визначені скорочені терміни розгляду зазначених справ, але на практиці вони часто слухаються значно довше, тривалий розгляд їх обумовлений тут і певними об'єктивно обумовленими складнощами перевірки доказової бази саме по цих справах – адже документування здійснюється тут здебільшого зацікавленою стороною – роботодавцем, що на жаль діє не завжди добросовісно, інколи намагається фальсифікувати певні докази, залучити для їх підтвердження залежних від нього інших працівників. Так, статтею 157 ЦПК є визначено, що якщо справи інших категорій суд розглядає протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, то справи про поновлення на роботі повинні бути розглянуті протягом одного місяця і лише у виняткових випадках за клопотанням сторони, з урахуванням особливостей розгляду справи, суд ухвалою може подовжити розгляд справи, але не більш як на п'ятнадцять днів.

Проте, з огляду на часті складнощі встановлення під час розгляду справи обставин, якими обґрунтовувалися вимоги і заперечення – особливо коли вони не були належним чином документовані або через відсутність відповідно налагодженої кадрової служби на підприємстві, або через небажання роботодавця оформлювати фактично триваючі правовідносини, прийом на роботу а часто і подальше звільнення з роботи, реєструвати певні звернення працівника. Складнощі із отриманням та перевіркою доказової бази, первинних фактичних даних, що мають значення для вирішення справи, та аналіз доказів на їх підтвердження, виявлення того, які саме правовідносини сторін впливають із встановлених обставин та яка саме правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин об'єктивно впливають на збільшення терміну розгляду справ цієї категорії. Певний вплив тут має і питання завантаженості суддів, так у 2015 році середньомісячне надходження нових справ на одного суддю місцевого суду складало 56,2 справи на місяць, що є досить значним показником, з цих справ більше половини складають цивільні справи [4]. Оціночним за таких умов тут є і поняття дотримання судом «розумних строків», адже по цій категорії справ висновки про дотримання вимог ст. 6 Конвенції (995_004) при розгляді справи здійснюються із врахуванням загального терміну перебігу судового розгляду, що розпочинається з моменту подання позову і закінчується винесенням остаточного рішення у справі і критеріями оцінювання розумності

строку розгляду справи тут є як сама складність справи, так і поведінка заявника, органів державної влади і у першу чергу самого суду.

Європейський суд з прав людини визначав тут необхідність дотримання розумності у тривалості провадження по справі з огляду на обставини справи, її складності, поведінки заявника та відповідних органів а також враховуючи ступінь важливості предмета спору для заявника – як у справі «Фрідлендер проти Франції» , між тим по справах про звільнення з роботи та коли звільнений є позбавленим через це засобів до існування це може бути визнаним важливим доводом на користь порушення розумності строків. Так у справі «Ващенко проти України» Європейський суд зауважував про те, що *«розумність тривалості провадження повинна оцінюватись в світлі обставин справи та з урахуванням таких критеріїв: складність справи, поведінка заявника та компетентних органів, важливість предмета розгляду для заявника (див., серед багатьох інших рішень, "Фрідлендер проти Франції" (Frydlender v. France), N 30979/96, п. 43, та "Пеліс'є та Сассі проти Франції" (Pelissier and Sassi v. France), N 25444/94, п. 67, 999-II))*.

Відповідальність держави тут за затягування провадження у справі, як правило, настає в разі нерегулярного призначення судових засідань, призначення судових засідань з великими інтервалами, затягування при переданні або пересиланні справи з одного суду в інший, невжиття судом заходів для дисциплінування сторін у справі, свідків, експертів, повторного направлення справи на новий судовий розгляд. І якщо законодавець фактично усунув можливість повернення справи на новий розгляд зі стадії апеляційного її розгляду, то практика Вищого спеціалізованого суду України цивільних та кримінальних справ інколи свідчить про зловживанням цим правом з боку цієї касаційної інстанції, що може самоусуватись від остаточного вирішення справи, повертаючи справу на новий апеляційний розгляд чи на новий розгляд до суду першої інстанції. Видається за слушне тут, зокрема з огляду на вже встановлені законодавцем скорочені терміни судового розгляду трудових справ змінити повноваження касаційної інстанції щодо права на повернення справ на новий апеляційний розгляд чи до суду першої інстанції принаймні по зазначеній категорії справ, що сприяло б більшій ефективності судового розгляду трудових спорів, зокрема враховуючи тут ту обставину, що у випадку розгляду справ про поновлення на роботі звільнена людина, а часто і члени її родини можуть бути протягом тривалого часу бути позбавленими матеріальних засобів існування.

З метою удосконалення правового регулювання порядку судового розгляду трудових спорів вважаю за необхідне звернути увагу і на те, що у рішенні по справі «Круслен проти Франції» (Kruslin v. France (1990) Європейський Суд визнав важливу роль прецедентного права, яке розвиває та розширяє зміст

правових норм, оскільки «прецедентне право відіграє важливу роль у континентальних країнах», то зараз при визначенні законодавства, яким зобов'язані керуватись суди при вирішенні трудових спорів дуже важливе значення відіграють крім Конституції України, міжнародно-правових актів, рішень Європейського суду, КЗпП та законодавчих актів про працю, Постанов Пленуму Верховного суду, Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ – дещо нові для вітчизняної правової системи так звані «правові позиції», що є викладені у висновках Верховного Суду України.

Якщо звичайні рішення суду по конкретній справі мають обов'язкову силу лише для суб'єктів цієї справи і не є джерелом права, не є джерелом права і узагальнення судової практики з певних категорій справ, позиції колегії в цивільних справах Верховного Суду України. Між тим, на цей час існують дуже значна кількість «правових позицій», що є викладеними у висновках Верховного Суду України і хоч питання їх місця у правовій системі є дискусійним, проте у ракурсі саме судової практики їх застосування судді зобов'язані враховувати їх, адже до цього їх прямо примушує зміст частини 2 статті 214 ЦПК «при виборі і застосуванні правової норми до спірних правовідносин суд враховує висновки Верховного Суду України, викладені у постановках, прийнятих за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстав, передбачених пунктами 1, 2 частини першої статті 355 цього Кодексу. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, з одночасним наведенням відповідних мотивів». Наведемо тільки посилання за нумерацією та датою на певні найважливіші правові позиції Верховного суду України по трудових спорах – які повинні обов'язково враховуватись суддями при вирішенні трудових справ - з загальних питань, що виникають при розгляді трудових спорів (6-163цс14 від 22.10.2014 р., 6-151цс12 від 06.02.2013 р., 6-29цс13 від 17.04.2013 р., 6-34цс13 від 22.05.2013 р., 6-1178цс15 від 16.12.2015 р.), 6-114цс13 від 20.11.2013 р., 6-58цс16 від 30.03.2016 р., 6-1133цс15 від 21.10.2015 р., 6-530цс15 від 24.06.2015 р., 6-2216цс15 від 16.12.2015 р., 6-207цс14 від 24.12.2014 р.), по трудових спорах про поновлення на роботі та про стягнення заробітної плати за час обумовленого цим вимушеного прогулу (6-248цс14 від 11.02.2015 р., 6-648цс15 від 16.12.2015 р., о 6-1367цс15 від 07.10.2015 р., 6-703цс15 від 01.07.2015 р., 6-40цс15 від 01.04.2015 р., 6-33цс14 від 21.05.2014 р., 6-19цс14 від 02.04.2014 р., 6-127цс12 від 23.01.2013 р., 6-30цс14 від 23.04.2014 р., 6-141цс13 від 25.12.2013 р., 6-2426цс15 від 16.03.2016 р.); трудових спорах про стягнення заборгованості по заробітній платі

(6-573цс15 від 07.10.2015 р., 6-837цс15 від 23.12.2015 р., 6-105цс14 від 03.09.2014 р., 6-43цс14 від 21.05.2014 р., 6-2159цс15 від 11.11.2015 р., 6-41цс15 від 01.04.2015 р., 6-952цс15 від 23.12.2015 р., 6-60цс13 від 03.07.2013 р., 6-

157цс12 від 20.02.2013, 6-15цс13 від 27.03.2013 р., 6-64цс13 від 03.07.2013 р., 6-144цс13 від 29.01.2014 р., 6-1093цс15 від 23.12.2015 р.; 6-234цс14 від 18.02.2015 р., 6-76цс14 від 02.07.2014 р., 6-203цс14 від 21.01.2015 р., 6-177цс14 від 21.01.2015 р., 6-223цс14 від 11.02.2015 р., 6-365цс16 від 23.03.2016 р., 6-694цс15 від 24.06.2015 р.), трудових спорах про відшкодування матеріальної шкоди заподіяної працівником (6-1654цс15 від 23.12.2015 р.о 6-1263цс15 від 02.03.2016 р.) Між тим, ці розпошені у багатьох десятках та сотнях судових рішень касаційної інстанції правові позиції фактично носять характер таких, що є обов'язковими для врахування суб'єктами трудових правовідносин, сторонами у трудових спорах, використанні у навчальному процесі при вивченні такої дисципліни як «Трудове право», здається що існує і нагальна потреба у більш детальному їх відпрацюванні із метою їх певної «кодифікації» шляхом мінімально оформлення у вигляді Постанови Пленуму на рівні Верховного суду України, ВССУ чи в ідеалі приведення їх до більш зручного у використанні суб'єктами правозастосування вигляду, певну «вбудову» цих правових позиції у «тіло» такого важливого для усього трудового законодавства нового законодавчого акту – Трудового кодексу України.

Підсумовуючи наведені вище тези, зауважимо на помічену нами тенденцію до збільшення питомої ваги саме трудових спорів при вертикальному проходженні їх по судових інстанціях України, що свідчить про їх підвищену складність та необхідність створення додаткових умов щодо їх розгляду та вирішення, зробимо через це висновки про:

- необхідність подальшого вдосконалення процесуальної форми судового розгляду трудових спорів шляхом законодавчого введення спеціальної презумпції та покладення доказового тягару на роботодавця з огляду на підвищену складність судового розгляду цивільних справ саме цієї категорії та нерівний статус сторін трудових правовідносин, необхідність дієвої реалізації захисної функції трудового права.

- необхідність обмеження прав касаційної інстанції – ВССУ на повернення справ на новий розгляд із метою більшого дотримання розумних строків судового розгляду по трудових спорах, більш ефективного та швидкого остаточного вирішення справи по суті;

- про нагальну потребу у здійсненні певного узагальнення та «кодифікації» чисельних правових позицій ВСУ по трудових спорах, що суттєво доповнюють та регламентують судову практику розгляду справ цієї категорії, тоді як форма їх викладення ускладнює їх застосування.

Література:

1. З річного статистичного звіту Державної судової адміністрації України [http://court.gov.ua/userfiles/1\(161\).xls](http://court.gov.ua/userfiles/1(161).xls).
2. З річного статистичного звіту Апеляційного суду Луганської області <http://lga.court.gov.ua/>
3. Статистична інформація з доповіді «Узагальнення судової практики у трудових спорах: погляд ВССУ» на сайті ВСССУ http://sc.gov.ua/ua/golovna_storinka/sudova_praktika_u_trudovih_sporah_formujetsja_takim_chinom_cshob_zabezpechiti_balans_interesiv_praci.html
4. З річного статистичного звіту Державної судової адміністрації України [http://court.gov.ua/userfiles/1_1_1\(15\).xls](http://court.gov.ua/userfiles/1_1_1(15).xls)
5. Ярецько А. Доцільність функціонування комісій з трудових спорів. // Право України. – 1998. – № 4. – С. 53.
6. Ярецько А. Поліпшення механізму розгляду трудових спорів. // Право України.- 2000.- №10.
7. Ярецько А. Розгляд колективних трудових спорів (конфліктів). // Право України.- 1998.- №8.

СЕКЦІЯ 4
**КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС; КРИМІНАЛІСТИКА;
КРИМІНОЛОГІЯ; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА**

Керівник секції: к.ю.н., доцент Івчук Ю. Ю.

Розовский Б.Г.
Заслуженный юрист Украины
доктор юридических наук, профессор,
заведующий кафедрой правоведения СНУ им.В.Даля

НОВЫЙ ВЗГЛЯД НА ПРОЦЕДУРЫ ПРАВОСУДИЯ

Преступность во всех её проявлениях была и остаётся извечной проблемой общества. Актуальность борьбы с ней нарастает с каждым поколением. Ныне рост преступности в большинстве стран мира опережает рост численности населения, раскрываемость преступлений остается стабильно низкой, эффективность наказания далека от желаемой. По мере гуманизации правосудия, растут и без того высокие затраты на его осуществление, весомым бременем лежащие на правопослушную часть населения. На Западе сформировалась целая отрасль знания – экономика правопорядка, однако в Украине, несмотря на очевидную потребность, она не получает развития. В настоящей работе предпринимается попытка наметить некоторые пути сокращения расходов на осуществление одной из стадий уголовного процесса – досудебного производства, что позитивно отразится и на последующих стадиях.

Два суда в одном процессе

Отправная установка: избыточная экономическая затратность правосудия означает недопустимую в цивилизованном обществе дополнительную социально-психологическую нагрузку на потерпевшего, подозреваемого, свидетелей, других участников процесса. Однако попытки исследовать цели правосудия в комплексе со средствами их достижения, определить, насколько велик перечень сопутствующих социальных издержек, взвесить, сколько здоровых «клеток» общества несут неоправданную нагрузку при применении мер правового «лечения», какой социальной ценой достигаются запланированные результаты не предпринимаются.

Я давно задумался над возможностью упростить некоторые составляющие уголовного процесса в целях повышения его эффективности. Отдельные предложения изложил в статьях, опубликованных в Украине и России, однако

опрометчиво адресовал их будущему¹. На деле уподобился, по-Мейерхольду, вулкану, извергающему вату: речь шла всего лишь об элементарном реформировании существующего уголовного процесса. Чтобы не утруждать уважаемого читателя поиском моих публикаций, коротко изложу их суть вместе со сделанными затем изменениями и дополнениями.

При трезвой оценке якобы спрогнозированное там будущее уже давно на пороге научно–практического уголовного процессуального дома. Требуется лишь широко открыть двери. Понимаю, мне одному, с учётом немногих оставшихся лет жизни, решить задачу трудно. Делаю частные наброски. Исхожу из того, что пока будущая магистральная трасса уголовного процесса даже не в проекте, не грех заняться повышением благосостояния существующих дорог. И не только путем реконструкции или капитального ремонта – это требует коллективных усилий. Полезно также где-то подсыпать песочка, чтобы машины не буксовали, засыпать ямку или прокопать канавку для стока воды. Этим и займусь.

Сегодня преступник, при всей специфике, подвергается двум полнокровным судам: первый приговор, именуя его обвинительным актом/обвинительным заключением, ему выносят следователь и прокурор, второй – суд. Различие лишь в том, что в первом варианте мера наказания логикой изложения фабулы предопределяется, во втором она реализуется, назначается. На практике в подавляющем большинстве в содержании обвинительного акта и приговора принципиальных отличий не наблюдается.

Парадокс достигает апогея в новом украинском уголовном процессуальном законодательстве. По завершению досудебного расследования его материалы автоматически превращаются в спам, макулатуру: в суд они не направляются, остаются лежать на столе у прокурора, утвердившего обвинительный акт. Более того, в соответствии с ч.4 ст.95 УПК Украины суд не вправе обосновывать судебные решения показаниями, предоставленными следователю, прокурору или ссылаться на них.

Идея понятна: ничтоже сумняшеся ретранслировали западные образцы. Однако законодатель, вопреки логике и здравому смыслу, счел необходимым сохранить на досудебной стадии дотошно регламентированный старый порядок сбора и фиксации этого будущего спама, не попытался реформировать, с учетом

¹ Розовский Б.Г. Уголовный процесс: попытка подсмотреть будущее. / Библиотека криминалиста. Научный журнал. М. 2014. № 8. Частично измененный вариант: Розовский Б.Г. Народный суд и народный следователь: из прошлого в будущее / Юридичний вісник України. К. 2014. № 27,28

новых реалий, требования к сбору и оценке доказательств. А оснований и возможностей к этому более, чем достаточно.

У меня наивный детский вопрос: если материалы предварительного расследования ныне не направляются в суд, зачем сохранили и даже ужесточили существовавшую процедуру их оформления?

Начну с простейшего. В абсолютном большинстве результаты досудебного расследования фиксировались на бумажных носителях и в таком виде направлялись в суд. Если теперь они в суд не направляются, нужна ли традиционная форма их фиксации? Допустимы два варианта. Первый – вместо бумажного носителя вводится (где возможно) компьютерный вариант документирования. В целях упрощения и сокращения сроков ознакомления подозреваемого, его защитника, потерпевшего, других лиц с материалами завершеного расследования он им передается в постоянное пользование. Компьютерный вариант всех имеющихся процессуальных документов они могут изучать в любое, из отведенного, время, в любом удобном для них месте. Позитивная сторона решения – возможность беспрепятственно прибегать для консультаций к помощи специалистов, через интернет, прессу, другим путём обращаться за поддержкой к общественности. («Жюри присяжных - весь народ». А.В.Смирнов). Следователь освобождается от необходимости непроизводительно тратить время, выполняя роль смотрителя за сохранностью материалов производства при ознакомлении сторон. Тенденция сформировалась: на электронные документы переходят хозяйственные суды/арбитраж, равнозначность документа на бумажных и электронных носителях признают нотариусы. От цифры, судя по всему, уже никуда не деться.

Второй вариант. Да, на ознакомление с протоколами по окончанию расследования уходит уйма времени, но несравнимо больше – на само их составление. Давайте дополним УПК регламентаций возможности использования сертифицированных аудиозаписывающих устройств и будем с их помощью синхронно фиксировать показания допрашиваемых. Для дальнейшей ориентации (когда, где, что записано) по каждой аудиозаписи следователь составляет справку с кратким изложением содержания и приобщает её к производству. Подписывать её кем-либо из других участников процесса представляется излишним – процессуальным документом остается аудиозапись. В целях предупреждения её фальсификации потребуется создать технические средства защиты, вплоть до специального депонирования. Это элементарное дело техники. Нет проблем и с прослушиванием записи в суде, если таковое потребуется. По сообщению Председателя Верховного суда РФ В. Лебедева, вносится законопроект о переходе к электронным протоколам судебных заседаний, составленным на основе аудиозаписи. Российские суды к этому

готовы, Украина будет навёрстывать упущенное. - Рационально, экономически (весьма существенно) эффективно. Что может препятствовать?

С принятием предлагаемого подхода появляется возможность распространить сложившуюся в судах практику допроса с применением видео-конференц-связи на стадию досудебного расследования. Проведение, в случае необходимости, таким способом допросов потерпевших и свидетелей, не требующих применения особых тактических приёмов, позволит существенно сократить затраты времени и финансовых ресурсов.

Уроки одного дела

Нетрадиционный вопрос: все ли поступающие следователю материалы подлежат приобщению в дело (в Украине производство)? Воспользуюсь показательным примером. Утром 17 августа 2009 года на Саяно–Шушенской ГЭС поток воды сорвал крышку гидроагрегата № 2 и хлынул в машинный зал. Крупнейшая на постсоветском пространстве гидроэнергетическая техногенная катастрофа унесла 75 жизней; одна погибшая была беременна. Енисею нанесен экологический ущерб, в деньги не конвертируемый. Причиной катастрофы признано разрушение шпилек крепления крышки турбины к её статору. Это, в свою очередь, явилось следствием повышенной вибрации гидроагрегата.

Обвинение в совершении преступления, предусмотренного ч. 2 ст. 143 УК РФ (нарушение правил безопасности при ведении работ, повлекшее по неосторожности смерть двух или более лиц и причинение крупного ущерба), предъявлено семерым должностным лицам. Расследование длилось 5 лет. До окончания расследования истёк срок привлечения к ответственности, предусмотренный данной статьёй. Уголовное дело прекратили, но возмущенные потерпевшие, поддержанные жителями посёлка Черёмушки, перекрыли дорогу на станцию. Постановление о прекращении дела отменили, действие виновных переквалифицировали на ч. 3 ст. 216 УК РФ (нарушение правил охраны труда), где санкция выше – показательный пример неопределенности норм уголовного законодательства, вольного их толкования – и продолжили расследование.

Обвиняемые и защитники намерено затягивают ознакомление с материалами дела, которое длится уже более года. Их ограничивали в сроках, но дело состоит из 1213 томов (!) – по масштабу это поселковая, а то и районная библиотека. Научно обоснованные сроки ознакомления определить трудно². [2, С.16] (Этот вопрос включён в повестку дня Совета Федеральной палаты адвокатов).

Что делать?

² Тарасов А. Монетизация смерти. / «Новая газета». № 103. 2014. – С.16.

Ситуация типична по многим делам. Её решение видится не столько в научном обосновании сроков ознакомления с материалами дела (попытке сделать из флегматичного мерина рысака, хотя и это актуально), сколько в процессуальной регламентации порядка формирования самого дела. Сегодня следователь – это кладовщик, архивариус абсолютного большинства всего того, что к нему поступает. Анализ и оценка необходимости приобщения каждого документа, какой бы относимый и допустимый он не был, по общему правилу не делается. Отсюда и насчитывают многие уголовные дела десятки, сотни, в описываемом случае – тысячи томов.

Давайте не zaangażированно, профессионально оценим информацию. Начну с простейшего. Судебно–медицинскому исследованию подверглись 75 трупов погибших при аварии. Причина смерти всех одна, она никем не оспаривается. Но в деле 75 объёмных актов экспертизы с описанием вскрытия каждого трупа и одинаковым заключением. Что мешало следователю предложить составить один акт экспертизы со сводным заключением (без материалов вскрытия каждого трупа) о причинных смерти пострадавших? На доказывании вины обвиняемых это не отразится, но ограничить злоупотребление обвиняемых и защитников временем ознакомления с материалами дела позволит существенно. Такая практика будет эффективной по другим делам о железнодорожных, авиа- и автокатастрофах.

Пойдем дальше. Причина аварии определена. Обвиняемые её не оспаривают. Есть соответствующее заключение экспертов. Оно сопровождается многостраничным описанием множества исследований шпилек крепления крышки турбины к её статору, причин повышенной вибрации гидроагрегата и ряда других. Некоторые из них даже не были использованы экспертами при формировании заключения, но все в дело подшиты. Зачем?

У меня на памяти уголовное дело из собственной следственной практики времен СССР. Ревизия выявила недостачу товаров на крупной базе материально-технического снабжения. На десятке складов произвели снятие остатков тысячи наименований товаров. Все они описаны и приложены к акту ревизии. Там же материалы произведенных встречных проверок с поставщиками и потребителями. Заключение ревизоров занимало десятков страниц, а приложения – два тома. Признаюсь, я тогда был молодой, «зелёный» и всё это приобщил к делу. Но сегодня понимаю, следователь не робот, он в состоянии определить, наличие каких документов достаточно для предъявления обвинения виновным и доказательства их вины, и не приобщать к делу излишние, оставляя в наблюдательном производстве. Здесь не требуется вносить какие–либо изменения в УПК, никакие ограничения в этой части и так не предусмотрены. Надо лишь преодолеть привычку. Эффект предсказуем.

Пойдем ещё дальше. По общему правилу, в материалах ведомственного расследования содержатся письменные объяснения тех или иных лиц. Ныне объяснения приравнены к доказательствам. Но следователь, приняв дело к производству, непременно этих лиц допрашивает, даже если обвиняемые содержащуюся в них информацию не оспаривают, без оговорок подписали акт ведомственного расследования со всеми приложениями. – Зачем нужно заниматься дублированием? Поскольку в Украине протоколы допроса вместе со всем производством в суд не направляются, не проще ли лиц, чьи объяснения есть, без последующего допроса прямо включить в список свидетелей, подлежащих вызову? Что мешает регламентировать такой порядок в России?

Существенный вопрос. Свидетель при допросе предупреждается об ответственности за дачу ложных показаний и эта мера как бы служит гарантией получения от него объективной информации. Но вдумайтесь: проводится ведомственное расследование авторитетной государственной организацией, именно её выводы определяют дальнейшее движение дела, судьбу виновных и удовлетворение ожиданий потерпевших. И вот там объективность показаний свидетелей процессуально не гарантируется. А любой, даже начинающий, следователь знает, как трудно потом получить правдивые показания свидетеля, который в объяснении по какой-то причине написал неправду. Не рационально ли специально оговорить в законе единый процессуальный порядок сбора и фиксации информации об обстоятельствах совершения преступления всеми уполномоченными на то органами?

В Украине регламентировано право сбора доказательств подозреваемым, его защитником и потерпевшим. Полагаю, это право необходимо распространить на гражданского истца и ответчика. При всей парадоксальности, не вижу каких-либо препятствий, если все они, как субъекты уголовного процесса, будут наделены правом предупреждать лиц, от которых получают информацию, об ответственности за её неправдивость при выявлении этого факта органами расследования или судом.

Следователь и только следователь

Проблема в определенной части имеет и другое решение. Как свидетельствует практика, ведомственное расследование проводится в значительной мере автономно от аналогичной деятельности правоохранительных органов. Следователи ожидают заключения ведомственных специалистов и лишь затем приступают к проверке и процессуализации собранных доказательств. Но почему вообще допускается самостоятельное ведомственное, правительственное и еще какое-то расследование совершенного преступления? Где, в каких нормах УПК такого рода расследование регламентируется? За объективность и качество

расследования в конечном итоге отвечает следователь, и он обязан с первой минуты его возглавлять, определять (согласовывая со специалистами) кто и по каким вопросам должен быть допрошен, какие экспертизы проведены, какие доказательства приобщены к делу.

Однако возможности следователя не ограничиваются снижением нагрузки на потерпевшего, подозреваемого, его защитника, свидетелей на досудебной стадии уголовного производства. Известный российский процессуалист И.А. Зинченко, которому я признателен за консультации и помощь в сборе информации, обратил внимание: по новому УПК Украины суды первой инстанции (районные, городские, районные в городах, межрайонные) некоторые категории производств рассматривают коллегиально. До этой новации системно нарушались установленные законом сроки из-за запредельных нагрузок судей, что зафиксировано в проведенных анализах. А что будет сейчас? – Станут раздувать штаты и всё равно плодить волокиту. Но в руках следователя есть действенные рычаги снижения нагрузки путём оптимизации исследования доказательств в судебном заседании.

В основу может быть положен предусмотренный действующим УПК механизм разрешения производства при заключении соглашения о примирении сторон. Кодексом регламентируется данный порядок при полном признании подозреваемым своей вины. Но на практике отнюдь не редки случаи, когда он признает себя виновным в совершении преступления частично, соглашается с одними эпизодами и имеющимися по ним доказательствами, и оспаривает другие. Тем не менее в обвинительном акте следователь обязан воспроизвести полную картину совершенного преступления и представить суду все без исключения собранные доказательства. А зачем? Почему нельзя отсеять не оспариваемое ещё на стадии расследования?

Несмотря на кажущуюся простоту постановки вопроса, в нём есть подводные камни. В обвинительном заключении (в Украине – обвинительном акте) содержится не просто перечень собранных доказательств, но и их трактовка, анализ, на основании которого делается вывод о виновности обвиняемого (в Украине – подозреваемого). Как известно, у каждого автора может быть своя, порой противоположная, интерпретация одних и тех же событий и фактов. Наглядным примером может служить дискуссируемое до наших дней определение победителя в Бородинском сражении. Допустимо тоже в позициях следователя/прокурора и подозреваемого/защитника. Чтобы исключить возможные ошибки, обвинительное заключение/акт мною рекомендовалось составлять и выносить на обсуждение не после, а до ознакомления обвиняемого и защитника с материалами дела.

Предлагалось по завершению расследования, наряду с обвинительным заключением, составлять заключение/акт защиты и добиваться максимального согласования позиций сторон с тем, чтобы в суде подлежали рассмотрению только те вопросы, где единство оценок не было достигнуто. Соответственно сокращается перечень лиц, подлежащих вызову в суд и сроки рассмотрения дела. (Допустимо оба заключения размещать на одном, разделенном на две части, листе, где каждому доказательству обвинения будут противопоставляться доводы защиты. Там, где возражений нет, ставится прочерк. Такие факты по согласованию сторон на рассмотрение суда не выносятся. Возражения защиты анализируются, при необходимости возобновляется расследование и повторяется процедура составления сводного обвинительного заключения – заключения защиты).

Резервы для совершенствования организации правосудия, снижения физической и психической нагрузки на его участников есть. Они будут увеличиваться по мере нарастания и совершенствования информационных технологий, повышения уровня научной подготовки работников правоохранительных и судебных органов.

*Комісаров С.А.,
доцент кафедри правознавства
СНУ ім. В. Даля*

ВІДНОСИН У СФЕРІ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ: МЕХАНІЗМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Автомобільний транспорт - це завжди зона підвищеної небезпеки, а тем більше у нашій країні. Внаслідок зростання на автошляхах України транспортних засобів, а також занадто повільного поліпшення автотранспортної інфраструктури має місце достатньо велика кількість дорожньо-транспортних пригод (далі ДТП).

За статистичними даними за 2014 рік на території України зафіксовано 153205 ДТП, тобто щодня майже 420 випадків. Загалом можна відзначити певне зниження аварійності на території усіх контрольованих Україною областей, окрім Закарпатської (+0.3%), Рівненської (+4.8%) та Чернівецької областей (+9.3%) [1].

Найкраща динаміка ДТП в минулому році зафіксована у Донецькій та Луганській областях, по (-53.1%) та (-54.6%) дорожньо-транспортних пригод

відповідно. Дані статистичні показники пов'язані з браком даних в результаті значної частини окупованого Донбасу. А серед областей не в зоні проведення АТО - найкраща динаміка ДТП зафіксована у Херсонській (-17.0%), Запорізькій (-14.3%) областях та м. Київ (-13.6%) [1].

Попри те, що в м. Київ зафіксоване зменшення числа ДТП, та їхня абсолютна кількість залишається найбільшою в Україні - 39814 випадків, що в свою чергу становить 26.27% зафіксованих випадків ДТП по Україні. Географія ДТП має певні закономірності, адже найбільше автопригод трапляється в столиці та густонаселених регіонах [1].

Необхідно зазначити, що достатньо велика кількість загиблих та поранених у ДТП, залишається значною вартістю пошкодженого та зруйнованого майна, як особистого, так і державного (комунального), що безумовно є істотною для українського суспільства проблемою, котра і на початку двадцять першого століття потребує вирішення.

За таких умов актуалізується роль органів внутрішніх справ, які є найчисленнішими серед правоохоронних органів України, щодо забезпечення безпеки дорожнього руху за допомогою різноманітних адміністративно-правових засобів, у тому числі, пов'язаних з адміністративним примусом. Водночас становлення України як демократичної правової держави, вимоги Конституції України щодо належного захисту прав і свобод громадян вимагають принципово нових механізмів адміністративно-правового забезпечення застосування таких засобів.

Як наголошується, питання національної безпеки повинні мати стратегічне значення для діяльності усіх без винятку органів державної влади та управління. Однією із складових національної безпеки є безпека дорожнього руху. Адже, статистичні дані, що періодично оприлюднюються, свідчать про високий рівень аварійності на дорогах України і величезну кількість людських жертв внаслідок ДТП. Саме тому проблеми безпеки дорожнього руху постійно знаходиться у центрі уваги науковців.

Так, дослідження питань правового забезпечення безпеки дорожнього руху займалися такі вчені як М.В. Афанасьєв, О.М. Бандурка, І.І. Веремєєнко, С.М. Гусаров, Т.О. Гуржій, Р.І. Денисов, Є.В. Додін, М.М. Долгополова, В.В. Доненко, В.В. Єгупенко, В.І. Жульов, Г.Н. Клінковштейн, В.К. Колпаков, А.Т. Комюк, В.В. Лук'янов В.В., О.Л. Міленін, В.В. Новиков, А.М. Подоляка, М.І. Попов, В.Й. Развадовський, О.Ю. Салматов, О.С. Фролов, В.К. Шкарупа та інші.

З іншим, на наш погляд, істотні зміни в житті українського суспільства свідчать про актуальність оновлення існуючих механізмів забезпечення безпеки дорожнього руху. Метою даної статті є визначення на підставі аналізу положень адміністративно-правової теорії цілісного механізму охорони міліцією відносин

у сфері безпеки дорожнього руху, його складових елементів, а також дослідження системи гарантій забезпечення даного механізму.

Складний характер і певна непослідовність реалізації положень Концепції адміністративної реформи в Україні, що має відповідний у вкрай повільному формуванні демократичних відносин в українському суспільстві, об'єктивно вимагає подальшого вдосконалення правової системи, у тому числі національного законодавства. При цьому визначаючи право як юридичний вплив на суспільні відносини, як правове регулювання вольової поведінки учасників суспільних відносин, слід погодитися з думкою В. Селіванова та Н. Діденка про створення сучасних дієвих механізмів правового регулювання [2, с.10], за допомогою яких забезпечується ефективність юридичного впливу на суспільні відносини. Це особливо важливо відносно таких сфер життєдіяльності як безпека дорожнього руху.

До речі, слід підкреслити, що фахівці багатьох галузей знань, у тому числі правознавці, для визначення взаємодіючих частин цілого, часто вживають термін «механізм». У юридичній літературі категорія «механізм» розглядається з різних точок зору: «соціальний механізм», «механізм правотворчості», «механізм дії права», «механізм впливу права на суспільні відносини», «механізм правового регулювання», «механізм правового управління» та інші. Дослідженню питань механізму правового регулювання значну увагу приділили С.С. Алексєєв [3, с.79], В.М. Корельський [4, с.541-546], В.В. Копейчиков [5, с.220-221], М.І. Матузов, О.В. Малько [6, с.625], О.Ф. Скакун [7, с.271] та інші вчені – правознавці. Важливо акцентувати, що наведені загальнотеоретичні положення стали підґрунтям для визначення механізму адміністративно-правового регулювання вченими у галузі адміністративного права.

Питання забезпечення безпеки дорожнього руху, вироблення правових механізмів щодо такого забезпечення тісно пов'язані з проблемами належної охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки. Саме тому, уявляється доцільним звернутися до напрацювань вчених, які досліджували проблеми механізмів регулювання у вказаних сферах. Так, І.І. Веремєєнко визначає механізм адміністративно-правового регулювання у сфері охорони громадського порядку як сукупність адміністративно-правових засобів впливу на суспільні відносини із забезпечення особистої та громадської безпеки, котрі складаються у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності держави, що створює правоохоронний режим [8, с.55]. Більш широкий підхід до вирішення проблем громадського порядку визначають інші провідні вчені-адміністративісти. Так, В.К. Колпаков та О.В. Кузьменко відзначають, що загальне функціонування правової системи забезпечує комплекс державно-правових механізмів, а в умовах сьогодення детермінована та діє ціла низка правових механізмів:

механізм правового регулювання; механізм дії права, механізм правотворчості; механізм соціального управління; механізм правового впливу; механізм державного управління; механізм забезпечення правових режимів [9, с.152]. Наприклад, до складових механізму забезпечення правового режиму як частини режиму законності, вчені відносять організаційно-структурні утворення й організаційно-правові методи [10, с.66].

Заслуговують на увагу й деякі інші визначення сутності механізму адміністративно-правового регулювання. Так, професор І.П. Голосніченко під таким механізмом розуміє сукупність адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на відносини, що виникають у процесі реалізації державної виконавчої влади, а його структурними елементами визначає норм адміністративного права, адміністративно-правові відносини, акти тлумачення норм адміністративного права й акти реалізації адміністративно-правових норм і відносин [11, с.14]. Водночас найбільш слушною, на мою думку, є наведена у фундаментальному курсі адміністративного права і процесу позиція Ю.О. Тихомирова [12, с.376-378], який з урахуванням суспільних відносин, не тільки досліджує систему адміністративно-правового регулювання (механізм регулювання, адміністративно-правові режими, підзаконний характер адміністративно-правового регулювання), але й на підставі аналізу процесів, пов'язаних із динамікою державного управління, показує його співвідношення з механізмом адміністративно-правового управління.

Наведені теоретичні положення мають безпосереднє відношення до проблем визначення сутності механізму адміністративно-правової охорони у сфері безпеки дорожнього руху (далі – сфера БДР). Так, В.Й. Развадовський відзначає, що сутність і цільова спрямованість адміністративно-правової охорони складається з вирішення двох взаємозалежних завдань: упорядкування і розвитку суспільних відносин у відповідних сферах і галузях (до яких відноситься і транспорт); їхнього захисту від небажаних впливів різноманітних факторів і негативних проявів [13, с.194]. Як видно, такий підхід відбиває сутність двох традиційно визнаних аспектів впливу правових норм на суспільні відносини – регулятивний і охоронний.

Безумовно, не можна стверджувати, що адміністративно-правове регулювання і адміністративно-правова охорона виконують абсолютно різні завдання. Більш того, обидва явища мають єдину природу, а їх розрізнення необхідне лише для відображення різних сторін впливу норм адміністративного права на суспільні відносини. Водночас адміністративно-правову охорону, на наш погляд, погляд доцільно пов'язувати зі здійсненням переважно захисних функцій права, адже в іншому випадку вона перестав відрізнятися від

адміністративно-правового регулювання. Вважаю, що саме охоронне призначення адміністративно-правового забезпечення безпеки дорожнього руху обумовлює потребу вироблення механізмів застосування таких заходів, як адміністративне стягнення.

Стосовно сфери забезпечення БДР, адміністративно-правову охорону слід визначити як вплив санкцій адміністративно-правових норм на суспільні відносини в , сфері дорожнього руху, що виникли у результаті негативного впливу факторів, які знижують рівень БДР. Такі фактори та її шкідливі прояви виявляються у формі різного роду порушень правил, норм і стандартів, що стосуються БДР, а за більшість таких порушень санкціями цих же правових норм передбачається адміністративна відповідальність.

Вважаємо, що безпека дорожнього руху визнається структурними елементом громадської безпеки, а тому забезпечення безпеки дорожнього руху є складовою частиною більш загальної проблеми – забезпечення громадської безпеки. При тому, у найбільш загальному значенні БДР слід розуміти як певний стан дорожнього руху, при якому функціонування дорожніх технічних засобів (автомобілів, тракторів, самохідних машин і механізмів) не може призвести до обмеження волі людини. Виходячи з цього, важливе значення для обґрунтування структури та призначення механізму адміністративно-правової охорони відносин у сфері дорожнього руху мають погляди сучасних вчених щодо самого терміну «дорожній рух». Так, С.М. Гусаков слушно визначає дорожній рух, к перш за все, як окрему сферу суспільних відносин, що виникають із приводу задоволення соціальних і виробничих інтересів як всього суспільства, так і його окремих членів [14, с.14].

Аналіз положень чинного законодавства та наукових праць вчених свідчить про значний обсяг компетенції міліцейських підрозділів у сфері безпеки дорожнього руху. Безперечно, діяльність останніх займає чільне місце у досліджуваному механізмі охорони відносин безпеки дорожнього руху. Хоча і зрозуміло, що механізм адміністративно-правової охорони являє собою систему їх адміністративно-правових засобів, а відмінність цих засобів залежить в першу чергу від мети застосування.

Тому можна стверджувати, що механізм адміністративно-правової охорони міліцією відносин у сфері безпеки дорожнього руху – це урегульована нормами адміністративно-деліктного права цілісна система правових засобів, за допомогою яких міліцією здійснюється охорона суспільних відносин у сфері дорожнього руху шляхом протидії порушенням встановлених державою правил, норм і стандартів з метою попередження ДТП і поліпшення стану безпеки дорожнього руху.

Вважаємо, що зазначений механізм містить у собі такі основні функціональні елементи:

1) охоронні адміністративно-правові норми в сфері дорожнього руху, що складають правові основи адміністративно-правової охорони міліцією відносин у сфері БДР (у тому числі норми, закріплені положеннями відомчих «міліцейських» нормативно-правових актів);

2) охоронні правовідносини, котрі виникають у процесі контрольно-наглядової діяльності міліції за дотриманням встановлених правил, норм і стандартів, що стосуються БДР (знаходять прояв у вигляді суб'єктивних прав і обов'язків учасників таких відносин);

3) акти застосування міліцією норм з адміністративними санкціями (реалізація наданих прав і виконання покладених обов'язків посадовцями міліції у якості суб'єктів адміністративних охоронних правовідносин).

Разом із тим, питання ефективності досліджуваного механізму доцільно пов'язувати й з деякими чинниками. Так, як правильно наголошує А.П. Головін, до механізму адміністративно-правового регулювання діяльності міліції громадської безпеки (який, на нашу думку, є подібним за сутністю механізму адміністративно-правової охорони міліцією відносин у сфері безпеки дорожнього руху) слід віднести: норми адміністративного законодавства, у тому числі відомчих нормативних актів; адміністративно-правові відносини управлінського та правоохоронного характеру; практичну діяльність апаратів, служб та окремих працівників і правозастосовні акти. Але водночас, акцентується на тому, що на дієвість цього механізму істотно впливають загальні й галузеві принципи права, стан законності і правопорядку, спеціальні адміністративно-правові режими, правосвідомість, правова культура і правова активність працівників, тощо [15, с.32-33]. Зазначені детермінанти повною мірою стосуються і механізму адміністративно-правової охорони міліцією відносин у сфері БДР.

Безумовно, результати функціонування механізму визначатимуться, насамперед, практичною діяльністю міліції, пов'язаною із застосуванням норм права. Тому вважаю, що дієвість механізму адміністративно-правової охорони міліцією відносин у сфері БДР залежить, у першу чергу, від удосконалення процедур застосування адміністративно-деліктного законодавства міліцією, оскільки акти правозастосування – це найбільш гарантуючий елемент сприяння процесу задоволення інтересів держави. При цьому, недооцінка, або неправильний вибір юридичних засобів, передбачених нормативно-правовими актами, призводять до фактів неправомірного застосування санкцій, зниження правового ефекту охоронної функції міліції у сфері безпеки дорожнього руху. Такі факти є також наслідком ігнорування ролі засобів впливу на дієвість даного

механізму, а саме: загальних і галузевих принципів права, порушень законності і правопорядку в рамках спеціальних адміністративно-правових режимів, а також є свідченням низького рівня правосвідомості та правової культури працівників міліції.

Водночас, надаючи характеристику механізму адміністративно-правової охорони міліцією відносин у сфері БДР, слід підкреслити вирішальне значення вимог нової національної адміністративно-правової доктрини, які полягають у впровадженні «людино центристської» ідеології діяльності органів виконавчої влади. Саме тому, більша частина засобів впливу на дієвість механізму адміністративно-правової охорони відносно його основних елементів (норми, відносини, акти застосування права) може, безперечно, розглядатися і як система гарантій його надійного й ефективного функціонування. При цьому, стратегічно важливе значення мають гарантії механізму, поява яких зумовлена прагненням України розбудувати правову державу та стати повноправним членом ЄС.

Саме за таких умов істотними належного функціонування механізму адміністративно-правової охорони міліцією відносин у сфері БДР є різні форми державного та громадського контролю та нагляду, які дозволяють своєчасно вносити відповідні корективи до організації діяльності міліцейських підрозділів і на підставі інформації про фактичні ситуації, явища чи зміни здійснювати заходи до усунення недоліків.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок про те, що механізм адміністративно-правової охорони міліцією відносин у сфері безпеки руху потребує подальшого вдосконалення, а оновлення змісту складових гарантій та засобів впливу на його дієвість слід віднести до числа наукових досліджень, які мають важливе значення. Вирішення проблем вдосконалення досліджуваного механізму дозволить підвищити рівень безпеки дорожнього руху та сприятиме загальному поліпшенню стану внутрішньої безпеки України.

Література:

1. Статистика ДТП у 2014 році [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://infolight.org.ua/content/statystyka-dtp-u-2014-roci-de-ta-chomu>
2. Селіванов В., Діденко Н. Правова природа регулювання суспільних відносин / В. Селіванов, Н. Діденко // Право України. – 2000.- №10. – С. 10-20.
3. Алексеев С.С. Государство и право : навчальний курс / С.С Алексеев. – 3-е узд., перераб. и доп. – М. : Юрид. лит., 1996. - 192 с.
4. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов / Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. – М. : Издательская группа НОРМА – ИНФА – М., 1999. – 570 с.

5. Загальна теорія держави і права / За ред.. акад.. АПрН України, д-ра юрид. наук, проф. В.В. Копейчикова. – К. : Юрінком, 1997. – 320 с.
6. Теория государства и права : курс лекцій / Под ред.Н.И. Матузова и А.В. Малько. – М. : Юрист, 1999. – 672 с.
7. Скакун О.Ф. Теория государства и права: ученик / О.Ф. Скакун. – Х.: Консум; Ун-т внутр.. дел, 2000. – 704 с.
8. Веремеенко И.И. Механизм административно-правового регулирования в сфере охраны общественного порядка / И.И. Веремеенко. – М.: ВНИИ МВД СССР, 1982. – 112 с.
9. Колпаков В.К., Кузьменко О.В. нелегальна міграція: генезис і механізм протидії: монографія / МВС України НАВСУ. – Київ – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – 371 с.
10. Колпаков В.К. Адміністративне право України: підручник. / В.К. Колпаков – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
11. Голосніченко І.П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття): посібник. – Ірпінь, 1998. – 108 с.
12. Курс административного права и процесса / Ю.А. Тихомиров. – М., 1998. – 798 с.
13. Развадовский В.Й. Адміністративно-правове регулювання правовідносин у транспортній сфері України: монографія / НУВС МВС України. – Х. : НУВС, 2004. – С.194.
14. Гусаров С.М. Адміністративно-правові засади управлінської діяльності державної автомобільної інспекції України щодо забезпечення безпеки дорожнього руху : дис...кан.юрид.наук : 12.00.07 / Нац. ун-т внутр.. справ. – Х., 2002.
15. Головін А.П. Місце розсуду в механізмі адміністративно-правового регулювання діяльності міліції / А.П. Головін// Юридична Україна. – 2007. - №7. – С. 30-34.

Татаренко Г.В.,
к.ю.н., завідувач кафедри
конституційного права СНУ ім. В. Даля;
Гноєвий В.В., студент групи ЮІз-152с
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля

ІНСТИТУТ СЛІДЧИХ СУДДІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ

З обранням курсу на розбудову правової держави одним з найбільш пріоритетних напрямків діяльності України є визнання, дотримання й захист конституційних прав та свобод людини і громадянина. Особливого значення цей напрямок набуває у сфері кримінально-процесуальної діяльності, де права і свободи людини, зокрема, право на свободу й особисту недоторканість, недоторканість житла, таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, невтручання в особисте й сімейне життя, на збір, збереження, використання й поширення конфіденційної інформації, зазнають суттєвого обмеження у зв'язку із провадженням по кримінальній справі. Визначальна роль у механізмі виконання прийнятого на себе державою обов'язку захищати права й законні інтереси особи має належати судовій владі, покликаний розв'язувати конфлікти правового характеру. На підтвердження цієї тези наведемо справедливий вислів І.Я. Фойницького, який відзначав, що однією з найголовніших функцій судової влади є захист свободи людини; суд запобігає й усуває загрозу цим правам, яка спрямована на неї як злочинними діями приватних осіб, так і розпорядженнями сторонньої влади [1, с. 234].

Завдання захисту конституційних прав особи саме судом останнім часом актуалізувалось у зв'язку з переглядом низки усталених у теорії кримінального процесу положень та інститутів, зокрема, з продовжуваним поширенням елементів змагальності на досудові стадії [2, с. 4].

Установлене на законодавчому рівні розширення юрисдикції суду на стадію досудового розслідування цілком відповідає й сучасним міжнародно-правовим стандартам, що регулюють правовий стан особи, притягнутої до кримінальної відповідальності: Загальній декларації прав людини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН (1948 р.), Міжнародному пакту про громадянські й політичні права (1966р.), Європейській конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.) та іншим міжнародним правовим документам.

З 19 листопада 2012 року набув чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі - КПК), ухвалений Верховною Радою України 13 квітня 2012 року.

Новий КПК закріплює багато новацій: відсутність процедури порушення кримінальної справи, скасування інституту додаткового розслідування кримінальної справи, принципово іншими стають підходи до процедури оцінки доказів винуватості особи й інше.

Однією з новацій нового КПК також є суттєве розширення функції суду щодо контролю за дотриманням прав і свобод сторін кримінального провадження під час досудового розслідування, а також запровадження з цією метою інституту слідчого судді, як особи, яка спеціально уповноважується на здійснення такого контролю.

Втім, головну роль у контролі за дотриманням законності в ході досудового слідства продовжувала відігравати прокуратура як орган, який був останньою інстанцією, куди особа могла звернутися зі скаргою на дії слідчого стосовно більшості аспектів ведення досудового слідства, а судовий контроль з цих питань міг здійснюватися лише з часу надходження кримінальної справи на розгляд до суду [3, с. 205].

Новий КПК України 2012 р. істотно змінює цю ситуацію й забезпечує значне розширення функції судового контролю за досудовим розслідуванням, а саме: забезпечує можливість оскарження безпосередньо до суду окремих рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора в ході досудового розслідування; встановлює майже повну монополію суду щодо вирішення питань про обмеження прав і свобод особи в ході досудового розслідування; розширює повноваження суду щодо надання дозволів на вчинення окремих слідчих дій; наділяє суд деякою мірою наглядовими функціями в питанні оцінки законності затримання особи та тримання її під вартою.

Ключовою й абсолютно новою для вітчизняного кримінального процесуального законодавства фігурою, яка уповноважується новим законом на здійснення зазначених вище функцій, є фігура слідчого судді. Власне, слідчі судді як спеціальні суб'єкти з тим чи іншим спектром процесуальних повноважень існують в правових системах багатьох країн світу, зокрема Італії, Франції, Німеччини, Литви, Латвії, Молдови. В деяких країнах навіть є тенденції щодо недоцільності виокремлення слідчого судді як спеціального суб'єкта, оскільки ці функції має здійснювати будь-який суддя, якому на розгляд в загальному порядку надходять відповідні клопотання чи скарги, розгляд яких на даний час віднесений до компетенції слідчого судді.

Інститут слідчого судді й питання його впровадження у вітчизняне законодавство були предметом наукових досліджень й багатьох вітчизняних вчених, зокрема Ю.М. Грошевого, В.Т. Маляренка, В.Д. Бринцева, Ю.П. Аленіна, Ю.В. Скрипіної, А.Р. Туманянц та інших, які системно і послідовно відстоювали позицію необхідності впровадження дієвого судового

контролю за дотриманням прав особи під час досудового розслідування. З огляду на це, можна констатувати, що інститут слідчого судді є одним з найбільш ретельно і детально регламентованих інститутів в системі нового КПК України, хоча проблемних питань залишається також багато, особливо щодо практичного застосування окремих положень закону в цій сфері.

Слушність і своєчасність запровадження інституту слідчого судді підкреслюють провідні правники. З точки зору І.Л.Петрухіната Е.Ф.Куцовой, лише належність до суддівської влади органу, який здійснює попереднє слідство, забезпечує йому незалежність. Якщо виходити з необхідності найповнішого гарантування прав і законних інтересів особи при досудовому розслідуванні, то ідея використання судових слідчих (або слідчих суддів) є найбільш продуктивною. Введення цього інституту вбачається виправданим для розслідування найбільш небезпечних злочинів при збереженні й подальшому розвитку диференціації форм досудового розслідування, включаючи протокольну форму досудової підготовки матеріалів [4, с. 84]. Втім, КПК України 2012 р дотримується протилежної точки зору, відносячи орган досудового слідство до сторони обвинувачення.

Окрім вирішення зазначених проблем, запровадження такого суб'єкта кримінального процесу позитивно позначиться й на якості судових рішень, зокрема стосовно їх обґрунтованості, мотивування і справедливості; забезпечить реалізацію змагальних засад кримінального процесу на його досудових стадіях, незалежність і неупередженість суду при здійсненні цієї функції, спеціалізацію суддів. Водночас це сприятиме також: а) розвантаженню судів загальної юрисдикції, які до введення нового КПК в дію виконували ці повноваження; б) диференціації кримінального судочинства, що, у свою чергу, дозволить удосконалити механізм розгляду кримінальних справ; в) більш ґрунтовному та виваженому підходу суддів до вивчення клопотань подання органів досудового слідства та матеріалів кримінальної справи, що дозволить виключити формальне ставлення до них; г) оперативності у вирішенні питання про виконання таких слідчих дій, як проведення обшуку або огляду в житлі чи іншому володінні особи, що, звичайно, позначиться на строках прийняття процесуальних рішень; д) своєчасності у розгляді скарг на дії та рішення органів досудового провадження, що є необхідною умовою для невідкладного поновлення порушених конституційних прав і свобод людини; є) підвищенню рівня правової захищеності особи у кримінальному процесі в цілому.

Як уже зазначалося, прийняття нового КПК України значно розширило компетенцію органів судової влади у сфері захисту основних прав і свобод людини, конституційних прав громадян у кримінальному судочинстві. Підкреслимо, що досить високий авторитет серед населення органів судової

влади [5, с. 4], доступність та ефективність [6, с. 33; 7, с. 179] багато в чому залежать від наданих їм широких владних повноважень по забезпеченню конституційних прав і свобод широкого кола осіб, які беруть участь у різних стадіях кримінального судочинства. У зв'язку з цим заслуговує на підтримку положення КПК України про забезпечення додержання конституційних прав і свобод громадян у стадії досудового розслідування саме слідчим суддею. Передбачається, що він є суддею місцевого суду, призначений головою останнього для забезпечення дотримання конституційних прав і свобод громадян у стадії досудового провадження.

Роль інституту слідчого судді багатоаспектна і полягає у забезпеченні режиму законності при провадженні в кримінальній справі, захисті конституційних прав і свобод людини і громадянина, розширенні змагальності на досудовому провадженні.

На наш погляд, на противагу періодичному судовому контролю, який передбачено нормами колишнього КПК України, діяльність слідчого судді повинна мати наскрізний характер, що за рахунок її всеохоплюваності й систематичності позитивно позначатиметься на рівні гарантованості конституційних прав і свобод особи у кримінальному процесі. Наприклад, ефективність прокурорського нагляду за виконанням законів органами дізнання і досудового слідства залежить, насамперед, від своєчасних й систематичних дій прокурора протягом усього провадження по кримінальній справі. У свою чергу, за рахунок своєчасності постійного нагляду, якраз і забезпечується недопущення порушень прав і законних інтересів громадян, а також повнота й оптимальність реалізації функцій прокуратури. Разом з тим, слід підкреслити, що здійснюється прокурорський нагляд суб'єктом кримінального процесу, який належить до сторони обвинувачення, а це, в свою чергу, на наш погляд, знижує ефективність захисту особи. Що стосується діяльності слідчого судді, то погодимось, що вона є проявом судової влади, якій іманентні незалежність й неупередженість. Ця діяльність стосовно надання дозволу на проведення слідчих дій має попереджувальний і правовідновлювальний характер і провадиться з метою забезпечення законності й обґрунтованості рішень і дій органів кримінального переслідування [8, с. 26]. Зважаючи на завдання, які стоять перед слідчим суддею вважаємо, що його діяльність має відповідати вимогам системності, постійності, пронизувати все досудове розслідування аж до прийняття кримінальної справи до свого провадження суддею, який вирішуватиме справу по суті, що позитивно відбиватиметься на рівні правової захищеності людини у сфері кримінального судочинства.

Література:

1. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства / И.Я. Фойницкий. - Изд. 4-е. - Спб.: Тип. М-ва путей сообщ. (А. Бенке), 1884. - Т. 1, 400с.
2. Парфенова М.В. Охрана конституционных прав подозреваемого и обвиняемого в досудебных стадиях уголовного процесса России / М.В. Парфенова. - М.: Юрлитинформ, 2004. - 184с.
3. Скрипіна Ю.В. Слідчий суддя як гарант захисту конституційних прав і свобод громадян / Ю.В. Скрипіна // Право обвинуваченого на кваліфікований захист та його забезпечення: Матеріали науково-практичного семінару, 1-2 грудня 2005 р.; м. Харків / Редкол.: В.В. Сташис (голов. ред.) та ін. - К.: Х.: ЦНТ «Гопак», 2006. - С. 205-208.
4. Кашепов В.П. Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства её реализации / В.П. Кашепов // Гос-во и право. - 1998. - №2. - С. 67-88.
5. Маляренко В.Т. Про рівень правосуддя в державі та повагу до суду / В.Т. Маляренко // Юридична Україна. - 2004. - №1. - С. 4-10.
6. Грошевой Ю.М. Реалізація принципу доступності правосуддя у побудові судової системи України / Ю.М. Грошевой // Питання удосконалення судової системи в Україні: Матер. наук.-практ. конф. / Ред. кол.: Ю.В. Баулін та ін. - Х.: Кроссруд, 2007. - С. 33-35.
7. Шило О.Г. Доступність правосуддя: деякі кримінально-процесуальні питання / О.Г. Шило // Питання боротьби зі злочинністю: Зб. наук. пр. / За ред. М.І. Панова. - Х.: Право, 2005. - Вип. 10. - С. 179-185.
8. Применение мер пресечения в уголовном судопроизводстве: Практик. пособ. / И.Л. Трунов, Л.К. Айвар. - М.: Эксмо, 2007. - 640с.

*Палаташ Б.В.,
студент групи ЮІз-152с
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля.
Науковий керівник - к.ю.н., доцент Татаренко Г.В.*

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО СТАТУСУ СУБ'ЄКТА ПОРУШЕНЬ РЕЖИМУ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Згідно Конституції України наша країна має статус правової держави [1, ст.1]. Відповідно до цього статусу права і свободи людини та гарантії їх дотримання повинні визначати зміст і спрямованість діяльності держави, яка є відповідальною перед людиною. Утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком правової держави.

Одним із напрямків забезпечення прав та свобод людини є встановлення правових умов, підстав та порядку відбування покарань у виправних установах. Насамперед це стосується забезпечення режиму утримання осіб у зазначених місцях, що досягається різноманітними засобами. Провідне місце серед правових засобів посідає кримінально-правовий захист. У цілому режим відбування покарання забезпечується значною кількістю кримінально-правових норм. Кримінальний закон забороняє, зокрема, посягання на життя людини, її здоров'я та власність. Проте, існує вузьке коло норм Кримінального кодексу України (далі – КК), призначених безпосередньо для правового забезпечення охорони режиму функціонування виправних установ. Так, кримінально-правовий захист визначено у ст.390 КК «Ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі та у виді позбавлення волі», ст.391 КК «Злісна непокоря вимогам адміністрації виправної установи», ст.392 КК «Дії, що дезорганізують роботу виправних установ», ст.393 КК «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти»[2].

Обов'язковим елементом будь-якого складу злочину є суб'єкт злочину.

Суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Поряд із загальним суб'єктом злочину (фізична особа, яка досягла на момент вчинення злочину віку, визначеного кримінальним законом, і є осудною) виділяють спеціального суб'єкта злочину.

Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна особа, що вчинила у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, злочин, суб'єктом якого може бути лише певна особа (ч.2 ст.18 КК).

Аналіз досліджуваних нами складів злочинів, передбачених ст.ст.390, 391, 392, 393 КК, показує, що в них міститься пряма вказівка на суб'єктів. У ст.ст.390, 391, 392 КК – це особи, які відбувають покарання у виді обмеження волі чи позбавлення волі; в ст.393 КК – це особи, які відбувають покарання у виді позбавлення волі чи арешту та особи, які перебувають під вартою в попередньому ув'язненні.

Якщо узагальнити викладене щодо суб'єктів злочинів, передбачених статтями 390, 391, 392, 393 КК, то можна виділити такі види суб'єктів. По-перше, – це особа, яка відбуває покарання у виді обмеження волі, позбавлення волі або арешту та по-друге, – це особа, взята під варту.

Отже, суб'єкти досліджуваних нами злочинів є спеціальними. Поряд з ознаками загального суб'єкта (особа фізична, що досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, за всі досліджувані нами злочини відповідальність передбачена з шістнадцятирічного віку, і є осудною), така особа має ще і спеціальні ознаки: вона засуджена за вчинений злочин і відбуває покарання у виді обмеження волі чи позбавлення волі, арешту; перебуває під вартою. Розглянемо зміст згаданих суб'єктів.

Особа, яка засуджена до позбавлення волі, обмеження волі, арешту. Як відомо, підставою відбування покарання і застосування до засудженого заходів виправного впливу є тільки вирок суду, який набрав законної сили. Однак, набрання вироком законної сили автоматично не означає, що засуджений є особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі чи обмеження волі, арешту. Адже в цей час засуджений перебуває не в місцях позбавлення чи обмеження волі, а в слідчому ізоляторі. А виправними установами, які виконують покарання у виді позбавлення волі, є виправні та виховні колонії; у виді обмеження волі – виправні центри; у виді арешту – арештні дома. До виправних та виховних колоній засуджені до позбавлення волі направляються для відбування покарання не пізніше десятиденного строку з дня набрання вироком законної сили або з дня звернення його до виконання.

Після прибуття засудженого до виправної установи здійснюється його прийом комісією під головуванням начальника виправної колонії. Правила внутрішнього розпорядку УВП передбачають, що під час прийому посадові особи знайомляться з особовими справами засуджених, опитують їх, попереджають про відповідальність за порушення встановлених правил поведінки і приймають рішення про направлення засуджених до камер, загонів, залучення до праці, професійного та загальноосвітнього навчання. Рішення комісії оформляється наказом начальника установи по виконанню покарань.

На наш погляд, дата видання наказу і є тим початковим моментом, коли засуджений може бути суб'єктом злочинів, передбачених ст.390, 391, 392, 393 КК України.

Вказівка на те, що строк перебування такої особи в ізоляторі тимчасового тримання, слідчому ізоляторі, при етапуванні зараховується в строк відбування покарання, не порушує зробленого нами висновку щодо початкового моменту визнання особи такою, що відбуває покарання в місцях позбавлення волі. Адже тільки виправні та виховні колонії, виправні центри, арештні доми є місцями відбування покарання засудженими у виді позбавлення волі, обмеження волі та у виді арешту (ст.11 Кримінального виконавчого Кодексу України).

Засуджених, які відбувають покарання у виправних установах за такими ознаками як вік і стать можна поділити на такі категорії: неповнолітні; жінки; чоловіки. Відповідно до кримінально-виконавчого законодавства, засуджені до позбавлення волі відбувають покарання у виправних колоніях: мінімального рівня безпеки з полегшеними умовами тримання – засуджені вперше до позбавлення волі за злочини, вчинені з необережності, злочини невеликої та середньої тяжкості, а також особи, переведені з колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання і колоній середнього рівня безпеки; мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання – чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за злочини невеликої та середньої тяжкості; жінки, засуджені за злочини невеликої та середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини.

У виправній колонії цього виду можуть відбувати покарання також засуджені, переведені з виховних колоній; середнього рівня безпеки – жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк в порядку помилування або амністії; чоловіки, вперше засуджені до позбавлення волі за тяжкі та особливо тяжкі злочини; чоловіки, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, засуджені за вчинення умисного злочину середньої тяжкості в період відбування покарання у виді позбавлення волі; засуджені, переведені з колоній максимального рівня безпеки; максимального рівня безпеки – чоловіки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; чоловіки, яким покарання у виді смертної кари замінено довічним позбавленням волі; чоловіки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавленням волі на певний строк у порядку помилування або амністії; чоловіки, засуджені за умисні особливо тяжкі злочини; чоловіки, засуджені за вчинення умисного тяжкого або особливо тяжкого злочину в період відбування

покарання у виді позбавлення волі; чоловіки, переведені з колоній середнього рівня безпеки.

Особи, засуджені до обмеження волі, відбувають покарання у виправних центрах, як правило, у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до їх постійного місця проживання до засудження.

Засуджені до покарання у виді арешту тримаються в умовах ізоляції з роздільним триманням чоловіків, жінок, неповнолітніх та засуджених, які раніше відбували покарання в місцях позбавлення волі.

На засуджених до арешту поширюються обмеження, встановлені кримінально-виконавчим законодавством для осіб, які відбувають покарання у виді позбавлення волі.

Тримання засуджених до позбавлення волі в різних видах виправних установ має значення не лише для реалізації мети покарання. Воно впливає і на визнання такої особи суб'єктом певного злочину.

Так, наприклад, суб'єктами ухилення від відбування покарання у виді обмеження волі (ч.2 ст.390 КК) можуть бути лише засуджені, яких тримають у виправних центрах і яким дозволено короткострокові виїзди.

Суб'єктом складу злочину, передбаченого ст.391 КК, може бути особа, яка відбуває покарання у виді обмеження волі чи позбавлення волі, мала стягнення у вигляді переведення до приміщення камерного типу (одиначну камеру) або більш суворий режим відбування покарання і протягом року після стягнення вчинила злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи чи іншу протидію їй. Засуджені, які відбувають покарання в інших видах установ виконання покарань, суб'єктами цього складу злочину не є.

Згідно Постанові № 2 Пленуму Верховного Суду України від 26 березня 1993 р., суб'єктами злісної непокори законним вимогам адміністрації виправної установи не можуть бути особи, які відбувають покарання у виправних колоніях максимального рівня безпеки. Це пояснюється тим, що режим в таких колоніях значно жорсткіший, ніж у виправних колоніях іншого рівня безпеки. Особи, які залишені у виправних колоніях максимального рівня безпеки для роботи по господарському обслуговуванню, на думку деяких вчених, також не можуть бути суб'єктами передбаченого ст.391 КК злочину. Пояснюють це тим, що в цих установах не обладнуються приміщення камерного типу і одиночні камери.

На наш погляд, якщо засуджений залишений відбувати покарання у виправній колонії максимального рівня безпеки для господарського обслуговування і порушує режим відбування покарання та піддається протягом року стягненню у виді переведення до приміщення камерного типу (одиначної камери) або переводиться на більш суворий режим, то немає підстав не

визнавати таку особу суб'єктом злісної непокори законним вимогам адміністрації виправної установи.

Неповнолітні засуджені чоловічої статі, які відбувають покарання у виховних колоніях, також можуть бути суб'єктами злісної непокори вимогам адміністрації.

Засуджений до позбавлення волі і залишений за його згодою в слідчому ізоляторі для роботи по господарському обслуговуванню не є суб'єктами передбачених статтями 391, 392 КК злочинів. Такий висновок впливає саме з місця перебування засудженого – слідчого ізолятора. Він не є місцем позбавлення волі. Вчинити злісну непокору вимогам адміністрації виправної установи, а також дії, що дезорганізують роботу виправних установ, можна лише перебуваючи в цих місцях.

Може виникнути ситуація, коли, наприклад, засуджений втік з місця позбавлення волі, а потім вчиняє напад на представника адміністрації виправної установи. Чи буде така особа визнана суб'єктом злочину, передбаченого ст.392 КК? Аналіз диспозиції даної норми показує, що ні. Адже суб'єктом цього злочину є засуджений, який відбуває покарання у виді позбавлення волі. Тобто знаходиться безпосередньо у виправній установі чи поза нею з відповідного дозволу.

Не буде суб'єктом передбачених статтями 390, 391, 392, 393 КК злочинів військовослужбовець строкової служби, щодо якого застосовано покарання у виді направлення в дисциплінарний батальйон. Це пояснюється тим, що дисциплінарний батальйон (окрема дисциплінарна рота) є військовою частиною, а не виправною установою (самовільне залишення особою дисциплінарного батальйону розцінюється як передбачений ст.393 КК злочин, адже має місце втеча з-під варти). Як бачимо, місце відбування покарання впливає на визнання засудженого суб'єктом злочину.

На визнання засудженого суб'єктом злочину впливають й інші обставини, наприклад, стать, наявність дитини, інвалідність.

Особа, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі, арешту, суб'єктом досліджуваних злочинів буде у тому випадку, коли вона засуджена на законних підставах. Коли особа відбуває покарання за неправосудним вироком і вчиняє дії, зазначені в статтях 390, 391, 392, 393 КК, суб'єктом, цих злочинів вона не повинна визнаватися.

Пленуму Верховного Суду України в постанові №2 від 26 березня 1993 р. відзначив, якщо особа, засуджена за статтями 183 чи 183³ КК 1960 р. (ст.393, 391 КК 2001 р.) за дії, які вона вчинила підчас незаконного позбавлення волі чи тримання під вартою, вирок підлягає скасуванню, а справа закриттю на підставі п. 2 ст. 6 КПК за відсутністю в діях складу злочину.

Викладене положення Пленуму Верховного Суду України правильне в принципі – незаконно засуджена особа не повинна відповідати за згадані злочини. Виникає лише питання – чому наведене положення не торкається вчинення незаконно засудженим злочинів, передбачених статтями 392, 390 КК?

На наше переконання, особа, яка незаконно засуджена і перебуває в місцях обмеження чи позбавлення волі, арештному домі, не є суб'єктом досліджуваних нами злочинів саме через неправосудність вироку. А тому, хоча вона і вчиняє зазначені в статтях 390, 391, 392, 393 КК дії, інкримінувати їх такій особі не можна – вона не є суб'єктом згаданих злочинів.

Таким чином, узагальнюючи кримінологічну характеристику засуджених за статтями 390, 391, 392, 393 КК, підкреслимо, що у своїй більшості – це майже всі чоловіки, які мають молодий вік, раніше засуджувалися два і більше разів, в тому числі і за насильницькі злочини, неодноразово піддавалися заходам дисциплінарного стягнення за порушення режиму відбування покарання.

Співучасниками (організаторами, підмовниками, пособниками) злочинів, передбачених ст.390, 391, 392, 393 КК можуть бути будь-які особи, тобто не лише засуджені, які відбувають покарання в місцях позбавлення волі, а й інші.

Отже, виконавцями досліджуваної групи злочинів можуть бути засуджені, які відбувають покарання у виді позбавлення волі у виправних установах, особи взяті під варту. Співучасниками (організаторами, підмовниками, пособниками) можуть бути будь-які особи, в тому числі й ті, що знаходяться поза межами місць позбавлення волі.

Література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – №30. – Ст.141.
2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст.131.

СЕКЦІЯ 5
**ГОСПОДАРСЬКЕ ТА КОРПОРАТИВНЕ ПРАВО; ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО;
ГОСПОДАРСЬКИЙ ПРОЦЕС**

Керівник секції: д.ю.н., професор Шаповалова О. В.

*Гриценко Г.М.,
к.ю.н., доцент кафедри
господарського права СНУ ім. В. Даля.*

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ
У БУДІВНИЦТВІ**

Інтеграційні прагнення України, в тому числі і, щодо адаптації законодавства до вимог Європейського Союзу (далі – ЄС), вже призвели до повсякденного впровадження нових будівельних норм і технологій, будівельних матеріалів нового зразка, як імпорتنих, так і вітчизняного виробництва. Активне кредитування інституціями ЄС (передусім – Європейським банком реконструкції та розвитку) інфраструктурних та окремих промислових будівництв стало можливим перш за все завдяки роботі щодо реформування законодавства, підвищення його прозорості та адекватності в регулюванні відносин, що склалися.

Технічне регулювання в будівництві займає особливе місце, що підтверджується прийняттям окремого Закону України «Про будівельні норми» від 05.11.2009 р. № 1704-VI [1]. Найбільш важливими в плані імплементації актів законодавства ЄС з питань технічного регулювання у будівництві є: 1) Регламент (ЄС) № 305/2011 Європейського Парламенту та Ради від 09.03.2011 р., що встановлює гармонізовані умови для розміщення на ринку будівельних виробів та скасовує Директиву Ради 89/106/ЄЕС [2]; 2) Імплементаційний Регламент Комісії (ЄС) № 1062/2013 від 30.10.2013 р. щодо формату Європейської технічної оцінки будівельної продукції; 3) Делегований Регламент Комісії (ЄС) № 157/2014 від 30.10.2013 р. щодо умов складання декларації про відповідність будівельних виробів для оприлюднення на веб-сайті.

Зауважимо, що тенденцією розвитку законодавства ЄС в сфері будівництва є підвищення доступності інформації про товари (будівельні матеріали, їх властивості, якість тощо), роботи та послуги. Окрім цього, метою імплементації Регламенту (ЄС) № 305/2011 є встановлення основних вимог до будівель та споруд протягом усього життєвого циклу і до процедур технічної апробації будівельних виробів з метою їх розміщення на ринку, а також до

суб'єктів, що беруть участь у процедурах технічної апробації та декларування будівельної продукції. Основними ж завданнями імплементації є: 1) підвищення безпеки експлуатації будівель та споруд; 2) підвищення якості будівельних виробів, а також конкурентоспроможності національних виробників на внутрішньому та зовнішньому ринку; 3) поширення дії нормативної бази у будівництві на весь життєвий цикл будівель та споруд; 4) введення додаткової вимоги до споруд щодо раціонального використання ресурсів; 5) встановлення в актах законодавства України механізмів визначення суттєвих характеристик технічних показників будівельних виробів стосовно основних вимог до будівель та споруд, вимог до регламентних технічних умов, які є національним стандартом або технічним свідоцтвом; 6) визначення зобов'язань суб'єктів господарювання (виробників, імпортерів, уповноважених представників), що розміщують на ринку будівельні вироби; 7) адаптація української організаційної структури системи технічного регулювання у будівництві до європейської; 8) спрощення для виробника процедур технічної апробації для продукції, на яку отримане технічне свідоцтво іншим виробником; 9) встановлення єдиної форми декларації технічних показників будівельної продукції.

Однак, варто сказати, що поки ще не розроблено конкретних проектів нормативно-правових актів щодо імплементації розглянутих нормативних ініціатив ЄС. Стимулюванню промислового будівництва в Плані законодавчого забезпечення реформ в Україні відведено досить скромне місце: передбачено розробити та прийняти всього два профільних акти: Закон України «Про енергетичну ефективність будівель» (II квартал 2015 р. / 2016 р.) та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гармонізації з нормами законодавства ЄС основних вимог до будівель та споруд та розвитку ринку будівельних виробів» (IV квартал 2015 р. / 2016 р.) [3]. В обох випадках відповідальним за цю роботу є Комітет з питань будівництва, містобудування і житлово-комунального господарства ВР України. Перший проект покликаний реалізувати вимоги директив ЄС щодо енергетичних характеристик будівель, у тому числі в частині встановлення мінімальних вимог до енергетичної ефективності будівель, будівництва будівель з майже нульовим рівнем споживання енергії, запровадження механізмів енергетичної сертифікації будівель, визначення принципів державної підтримки заходів з енергоефективності. Другий – зменшення споживання енергоресурсів, підвищення енергоефективності країни, розвиток ринку енергоефективного обладнання. Ще декілька законопроектів подані на розгляд ВР України різними суб'єктами законодавчої ініціативи, однак не включені в цей План.

Однак, є і відчутні досягнення в імплементації норм ЄС в чинне будівельне законодавство України компромісного характеру. Так, для впровадження

європейських стандартів, як національних стандартів, зокрема гармонізованих європейських стандартів, добровільне застосування яких вважатиметься таким, що відповідає вимогам законодавства, зазначеного в додатку III до Угоди про асоціацію Регламент (ЄС) №305/2011 Європейського Парламенту та Ради від 9 березня 2011 року, що встановлює узгоджені умови для збуту будівельної продукції та скасовує Директиву Ради № 89/106/ЄЕС Генеральні директори Європейської Комісії “Підприємництво та промисловість” і “Внутрішній ринок” був зроблений перший крок, а саме:

- постановою Кабінету Міністрів України від 23.05.2011 р. № 547 було затверджено Порядок застосування будівельних норм, розроблених на основі національних технологічних традицій, та будівельних норм, гармонізованих з нормативними документами Європейського Союзу. Цей Порядок визначає механізм одночасної дії будівельних норм, розроблених на основі національних технологічних традицій, та будівельних норм, гармонізованих з нормативними документами ЄС [4]. Разом із партнерами зі сторони ЄС : Генеральні директори Європейської Комісії “Підприємництво та промисловість” і “Внутрішній ринок” Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-господарського господарства України розробляє наступні зміни до законодавства України інтегруючи його із законодавством ЄС.

Не дивлячись на те, що Україна намагається в рамках процесу імплементації положень Угоди про асоціацію з ЄС стабілізувати відповідний нормативний масив, є декілька проблем, які стримують активізацію промислового будівництва:

- По – перше, пріоритети в сфері промислового будівництва державою досі не визначені;

- По-друге, відсутня цільова Державна програма розвитку промисловості;

- По-третє, відсутність підтримки з боку держави довгострокових або середньострокових цільових проектів.

Наступне, це відсутність роботи профільного міністерства з питань законсервованих будівництв. Не розглянуті питання фінансування (способом кредитування або державної підтримки, як цільової програми).

Звідси виникає потреба у вдосконаленні законодавства про державно - приватне партнерство та підвищення ефективності механізмів цього партнерства у довгострокових проектах , спрямованих на реструктуризацію промисловості. В Законі України «Про державно-приватне партнерство» [5] не міститься стимулів для розвитку інвестиційно-будівельної діяльності у промисловості.

Разом з цим державна політика прагне провести реформи:

- 1) у напрямі дерегуляції, розвитку підприємництва та реформування системи надання адміністративних послуг, що передбачають спрощення

процедури започаткування та виходу з бізнесу, дозвільної системи та сфери ліцензування, посилення захисту прав інвесторів, реформування системи реєстрації прав власності, митних процедур, державного нагляду (контролю), системи надання адміністративних послуг та системи технічного регулювання, підвищення ефективності адміністрування податків, зниження податкового навантаження на бізнес і скорочення витрат часу платників податків на їх нарахування та сплату;

2) енергетики, що передбачають вдосконалення системи ціноутворення в електроенергетиці, лібералізацію ринку електричної енергії, приватизацію енергетичних підприємств та підвищення ефективності управління державними енергетичними компаніями, удосконалення державного регулювання в енергетиці, лібералізацію ринку вугільної продукції та механізму збуту і ціноутворення, удосконалення механізму державної підтримки вугільної галузі, закриття неперспективних вугледобувних підприємств, модернізацію газотранспортної системи, нафтопереробних потужностей та стимулювання конкуренції на ринку нафтопродуктів;

3) житлово-комунального господарства, що спрямовані на забезпечення рентабельного функціонування та інвестиційної привабливості підприємств житлово-комунального господарства, створення конкурентного середовища на ринку житлово-комунальних послуг, технічне переобладнання, підвищення енергоефективності житлово-комунального господарства та якості комунальних послуг;

Ефективне функціонування реального сектору економіки та вирішення питань соціального розвитку неможливе без розв'язання системних проблем, що накопичилися у стратегічних секторах, зокрема державному секторі економіки, інфраструктурі та зв'язку, паливно-енергетичному комплексі, житлово-комунальному господарстві, будівництві.

Активізація будівельної галузі має сприяти підвищенню попиту на продукцію суміжних галузей і частковій переорієнтації експортної продукції, на яку знижується попит на зовнішньому ринку, на внутрішній ринок.

Як наслідок, ми будемо мати підстави для залучення іноземних державних та приватних інвестицій, кредитів від провідних фінансових установ ЄС з метою прискорення темпів будівництва та реконструкції як житла, так і промислових, великих інфраструктурних об'єктів загальнодержавного значення.

Література:

1. Про будівельні норми: Закону України від 05.11.2009 р. № 1704-VI// Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 5. – Ст. 41.

2. Регламент (ЄС) № 305/2011 Європейського Парламенту та Ради від 09.03.2011 р., що встановлює гармонізовані умови для розміщення на ринку будівельних виробів та скасовує Директиву Ради 89/106/ЄЕС (Офіційний вісник ЄС, L 88, 04.04.2011 р., с. 5-43.

3. Про План законодавчого забезпечення реформ в Україні: Постанова Верховної Ради України від 04.06.2015 р. № 509–VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 52. – Ст. 1668.

4. Про затвердження Порядку застосування будівельних норм, розроблених на основі національних технологічних традицій, та будівельних норм, гармонізованих з нормативними документами Європейського Союзу: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.05.2011 р. № 547 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 40. – Ст. 1641.

5. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 01.07.2010 р. № 2404-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 40. – Ст. 524

*Мартінова Л. В.,
старший викладачка факультету
господарського права СНУ ім. В. Даля*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ЗЕРНА В УКРАЇНІ

Забезпечення сталого розвитку ринку зерна в Україні є стратегічно важливим завданням держави та запорукою її продовольчої безпеки. Однією з основних умов реалізації такого завдання є наявність чітко розробленої нормативно-правової бази регулювання правовідносин на ринку зерна, що забезпечувала би юридично високу ефективність всіх процесів з виробництва, реалізації та переробки зерна в Україні.

Метою дослідження є розгляд деяких нормативно-правових аспектів та перспективних напрямків правового регулювання ринку зерна в Україні.

Питаннями правового забезпечення та регулювання ринку зерна в Україні займалося чимало вчених та фахівців, проте більше уваги стану та нагальним проблемам в цій сфері приділено в економічній літературі.

Слід зазначити, що основним нормативно-правовим актом, що визначає державну політику щодо розвитку ринку зерна як пріоритетного сектора економіки, створює правові, економічні та організаційні умови для конкурентоспроможного виробництва і формування ринку зерна України з метою забезпечення внутрішніх потреб держави у продовольчому, насіннєвому

та фуражному зерні, нарощуванні його експортного потенціалу є Закон України «Про зерно та ринок зерна України» від 04.07.2002 р N 37-IV (далі – Закон).

Відповідно до пп. 2-23 ст 1 Закону ринок зерна - система товарно-грошових відносин, що виникають між його суб'єктами в процесі виробництва, зберігання, торгівлі та використання зерна на засадах вільної конкуренції, вільного вибору напрямів реалізації зерна та визначення цін, а також державного контролю за його якістю та зберіганням.

Виходячи зі змісту самого визначення ринку зерна, можна виділити наступні напрямки правового регулювання цієї сфери, а саме:

- правове регулювання статусу суб'єктів правовідносин на ринку зерна України;
- правове регулювання стану та якості зерна, а також процесу його виробництва, зберігання та реалізації;
- правове регулювання державного управління на ринку зерна.

Правовий статус суб'єктів правовідносин на ринку зерна України регулюється нормами Господарського, Цивільного та Земельного кодексів, Закон України «Про оренду землі» від 02.10.2003 року № 1211-IV, які встановлюють загально-правові основи господарської діяльності у сфері сільського господарства, а також права, обов'язки землевласників та вимоги щодо ефективної та раціональної експлуатації земель у сільському господарстві. Правовий статус сільськогосподарських товаровиробників регулюється спеціальними нормативно-правовими актами, такими як: Закон України «Про фермерське господарство» від 19.06.2003 р N 973-IV, «Про сільськогосподарську кооперацію» від 17.07.1997 р № 469/97-ВР, «Про особисте селянське господарство» від 15.05.2003 р. N 742-IV та ін.

Правове регулювання стану та якості зерна та процесу його виробництва визначається, насамперед, Законом України «Про зерно та ринок зерна», який дає класифікацію зерна за видами (продовольче, фуражне, технічне та зерно, призначене для насіннєвих цілей), а також визначає продуктами переробки зерна борошно, крупу, хлібобулочні і макаронні вироби, комбікорми, побічні продукти переробки зерна.

Вимоги щодо якості зерна та продуктів його переробки регламентовані також державними стандартами та технічними умовами (ТУ). Серед численних стандартів, що діють у цій сфері варто виділити ДСТУ 3768:2004 «Пшениця. Технічні умови», ДСТУ 2422-99 «Зерно заготівельне і постачальне. Терміни та визначення», ДСТУ 3570- 97 «Зерно фуражне, продукти його переробки, комбікорми. Методи визначення токсичності» та ін.

Процес виробництва або вирощування зерна регулюється рядом нормативно-правових документів таких як: Земельний кодекс України, Закон

України «Про охорону земель» від 19.06.2003 р. № 962-IV (регламентують ефективне та раціональне використання сільськогосподарських земель), Закон України «Про захист рослин» від 14.10.1998 р. № 180-XIV, Закон України «Про карантин рослин» від 19.01.2006 р. № 3369-IV (встановлюють вимоги щодо порядку захисту та карантину сільськогосподарських рослин) та ін.

Сам процес виробництва зерна передбачає не тільки його вирощування, але й процес його зберігання та реалізації.

Відповідно до пп.2-10. ст.1 Закону України «Про зерно та ринок зерна в Україні зберігання зерна – це комплекс заходів, які включають приймання, доробку, зберігання та відвантаження зерна

Правове регулювання процесу зберігання зерна та його реалізації здійснюється нормами Цивільного кодексу України, Законами України «Про зерно та ринок зерна в Україні», «Про товарну біржу» від 10.12.1991 р. № 1956-XII, Постановами Кабінету Міністрів України від 11.04.2003 р. № 510 «Про затвердження Порядку випуску бланків складських документів на зерно, їх передачі та продажу зерновим складам та типового договору складського зберігання зерна», від 16.05.2007 р. № 736 «Про запровадження державних форвардних закупівель зерна», від 06.08.2008 №705 «Про запровадження режиму державних заставних закупівель зерна», наказом Міністерства аграрної політики України від 21.02.2008 р. № 77 «Про затвердження форми форвардного біржового контракту» та іншими нормативно-правовими актами.

Законодавче забезпечення державного регулювання ринку зерна як стратегічно важливої галузі, яка виступає гарантом продовольчої безпеки в Україні здійснюється Законами України «Про державну підтримку сільськогосподарства України» 24.06.2004 року N 1877-IV, «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції» 17.07.1997 року N 468/97-ВР, «Про державний матеріальний резерв» від 24.01.1997 р. № 51/97-ВР, Постановою КМУ від 06.07.2005 №543 «Про Аграрний фонд», а також щорічними Постановами КМУ, що затверджують перелік об'єктів державного цінового регулювання продовольчих товарів на відповідний рік та ін.

Отже, на підставі аналізу нормативно-правової бази щодо державного регулювання ринку зерна можна виокремити перспективні напрямки правового регулювання в цій сфері:

- додержання принципу систематичності у правовій підтримці всіх учасників організованого аграрного ринку України, що сприятиме створенню атмосфери надійності та довіри між всіма його учасниками;
- удосконалення правового механізму цінового регулювання на зерно та продуктів його переробки;

- впровадження на законодавчому рівні нових або удосконалене впровадження існуючих програм державної підтримки учасників ринку зерна з обов'язковим бюджетним фінансуванням;

- державний протекціонізм підприємств, що функціонують на ринку зерна, який повинен реалізовуватися через правовий механізм податкової та кредитної підтримки цієї галузі;

- правова підтримка та сприяння на державному рівні нових форм географічного та організаційно-економічного співробітництва між всіма учасниками як ринку зерна, так економіки України в цілому.

Таким чином, проведений аналіз законодавчого забезпечення на ринку зерна України дозволив виділити основні напрямки правового регулювання в цій сфері, до яких відноситься: правове регулювання статусу суб'єктів правовідносин на ринку зерна України; правове регулювання стану та якості зерна, а також процесу його виробництва, зберігання та реалізації; правове регулювання державного управління на ринку зерна. Це дозволило нам в контексті правового регулювання державного управління на ринку зерна України запропонувати перспективні напрямки регулювання в цій сфері.

Скупінський О. В.,

к.ю.н., доцент кафедри правознавства

СНУ ім. В. Даля.

ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

З прийняттям Податкового кодексу в Україні започатковано реформування податкової системи та запроваджено формування цілісної законодавчої бази з питань оподаткування, що регламентує економіко – правові відносини, які виникають у сфері оподаткування та визначено загальні засади встановлення податків і зборів, елементи оподаткування, прав та обов'язків платників податків і контролюючих органів, процедури адміністрування та сплати податків.

Отже, з ухваленням Податкового кодексу України зроблено значний крок уперед на шляху визначення закритого переліку прав і обов'язків платників податків і контролюючих органів з метою запобігання розширенню прав однієї й обмеження прав іншої сторони, а також налагодження партнерських відносин між платниками податків і контролюючими органами. Останнє набуває особливого значення, оскільки від таких відносин значною мірою залежить не

лише виконання платниками свого податкового обов'язку, а й ефективність господарської діяльності.

Принципи податкової системи, закладені в Податковому кодексі України, інструменти та механізми реалізації податкових відносин, розроблені відповідно до практики зарубіжних країн та кращих світових традицій адміністрування податків, що забезпечує рівність к реалізації прав та інтересів усіх учасників процесу.

Аналіз впливу Податкового кодексу України на міжнародну оцінку податкової системи України за допомогою рейтингу «DouningBusiness» за індексом «Сплата податків» дало змогу виявити переваги реформування податкової системи й визначити напрями, що потребують додаткового опрацювання.

Такими напрямками, на думку міжнародних експертів, залишається величезна кількість дозвільних і перевіряючих органів та застосування більш жорстких методів контролю підприємницької діяльності.

Так, одним із стратегічних завдань реформування оподаткування в Україні визначено зміцнення позицій вітчизняного бізнесу і міжнародній конкурентній боротьбі внаслідок зменшення частки податків у витратах підприємств і скорочення витрат часу платників на нарахування та сплату податків.

Комплексне запровадження таких змін до системи оподаткування дасть можливість значних чином покращити якість адміністрування податків і зборів, боротися із оптимізацією податкових зобов'язань на стадії використання коштів, отриманих із порушенням податкового законодавства.

Важливим напрямком вдосконалення податкової політики є розширення бази оподаткування шляхом зменшення рівня тінізації економіки та забезпечення рівних конкурентних умов у економічному просторі країни.

Програмою податкового реформування передбачено вдосконалення правового регулювання відносин між державою та платниками податків, що виникають у процесі започаткування власної справи, податкового обліку, декларування податкових зобов'язань та їх виконання.

Процес застосування адміністративних процедур викликає найбільше застережень з боку підприємницького середовища і є однією з найслабших ланок податкового законодавства.

Одним із завдань щодо змін у податковому законодавстві є підвищення ефективності адміністрування податків, що передбачає необхідність проведення інформаційно-аналітичного спектру робіт із обґрунтування ефективності управлінських рішень в органах фінансової та фіскальних сфер, а витрати на адміністрування нових податків повинні бути мінімізовані.

В свою чергу, вирішення цієї проблеми забезпечить зменшення тіньового сектора та запобігання ухилень від сплати податків і зборів; збільшення надходжень до всіх рівнів бюджетів; покращення умов надходження інвестиційних ресурсів; формування високої податкової культури у платника податків.

Отже, основним напрямком зміни у системі оподаткування є зміни у системі адміністрування податків, а саме спрощення адміністрування податків для підприємств.

Зміна правил адміністрування податків повинна забезпечити отримання економічного ефекту внаслідок зменшення рівня тінізації економіки та збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів. Однак такий ефект можна отримати лише у разі сприйняття нових правил більшістю платників податків унаслідок налагодження роз'яснювальної роботи щодо необхідності та суті нових правил адміністрування, зміни ставлення податкових органів до платників, налагодження дійсно партнерських відносин між ними, ефективної роботи з корупцією, підвищення ступеня довіри до влади загалом.

Окрім того, гармонізація податкового законодавства України із законодавством Європейського Союзу входить до стратегічних завдань реформування податкової системи задля забезпечення рівних умов конкуренції в економіці України, зменшення глибини соціальної нерівності.

Таким чином, перспективами правового регулювання оподаткування в Україні є зміни податкового регулювання, які спрямовані на досягнення стратегічних цілей економічного і соціального розвитку, підвищення рівня конкурентоспроможності економіки та прискорення інноваційно-інвестиційних процесів в країні.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ УПРАВЛІННЯ РЕГУЛЯТОРНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Головним напрямом державної регуляторної політики є вдосконалення правового регулювання адміністративних відносин між державними регуляторними органами та суб'єктами господарювання. Досягти цього можливо через недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів шляхом законодавчого закріплення процедури їх підготовки і прийняття. Така процедура становить собою особливий правовий порядок, детально визначений у Законі України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [1].

До регуляторних органів, відповідно до цього закону, належать Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення, інший державний орган, центральний орган виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцевий орган виконавчої влади, орган місцевого самоврядування, а також посадова особа будь-якого із зазначених органів, якщо відповідно до законодавства ця особа має повноваження одноосібно приймати регуляторні акти. До регуляторних органів також належать територіальні органи виконавчої влади, державні спеціалізовані установи й організації, некомерційні самоврядні організації, які здійснюють керівництво та управління окремими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування, якщо ці органи, установи та організації, відповідно до своїх повноважень, приймають регуляторні акти [2].

Держава організовує процес регуляторної діяльності, приймаючи відповідні нормативно-правові акти, інструктивно-методичні матеріали та, шляхом створення цілої системи органів, наділення їх і інших органів державної влади, самоврядування та різноманітних організацій відповідними обов'язками щодо здійснення регуляторної діяльності, контролює цю діяльність [3].

Саме з часу прийняття Закону «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» цей напрям (функцію) можна вважати законодавчо виокремленим у політиці держави. Отже, регуляторна політика - це законодавчо виокремлена функція держави з управління нормотворчою діяльністю. Відповідно, державна регуляторна політика у сфері господарської

діяльності - це напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання відповідних відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади та суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно не доцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави в діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб встановлені Конституцією та законами України. Таким чином, регуляторна політика - це процес управління правотворенням (правозастосуванням), спрямований на вдосконалення зазначених процесів [4].

Державна регуляторна політика за своєю природою є державним управлінням та управлінням регуляторною діяльністю. Водночас, регуляторна діяльність у тій її частині, яка здійснюється регуляторними органами, також є правотворчою (в частині підготовки та прийняття правових актів) і правозастосовною (в частині відстеження результативності та перегляду цих актів) діяльністю, а отже, і державним управлінням у сфері господарювання. Таким чином, регуляторна діяльність ідентифікується з державним управлінням, а результатом управлінської діяльності є рішення – нормативно-правові акти [1].

Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», присвячений організації здійснення регуляторної діяльності, акцентує увагу не стільки на результатах цієї діяльності, скільки на виконанні певних етапів у процесі її здійснення. У центрі уваги якісного управління не конкретні документи, які потрібно розробити, а технологія їх розробки і контролю - етапи цієї технології. Це, зокрема, аналіз регуляторного впливу правового акту, оприлюднення його проекту, погодження зі спеціально уповноваженим органом або його відповідним територіальним органом, а також відстеження результативності та перегляд регуляторних актів [3].

Закон встановлює вимоги до зазначених актів шляхом визначення принципів державної регуляторної політики (принципів удосконалення правового регулювання господарських і відповідних адміністративних відносин), серед яких: «доцільність - обґрунтована необхідність державного регулювання господарських відносин з метою розв'язання наявної проблеми; адекватність - відповідність форм і рівня державного регулювання господарських відносин потребі в розв'язанні наявної проблеми та ринковим вимогам з урахуванням усіх прийнятних альтернатив; ефективність - забезпечення досягнення внаслідок дії регуляторного акту максимально можливих позитивних результатів за рахунок мінімально необхідних витрат ресурсів суб'єктів господарювання, громадян і держави; збалансованість - забезпечення в регуляторній діяльності балансу інтересів суб'єктів

господарювання, громадян та держави; передбачуваність - послідовність регуляторної діяльності, відповідність її цілям державної політики, а також планам з підготовки проектів регуляторних актів, що дозволяє суб'єктам господарювання здійснювати планування їхньої діяльності; прозорість і врахування громадської думки - відкритість для фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань дій регуляторних органів на всіх етапах їх регуляторної діяльності, обов'язковий розгляд регуляторними органами ініціатив, зауважень і пропозицій, наданих у встановленому законом порядку фізичними та юридичними особами, їх об'єднаннями, обов'язковість і своєчасність доведення прийнятих регуляторних актів до відома фізичних та юридичних осіб, їх об'єднань, інформування громадськості про здійснення регуляторної діяльності» [2].

Державна регуляторна політика у сфері господарської діяльності – це напрям державної політики, спрямований на вдосконалення правового регулювання господарських відносин, а також адміністративних відносин між регуляторними органами або іншими органами державної влади і суб'єктами господарювання, недопущення прийняття економічно недоцільних та неефективних регуляторних актів, зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання і усунення перешкод для розвитку господарської діяльності, що здійснюється в межах, у порядку та у спосіб, що встановлені Конституцією та законами України [4].

Так, центральні та місцеві органи виконавчої влади у процесі регуляторної діяльності мають, зокрема, дотримуватися єдиного підходу до підготовки аналізу регуляторного впливу та до здійснення відстежень результативності регуляторних актів, планувати діяльність з підготовки проектів регуляторних актів; дотримуватись вимог процедури, встановленої Законом щодо розроблення проекту регуляторного акту та підготовки аналізу його регуляторного впливу [5].

Таким чином, наведений аналіз свідчить, що Закон України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності" суттєво змінює процеси підготовки аналізу регуляторного впливу; планування діяльності з підготовки проектів регуляторних актів; оприлюднення, відстеження результативності, перегляду та систематизації регуляторних актів. Впровадження норм Закону забезпечить, в умовах трансформації української економіки, послідовне та системне здійснення регуляторних процедур.

Література:

1. Кравцова Т. М. Регуляторний процес: зміст та правова регламентація [Електронний ресурс] / Т.М. Кравцова // Режим доступу: <http://apdp.in.ua/v35/24.pdf>
2. Борбунюк О.О. Регуляторні акти як різновид нормативно-правових актів [Електронний ресурс] / О. О. Борбунюк // Режим доступу: <http://www.pravnik.info/fomum-pr/2062-regulyatorni-akti-yak-riznovid-normativno-pravovix-aktiv.html>
3. Юлдашев О. Х. Проблеми вдосконалення державної регуляторної політики в Україні : монографія. - К. : МАУП, 2005. - 336 с.
4. Літвінов О. В. Недоліки законодавчого забезпечення державної регуляторної політики / О. В. Літвінов, О. М. Андреев // Актуальні проблеми державного управління. - 2008. - Вип. 3 (33). - С. 67-79.
5. Літвінов О. В. Експертно-аналітичний супровід регуляторної діяльності місцевих органів виконавчої влади / О. В. Літвінов // Актуальні проблеми державного управління. - 2008. - Вип. 1 (31). - С. 163-170.

Хачатуров Е. Б.

к.т.н., ст.н.с., проректор

Національного університету

кораблебудування ім. адм. Макарова

ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОГО СУДНОБУДУВАННЯ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЧИННИКИ

Відомо, суднобудівна галузь України відповідає всім критеріям визначення пріоритетної галузі в економіці, належний розвиток якої потребує невідкладної розробки теоретичних основ та методологічних засад правової регламентації митного оформлення процесу будівництва та експлуатації водного транспорту [1].

Україна, як морська держава, має наявні можливості для того, аби стати одним із світових лідерів суднобудівної промисловості, яка потребує оновленого інноваційного правового забезпечення і створення відповідної регулятивної галузі права. Але, відсутність загальнодержавної морської політики і стратегії розвитку морської індустрії, теоретичних основ та методологічних засад правового забезпечення її митного оформлення не дозволяє вітчизняним суднобудівним компаніям зайняти власну, вигідну нішу на міжнародному ринку.

За останні 15...20 років в Україні знизилось будівництво суден та внутрішнє виробництво матеріалів, комплектуючих виробів і обладнання для суднобудівної галузі. Однак, наша держава залишається морською [2]!

Висловлене надає змогу дійти висновку, що взаємопов'язані проблеми технічного і правового забезпечення відновлення та розвитку суднобудівної галузі України, шляхом визначення основних напрямків її діяльності, удосконалення законодавчого поля функціонування галузі є головним завданням економічної і правової політики держави щодо суднобудування.

Майбутнє українського суднобудування, значною мірою залежать від створення удосконаленої правової теоретичної основи та методологічних засад митного оформлення, підвищення ефективності функціонування митно-тарифної системи, досконалості її механізму, який необхідно формувати, ґрунтуючись на світовому правовому досвіді, міжнародних правових актах, ефективному державному управлінні та нововстановленнях. У зв'язку з фактичною відміною дії Закону України «Про заходи державної підтримки суднобудівної промисловості в Україні» галузь залишилась без підтримки з боку держави [3].

Тому, сьогодні важливою ланкою в міжнародному співробітництві у суднобудуванні на регіональному та національному рівнях є митна справа - система зовнішньоекономічних відносин, яка складається з: митної політики, міжнародних правил, зовнішньоторговельних угод, порядку та умов переміщення через митні кордони товарних, транспортних, фінансових та інформаційних потоків, а також із загально прийнятих заходів тарифного та нетарифного регулювання, експортного контролю тощо. У нових умовах митна справа виступає не лише як інструмент та провідник зовнішньоекономічної діяльності, а й має важливе значення, являючись економіко-правовим регулятором та засобом формування нових економічних відносин і зв'язків. За такого, необхідною умовою проведення ефективної митної політики є врахування всіх обставин, що мають економічно-правову цінність. Кількісне зростання зовнішньоекономічних зв'язків, суттєві якісні зміни вимагають активного втручання держави у процес економічного та правового регулювання цієї діяльності з метою оптимізації, підвищення ефективності правових засобів, форм та інструментів, з одночасними уніфікацією та спрощенням митних процедур, що є необхідними для суднобудування [4].

Розробка системи організаційно-правових заходів митного оформлення у суднобудуванні та судноремонті, обґрунтування його теоретичних та методологічних засад, та впровадження науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення правової регламентації механізмів постачання комплектуючих виробів та запасних частин для суднобудівної галузі в умовах глобальної

інтеграції є найнеобхіднішою умовою для зрушення цієї сфери в напрямок досягнення економічної ефективності [5].

У теперішній час швидкий розвиток світової торгівлі зумовлює зростання обсягу транспортних перевезень, у тому числі і морських, необхідності розробки та удосконалення їх правового забезпечення. Створення теоретичних основ та методології правового забезпечення митного оформлення вітчизняного будування суден саме для потреб власне морського торговельного флоту, останнім часом набуває особливої актуальності. Наявні судна морського торговельного флоту потребують переоснащення, насамперед, покращення експлуатаційних характеристик, тобто виникає необхідність у масовій модернізації морських суден, що називається реновацією, яка утворить окремий ринок робіт у секторі судноремонту суднобудівної галузі [6]. Розробка належної правової регламентації реновації визначає шляхи підвищення конкурентоздатності суднобудування і промисловості взагалі та може набути ефективного значення для морської індустрії і стати важливим чинником застосування державою до підприємств галузі спеціальних правових засобів господарювання [3]. Таке ставлення зумовлене малою економічною ефективністю суднобудування, адже це досить матеріало- і працемістка галузь, процес будування великих суден довгий (до 2 років), вартість їх порівняно невелика. Строк використання суден, який гарантує їхню безпечну експлуатацію, в 2-3 рази менше ніж в пасажирських авіалайнерів. Ремонт і утилізація суден, термін служби яких закінчився, працемісткі і недешеві [7].

Також, суттєвим фактором гострої необхідності оновлення та належного розвитку правової регламентації суднобудування є те, що дана галузь промисловості сприяє розвитку суміжних галузей економіки та вимагає залучення великої кількості трудових ресурсів, що сприяє зайнятості населення, особливо в містах, де ця галузь є бюджетоутворюючою [4].

Зниження обсягів участі українського флоту в перевезеннях зовнішньоторговельних вантажів приводить, крім втрати прибутків, до посилення залежності України від світового фрахтового ринку і збільшення імпорту транспортних послуг та відповідної зарубіжної правової регламентації. В Україні до цих пір відсутня, прийнята в багатьох країнах, практика фінансування та відповідного правового забезпечення будівництва суден з розстроченням платежів, у тому числі з використанням системи лізингу [8].

Тому, завданням вітчизняної юридичної науки є розробка теоретичних основ та методологічних засад митного оформлення у суднобудуванні з метою найбільш ефективних господарсько-правових засобів та механізмів стимулювання підприємств суднобудівної промисловості.

Література:

1. Письменна К. С. Стан та тенденції розвитку суднобудівної промисловості в Україні / К.С Письменна // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. - 2010.- № 1. - С. 221-228.
2. Рябченко О.П. Держава і економіка [Електронний ресурс] / О. П. Рябченко. - Режим доступу:<http://zakoni.com.ua/node/301>
3. Соломко А.С. Специфіка розробки та реалізації Державної промислової політики в суднобудуванні [Електронний ресурс] / А.С. Соломко. - Режим доступу: <http://intkonf.org/solomko-as-spetsifika-rozrobki-ta-realizatsiyi>
4. Асоціація суднобудівників України "Укрсудпром": «Про актуальні питання розвитку суднобудівної промисловості України» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [who-is-who.com.ua /bookmaket/.../9.html](http://who-is-who.com.ua/bookmaket/.../9.html)
5. Фінанси суднобудівних підприємств: монографія / І. А. Воробйова, Г. В. Єфімова, Е. Б. Хачатуров та ін.; під заг. редакцією професора Парсяка В.М. - Миколаїв: НУК, 2012. - 234 с.
6. Суднобудівна галузь України. Її конкурентоспроможність [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [www.refine.org.ua/ pageid39984.html](http://www.refine.org.ua/pageid39984.html)
7. Суднобудування України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [http://ankor-odessa.com.ua/articles/ shipbuilding_ua/](http://ankor-odessa.com.ua/articles/shipbuilding_ua/)
8. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності / О. П. Гребельник. - Київ: Центр навчальної літератури, 2005. - 696 с.

СЕКЦІЯ 6
ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Керівник секції: к.ю.н., доцент Капліна Г. А.

*Бірюков О. В.,
к.т.н., доцент кафедри управління проектами
та прикладної статистики СНУ ім. В. Даля*

**ПИТАННЯ ДОТРИМАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ СТУДЕНТАМИ
ПРИ НАПИСАННІ ВИПУСКНИХ РОБІТ**

Як відомо випускна (кваліфікаційна) робота – це самостійно виконана робота, яка готується з метою публічного захисту й одержання відповідного рівня вищої освіти, на завершальному етапі навчання студентів. Її метою є закріплення, розширення теоретичних і практичних знань зі спеціальності (програми підготовки) та застосування їх у вигляді демонстрації компетенцій при розв'язанні конкретних наукових, технічних, економічних виробничих й інших завдань. В аспекті розвитку сучасних інформаційних технологій питання самостійності виконання тісно пов'язане з питаннями інтелектуальної власності. Існують публікації в яких ці питання розглядаються з позиції дотримання авторських прав, виявлення плагіату при написанні випускних робіт (створенні об'єкту інтелектуальної власності студентом як автором) так і після їх оприлюднення – (захисту об'єкту інтелектуальної власності) у площині розгляду, наприклад, правовідносин між вищим начальним закладом, науковим керівником та студентом.

Під інтелектуальною власністю розуміють результати інтелектуальної, творчої діяльності однієї людини або кількох осіб. Але слід зазначити, що не всі результати творчої діяльності стають об'єктами інтелектуальної власності і, відповідно, об'єктами правової охорони. Тобто об'єктом цивільного права може бути будь-який результат інтелектуальної, творчої діяльності, а об'єктом права інтелектуальної власності може бути тільки той творчий результат, який відповідає вимогам чинного законодавства (має певні встановлені законом ознаки). Відповідно до [1], авторське право на твір виникає внаслідок факту його створення. Для виникнення і здійснення авторського права не вимагається реєстрація твору чи будь-яке інше спеціальне його оформлення. Проте чи може означений твір розглядатися як об'єкт авторського права, та отримати відповідне свідоцтво – це окреме питання. При цьому правова охорона буде поширюватися тільки на форму вираження твору і не поширюватися на будь-які ідеї, теорії,

принципи, методи, процедури, процеси, системи, способи, концепції, відкриття, навіть якщо вони виражені, описані, пояснені, проілюстровані у творі.

Таким чином, як що питання дотримання авторських прав студентами при написанні випускних робіт з позиції виявлення плагіату (оприлюднення, опублікування, повністю або частково, чужого твору під іменем особи, яка не є автором цього твору) та його різновидів у вигляді: фальсифікації (вигадування тих чи інших показників з подальшим вказуванням їх у якості власної роботи), реплікації (процесу копіювання даних з одного джерела на багато інших і навпаки, тобто своєрідне «тиражування» інформації без дозволу автора), републікації (повторного або багаторазового обнародування в іншому джерелі чужої інформації за справжнім підписом автора й посиланням на джерело), рерайту (додавання до чужого матеріалу без дозволу автора додаткової інформації, з переробкою раніше обнародованого матеріалу і заміною слів та виразів) та компіляції (укладання без творчої переробки з кількох чужих матеріалів свого) [2] розглядаються досить часто в теоретичній площі та мають відповідні техніки для їх виявлення та запобігання, то питання визначення випускних та інших кваліфікаційних робіт, за умов відсутності в них плагіату, як об'єктів авторських прав, потребують подальшого дослідження в напрямку оцінки їх творчого характеру, у тому числі як результату організації творчого процесу та діяльності автору. В такому випадку критеріями творчого характеру роботи може бути наявність формалізованої у змісті нової ідеї цього твору, ознаки унікальності, наявність нової цінності для користувачів, в порівнянні із іншими аналогічними творами, доведення факту того, що результат неможливо отримати виконуючі суто технічну роботу (без елементів творчості) [3].

Література:

1. Закон України «Про авторське право і суміжні права» № 3792-ХІІ від 23.12.1993р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>
2. Плагіат. Матеріал з Вікіпедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D1%96%D0%B0%D1%82>
3. Рач В.А. Авторские права, использование прав на цифровое произведение и плагиат. Сертификация преподавателей дистанционного обучения e-Tutor [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sdn.krok.edu.ua/course/view.php?id=296>

МИРОВА УГОДА СТОРІН: ПРОБЛЕМИ ВИКОНАННЯ

Актуальність дослідження. Досить проблемними у судовій практиці є питання виконання мирової угоди, яка найчастіше визначається різними підходами у розумінні загальної юридично-правової природи мирової угоди, які фіксують її суперечливий характер: з одного боку мирову угоду розуміють як акт сторін – зобов'язання, який виникає на підставі взаємної угоди (договору), а з іншого - розглядають її виключно, як акт судової влади.

Наукова розробленість. Розробкою цієї теми займалися такі науковці: Штефан М. Й., Осипов Ю. К., Харитонов Є.О., Сібільов Д. М., Бортнік О.Г.

Мета дослідження. Метою дослідження є з'ясувати сутність поняття мирової угоди.

Виклад основних положень. Диспозитивні начала господарського судочинства надають сторонам господарського спору право укласти мирову угоду, що безпосередньо передбачено ст.ст. 22, 78 ГПК України. Це є одним із найбільш ефективних способів вирішення спору в суді є досягнення компромісу між сторонами судового провадження за допомогою складання мирової угоди.

Мирова угода - це укладена в цивільному процесі угода між сторонами у справі і затверджена судом про умови припинення спору, на підставі взаємних уступок - відмови позивача від частини своїх вимог або їх зміни, визнання відповідачем зміненого позову чи зменшення розміру позовних вимог [2, с. 152].

Мирова угода являє собою один з найбільш прийнятних інструментів усунення протиріч як між учасниками цивільно - правових відносин, так само як і для суспільства в цілому. Це пов'язано з тим, що умови врегулювання спору в мировій угоді встановлюють самі сторони, виходячи з своїх інтересів і можливостей, в ході переговорів, що сприяє збереженню стійких сприятливих відносин між ними. Мирова угода за ЦПК спрямована на врегулювання спору шляхом взаємних поступок.

При укладенні мирової угоди сторони по - новому визначають обсяг і зміст взаємних прав та обов'язків, що впливають із спірного матеріального правовідношення [3, с 207]. Кожна сторона в певній мірі відступає від своєї первісної позиції у справі. У мировій угоді сторони можуть підтвердити наявність існуючого між ними матеріального правовідношення, змінити або припинити дане правовідношення, інакше визначити обсяг і зміст взаємних прав та обов'язків.

Суд набуває ряд явних переваг у порівнянні з розглядом справи в судовому засіданні в разі укладення сторонами мирової угоди:

- укладення мирової угоди зменшує завантаженість судів;
- мирова угода повністю ліквідує судовий спір між сторонами і тягне припинення провадження у справі.

Сторонам судового процесу укладення мирової угоди також обіцяє певні переваги. Як для позивача, так і для відповідача мирову угоду дозволяє:

- заощадити час, усуваючи можливість виникнення довгих судових тяжб;
- зменшити судові витрати;
- зберегти партнерські відносини в бізнесі, оскільки умови врегулювання спору в мировій угоді встановлюють самі сторони, виходячи зі своїх інтересів і можливостей.

Укладаючи мирову угоду, не варто забувати про інститут забезпечення виконання зобов'язань. Його використання сприяє не тільки дисциплінованості контрагентів, але й дозволяє в разі необхідності компенсувати негативні наслідки невиконання боржником своїх зобов'язань.

Нажаль, практика застосування забезпечення зобов'язань при укладенні мирової угоди не отримала в Україні широкого розповсюдження.

Чинне цивільне процесуальне врегульовує порядок укладання та схвалення мирових угод, але жодним чином не врегульовано порядок їх розірвання, зміни або визнання таких угод недійсними. На перший погляд прості умови таких угод насправді можуть містити серйозні ризики та загрози в майбутньому. Мирова угода укладається сторонами судового провадження й має на меті врегулювати спор на основі взаємних поступок кожної із сторін й стосується виключно прав та обов'язків громадян та предмету позову. Діючий Цивільний процесуальний кодекс України передбачає можливість укладання мирової угоди сторін на будь-якій стадії цивільного процесу. Але коли одна зі сторін мирової угоди відмовляється її виконувати, то як захистити й дотримати права іншої сторони судового процесу? Тому досить проблемними у судовій практиці є питання виконання мирової угоди, яка найчастіше визначається різними підходами у розумінні загальної юридично-правової природи мирової угоди, які фіксують її суперечливий характер: з одного боку мирову угоду розуміють як акт сторін – зобов'язання, який виникає на підставі взаємної угоди (договору), а з іншого – розглядають її виключно, як акт судової влади. Сьогодні ще існує розуміння мирової угоди, як акту судової влади, що призводить до її примусового виконання, адже ухвала про закриття провадження по справі та визнання мирової угоди по її властивостям та процесуальному значенню прирівнюється до судового рішення та мала силу виконавчого документа.

Суд, до прийняття судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди зобов'язаний роз'яснити сторонам наслідки такого рішення, а також перевіряє чи не суперечать умови мирової угоди закону, чи не порушують права, свободи чи інтереси інших осіб, чи узгоджуються дії представника чи законного представника з інтересами особи, яку він представляє, і в певних випадках може відмовити у визнанні мирової угоди. Тобто, він по суті не вирішує спір, а лише виступає гарантом законності, у зв'язку з чим мирова угода є не тільки угодою, а й актом судової влади, адже оформляється у формі постанови: постанови про визнання мирової угоди і постанови про припинення провадження у справі.

За законодавством України та більшості держав світу мирова угода характеризується подвійною юридичною природою. З одного боку, це угода про врегулювання матеріально-правових відносин, з іншого — це процесуальна угода між сторонами про завершення правового спору. У разі укладення сторонами мирової угоди, суд відповідно до ст. 175 ЦПК, закриває провадження у справі та виносить ухвалу про: 1) закриття провадження у справі у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди; або 2) закриття провадження у справі та про визнання мирової угоди. Визнання мирової угоди необхідне для перевірки умов такої угоди, чи не суперечить вона закону, а також чи не порушує права, свободи або інтереси інших осіб. Тобто, визначаючи підстави для закриття провадження у справі законодавець дотримується поділу мирової угоди на два види: визнаної судом за клопотанням сторін і не визнаної судом, в результаті відсутності такого клопотання. В останньому випадку суд не перевіряє умови мирової угоди на предмет законності, він ніби «відсторонюється» й дає можливість сторонам укласти мирову угоду на власний ризик. Вбачаємо в даній нормі недоліки законодавства та необхідність судом в будь-якому випадку перевіряти мирову угоду на предмет законності, щоб унеможливити подальше порушення прав та законних інтересів осіб.

Відповідно до п. 4 ч 2 ст. 205 ЦПК, підставою для закриття провадження в справі у зв'язку з прийняттям мирової угоди є укладання між сторонами мирової угоди, яка визнана судом, про що винесено відповідну ухвалу. В даній нормі йдеться лише про мирову угоду, що укладена між сторонами і стосовно якої подано клопотання про визнання, і не згадується про мирову угоду, що не визнана судом.

Аналіз мирової угоди, як такої, що визнана і не визнана судом, дає підстави вважати, про наявність ще одного процесуального значення такого поділу. Якщо мирова угода визнана судом, то ухвала про визнання мирової угоди за своїм правовим значенням прирівнюється до судового рішення і, відповідно, мирова угода не визнана - не підлягає примусовому виконанню, так як не прирівнюється

до судового рішення. Виконавчим документом за рішенням, що підлягає виконанню державною виконавчою службою, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 3 ЗУ «Про виконавчу службу» [6], є ухвала суду у цивільних справах, тобто ухвала про визнання мирової угоди.

Мирову угоду не можна цілком вважати правочином, адже деякі характеристики правочину не можуть бути застосовані до мирової угоди, наприклад одностороння відмова. Також на мирову угоду не розповсюджуються правові наслідки недодержання сторонами вимог закону при вчиненні правочину. Ці підстави надають привід сумніватися у безперечної природі мирової угоди як правочину.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV//Верховна Рада України;
2. Штефан М. Й. Цивільний процес. Підручник для юридичних спеціальностей вищих закладів освіти: - К.: Ін Юре. - 1997. – 394с;
3. Осипов, Ю. К. Гражданский процесс: учебник для вузов / Ю. К. Осипов. -М.: Издательство БЕК, 1996. – 462с.;
4. Харитонов Є.О.Цивільний процес України:підручник ТОВ "Істина", 2012.–536с.;
5. Сібільов Д. М. Мирова угода у виконавчому провадженні: Процесуальні аспекти виконання судових рішень // Право і безпека. — 2012. — № 2 — С. 191-194.
6. Закон України Про державну виконавчу службу, Відомості Верховної Ради України (ВВР) 1998, N 36-37.

*Жичина К.А.,
студентка групи ЮІз-154с
юридичного факультету СНУ ім. В.Даля.
Науковий керівник –к.ю.н., доцент Татаренко Г.В.*

ДІЯЛЬНІСТЬ АДВОКАТА ЯК ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРЕДСТАВНИКА В СТАДІЯХ АПЕЛЯЦІЙНОГО І КАСАЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Інститут апеляційного провадження був включений до цивільного судочинства України Законом України від 21 червня 2001 р. «Про внесення змін до Цивільного процесуального Кодексу України».

Суть апеляції полягає в новому (повторному) розгляді й перевірці справи судом апеляційної інстанції. Апеляційне оскарження і перевірка рішень та ухвал суду першої інстанції, що не набрали чинності (законної сили) як процесуальна гарантія захисту прав і охоронюваних законом інтересів сторін, інших осіб, які брали участь у розгляді справи, і зміцнення законності та виконання завдань цивільного судочинства досягається реалізацією ними права на оскарження судових актів і перевіркою судом апеляційної інстанції їх законності й обґрунтованості шляхом повторного розгляду справи (перевірки) з можливістю встановлювати нові факти, досліджувати нові докази, а також докази, які досліджувалися судом першої інстанції з порушенням встановленого порядку.

Таким чином, при апеляційному оскарженні заінтересовані сторони та інші особи, які беруть участь у справі і вважають винесене судом першої інстанції рішення, ухвалу незаконними і необґрунтованими, переносять до апеляційної інстанції справу на новий (повторний) розгляд та перевірку такого рішення.

Значення апеляційного провадження полягає в тому, що воно є однією з форм, яка забезпечує однакове застосування судами законів при вирішенні цивільних справ. Розгляд справ за апеляційними скаргами і поданнями прокурорів дозволяє виправляти помилки судів першої інстанції і спрямовувати їх роботу, забезпечуючи правильний та однаковий підхід до норм матеріального і процесуального права, а також має превентивний характер - попереджує порушення норм права громадянами, організаціями, посадовими і службовими особами [1,с.1].

Право апеляційного оскарження рішення суду першої інстанції шляхом подання апеляційної скарги та внесення на нього подання прокурором - це надана законом можливість на порушення функціональної діяльності суду апеляційної інстанції на новий (повторний) розгляд цивільної справи і перевірку

постановлених за нею рішень та ухвал на відповідність їх вимогам законності й обґрунтованості.

Перед адвокатом постає питання - чи має він право на самостійне оскарження рішень суду по справам у яких він брав участь? Відповідно до ст. 44 ЦПК України повноваження на ведення справи в суді дає представнику право на здійснення від імені довірителя всіх процесуальних дій. Обмеження повноважень представника на виконання окремих процесуальних дій повинні бути обумовлені у виданому йому дорученні. Тобто особа може заздалегідь обмежити права представника, щодо оскарження рішення суду. Але якщо така особа вирішила оскаржити рішення та залучити представника, або особа взагалі не користувалася послугами представника при розгляді справи сумом першої інстанції, то до апеляційної скарги, поданої представником, додається доручення або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо в справі немає такого документа (ст.ст. 292-293 ЦПК). Ця вимога не відноситься до законних представників (батьків, усиновителів, опікунів, попечителів), які можуть здійснювати без спеціального доручення всі процесуальні дії від імені осіб, що ними представляються, у тому числі оскаржити в апеляційному порядку рішення суду першої інстанції.

Адвокат має пам'ятати, що складання скарги від імені довірителя зовсім не зобов'язує його включати в цю скаргу всі обставини, на які довіритель бажає посилатися. Клієнту необхідно роз'яснити, що влучити в ціль може лише та апеляційна скарга, яка ґрунтується виключно на законі й матеріалах справи.

Апеляційні оскарження судових рішень і ухвал, що не набрали чинності, є важливою процесуальною гарантією захисту прав осіб, які беруть участь у справі. Право апеляційного оскарження процесуальні представники реалізують шляхом подачі апеляційної скарги у письмовому вигляді за формою, передбаченою законом (ст. 295 ЦПК). Представники співучасників й третіх осіб мають можливість зробити це приєднанням до апеляційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступають.

До суб'єктів, які мають право апеляційного оскарження, насамперед відносяться сторони - позивач і відповідач (ст. 292 ЦПК). Оскільки в апеляційному провадженні вирішується питання про правильність рішення суду першої інстанції, то в цьому провадженні також присутні дві протилежні сторони, які відстоюють свої інтереси. Адвокат має пояснити клієнту, що в апеляційному провадженні сторони повинні бути ті ж, що й у суді першої інстанції. Позивач не може в суді другої інстанції висувати вимоги до іншої особи, яка не брала участь як відповідач в суді першої інстанції, як і відповідач не вправі апелювати проти особи, що не брала участі в попередньому провадженні.

За правилами ст.296 ЦПК України адвокат подає апеляційну скаргу через суд першої інстанції, який розглянув справу. Такий порядок скорочує строки їх розгляду, тому що дозволяє судді негайно зробити процесуальні дії, передбачені ст.297, 301 ЦПК України. У випадку надходження апеляційної скарги (апеляційного подання) безпосередньо до суду апеляційної інстанції ці процесуальні документи підлягають направленню до суду, що ухвалив рішення.

Порядок подачі апеляційної скарги (апеляційного подання) охоплює питання про строки здійснення цієї дії, про вимоги до форми і змісту таких процесуальних документів, а також про наслідки їх недотримання.

Стаття 294 ЦПК встановлює терміни апеляційного оскарження. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом десяти днів з дня його проголошення. Особи, які брали участь у справі, але не були присутні у судовому засіданні під час проголошення судового рішення, можуть подати апеляційну скаргу протягом десяти днів з дня отримання копії цього рішення. Апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції подається протягом п'яти днів з дня її проголошення. У разі якщо ухвалу було постановлено без участі особи, яка її оскаржує, апеляційна скарга подається протягом п'яти днів з дня отримання копії ухвали. Апеляційна скарга, подана після закінчення строків, установлених цією статтею, залишається без розгляду, якщо апеляційний суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку, про що виноситься ухвала [2,с.144].

Право апеляційного оскарження і внесення подання зумовлене об'єктом оскарження. Ним є рішення або ухвала суду першої інстанції (повністю або частково), які не набрали чинності (ст., ст. 292, 293 ЦПК).

При складанні апеляційної скарги адвокат має керуватися вимогами, які пред'являються до форми і змісту апеляційної скарги. Згідно ст.295 ЦПК України апеляційна скарга викладається чітким текстом і повинна містити: 1) назву суду, до якого подається скарга; 2) назву особи, яка подає скаргу, її місце проживання або знаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку; 3) повна і точна назва інших осіб, які беруть участь у справі, їх місце проживання або знаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку; 4) посилання на рішення, ухвалу, що оскаржується, та межі оскарження; 5) обґрунтування апеляційної скарги, у чому полягає неправильність рішення (ухвали) суду, обставини справи та закон, яким спростовується рішення; нові факти чи способи доказування, які мають значення для справи і заперечення проти доказів, коли суд першої інстанції необґрунтовано відмовив у їх прийнятті або коли неможливість їх подання раніше зумовлена поважними причинами; перелік використаних судом першої інстанції доказів, що підлягають дослідженню в суді апеляційної інстанції; 6) прохання особи, яка подає скаргу; 7) до апеляційної скарги, поданої представником, має бути додана довіреність або і; 8) інший документ, що

посвідчує повноваження представника, якщо ці документи раніше не подавалися. Апеляційна скарга підписується особою, яка її подає, або її представником.

Прийняття судом скарги, подання породжує певні процесуальні правові наслідки - виникає процес у цій стадії. Особи, які беруть участь у справі, стають суб'єктами цивільно-процесуальних правовідносин в апеляційному провадженні і можуть здійснювати процесуальні права й обов'язки, визначені для них ЦПК, в залежності від того, яким конкретним суб'єктом вони виступають. Вони мають право у встановлений судом строк подати пояснення або заперечення на апеляційну скаргу, подання до суду, рішення якого оскаржується, і до суду апеляційної інстанції. Такі пояснення і заперечення мають відповідати за процесуальною формою і змістом вимогам, що пред'являються до апеляційної скарги, їх мета - довести до відома суду суб'єктивні судження таких осіб з приводу підставності апеляційної скарги і переконливості їх обґрунтування [3,с.177]. Тому адвокати повинні користуватись цією можливістю, оскільки відомості, які містяться у поясненні чи запереченні, можуть стати цінним матеріалом.

Складання пояснення на скаргу не менш відповідальне, ніж складання самої скарги. Тут адвокат повинен також виявити відмінне знання обставин справи, діючого законодавства, логічно літературною мовою викласти свої думки. Адвокат, який дозволить собі припуститися хоч незначної недобросовісності, наприклад поверхово вивчити матеріали справи, не надасть довірителю необхідної допомоги.

Залежно від характеру помилки, допущеної судом першої інстанції, представник може в апеляційній скарзі ставити питання про усунення її шляхом зміни рішення чи постановлення нового. Вимога про це ставиться тоді, коли відсутня потреба збирати або додатково перевіряти докази, а обставини справи повно і правильно досліджені судом першої інстанції, але допущено помилку в застосуванні норм матеріального права.

При виявленні недоліків апеляційної скарги вона залишається за ухвалою судді без руху, про що повідомляється представник, котрому пропонується у визначений строк усунути недоліки.

Цивільним процесуальним засобом реалізації права на оскарження виступає заява співучасників і третіх осіб про приєднання до апеляційної скарги. Заява про це подається у письмовій формі, довільного змісту і державним митом не оплачується. Але заява представника про приєднання співучасника чи третьої особи до апеляційної скарги вважається такою, коли по правових підставах і правових наслідках збігається із апеляційною скаргою [3,с.179]. Приєднання до

апеляційної скарги реалізується поданням заяви у суд першої чи апеляційної інстанції.

Представник особи, який подав апеляційну скаргу, може відмовитися від неї за наявності у нього повноваження від довірителя (статті 300 ЦПК).

Передбачений законом порядок апеляційної перевірки рішень суду першої інстанції забезпечує особам, що беруть участь у справі, та їх представникам можливість брати активну участь в засіданні суду апеляційної інстанції. Позивач або його представник вправі відмовитися від позову або укласти мирову угоду. Таким правом може скористатися і третя особа, яка заявляє самостійні вимоги. Повноваження представників на виконання зазначених процесуальних дій має бути спеціально оговорено у дорученні.

Касація - це спосіб оскарження судових рішень, які набрали чинності (законної сили), на підставах неправильного застосування судом норм матеріального права або порушення норм процесуального права.

Процесуально-правовий інститут касаційного провадження передбачає можливість оскарження рішень, ухвал, постановлених судом першої інстанції лише у зв'язку з порушенням матеріального чи процесуального закону які не були оскаржені в апеляційному порядку, а також рішення її ухвали суду апеляційної інстанції [4]. Основною функцією касаційної судової інстанції є перевірка законності розглянутих справ, в яких суд апеляційної інстанції не усунув істотні порушення закону або сам їх допустив, та забезпечення однакового застосування закону. Касаційною інстанцією у цивільних справах є Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Право касаційного оскарження і внесення касаційного подання - це право на порушення провадження в суді касаційної інстанції щодо перевірки законності рішень та ухвал суду, що набрали законної сили суб'єктами права касаційного оскарження і подання.

Право касаційного оскарження мають(стаття 324 ЦПК): сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права, свободи чи обов'язки, мають право оскаржити у касаційному порядку: 1) рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, рішення і ухвали апеляційного суду, ухвалені за результатами апеляційного розгляду; 2) ухвали суду першої інстанції, вказані у пунктах 1, 3, 4, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31-33 частини першої статті 293 ЦПК, після їх перегляду в апеляційному порядку і ухвали апеляційного суду, якщо вони перешкоджають подальшому провадженню у справі.

Підставами касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Касаційна скарга може бути подана протягом двадцяти днів з дня набрання законної сили рішенням (ухвалою) апеляційного суду (ст. 325 ЦПК). У разі пропущення строку, встановленого частиною першою цієї статті, з причин, визнаних поважними, суддя касаційної інстанції за заявою особи, яка подала скаргу, може поновити цей строк. Касаційна скарга, подана після закінчення строку на касаційне оскарження, повертається особі, яка її подала, якщо вона не порушує питання про поновлення цього строку, а також коли у поновленні строку відмовлено.

Питання про поновлення строку на касаційне оскарження і про повернення касаційної скарги вирішується суддею-доповідачем, про що виноситься відповідна ухвала.

Притягнуті чи допущені до процесу сторони й інші особи вправі оскаржити в касаційному порядку рішення та ухвали незалежно від фактичної участі в судовому розгляді. Адвокат вправі оскаржити рішення, якщо таке повноваження спеціально обговорено в довіреності, виданій особою, яку він представляє (ст. 115 ЦПК України). Законному представнику (ст. 111 ЦПК України) для подачі касаційної скарги спеціальних повноважень не потрібно.

Процесуальним законом регламентовані не тільки строки, але й порядок подачі касаційної скарги. Адвокат подає касаційну скаргу безпосередньо до суду касаційної інстанції, де вона реєструється в порядку, встановленому частинами другою і третьою статті 11-1 ЦПК, та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу, який перевіряє її відповідність вимогам, установленим статтею 326 ЦПК (ст. 327 ЦПК).

Касаційна скарга повинна бути складена адвокатом в письмовій формі, надрукована чітким машинописним текстом. У касаційній скарзі вказується: 1) назва суду, до якого подається скарга; 2) особа, яка подає скаргу, її місце проживання або знаходження, поштовий індекс, номер засобів зв'язку; 3) посилання на рішення, ухвалу, що оскаржується, та межі оскарження; 4) обґрунтування касаційної скарги: назва закону, з порушенням якого постановлено рішення, ухвалу; у чому полягає порушення чи неправильне його застосування та яке свідчить про те, що рішення чи ухвала постановлені внаслідок цього порушення; 5) прохання особи, що подає скаргу; 6) перелік письмових матеріалів, доданих до скарги.

Касаційна скарга підписується особою, яка її подає, або її представником. До касаційної скарги, поданої представником, додається довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо в справі немає такого

документа. До касаційної скарги додаються їх копії з додатковими матеріалами в кількості примірників відповідно до кількості осіб, які брали участь у справі.

У разі надходження касаційної скарги, не оформленої відповідно до вимог, встановлених статтею 326 цього Кодексу, або у разі несплати суми судового збору чи несплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи застосовуються положення статті 121 ЦПК, про що суддею-доповідачем виноситься відповідна ухвала.

Касаційна скарга на рішення, передбачені пунктом 1 частини першої статті 324 ЦПК, має бути розглянута протягом одного місяця, а на ухвали, передбачені пунктом 2 частини першої статті 324 ЦПК, - протягом п'ятнадцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі(ст.330-1 ЦПК).

Література:

1. Кононов С. Адвокаты и права человека / С. Кононов // Юрид. практика. - 2009. - № 23 (дек.). - С. 1,2.
2. Бичкова С. С., Бірюков І.А., Бобрик В.І. Та ін. Цивільне процесуальне право України: Підручник. - Издательство: [АТІКА](#), 2009 г. - 384 с.
3. Цивільний процес: Навчальний посібник / За ред. Ю.В. Білоусова .-К: Прецедент, 2009 .-293 с.
- 4.ОксененкоК. П.Характерні особливості інституту касаційного провадження в цивільному процесі України / К. П.Оксененко//www.rusnauka.com

Загоруй Л.М.,

*к.ю.н., доцент кафедри загальноюридичних
дисциплін ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*

АЛІМЕНТНІ ПРАВА ДИТИНИ: ПОГЛЯД НА ПРОБЛЕМУ

Питання прав дитини постійно знаходяться у центрі уваги держави та науковців. Нестабільність, високий рівень безробіття, суттєве зниження рівня життя для значної частини населення, поява такого суб'єкта у правовій сфері, як переселенці – це лише невеликий перелік несприятливих факторів, які впливають на найбільш вразливу частину населення – дітей. Тому актуальним є питання щодо захисту дітей усілякими можливими засобами. Вважаємо одним із таких засобів є нормативне регулювання майнових прав дитини: удосконалення

відповідних положень діючого сімейного законодавства, взяття державними органами на себе зобов'язань щодо їх дотримання та виконання.

Проблему прав дітей розглядали у своїх роботах Н. Єршова, А. Рабець, І. Жилінкова, І. Дзеря, М. Антокольська, Л. Афанасьєва, В. Кройтор, З. Ромовська, Л. Сапейко, С. Фурса, Ю. Червоний, Г. Ахмач, , Н. Дячкова, М. Ждан, І. Кузнецова, О. Усачова та ін. У працях науковців увага зверталася переважно на саме теоретичне обґрунтування аліментних зобов'язань та деяких новел аліментного договору. Ми проаналізуємо питання права власності на аліменти, отримані на дитину.

Аналіз діючого законодавства свідчить, що майнові права дитини знаходить своє правове закріплення у відповідних нормативних документах. Так, Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. проголосила дитину повноцінною і повноправною особистістю, самостійним суб'єктом права[1]. Діти повинні мати права людини за власним правом, незалежно від їх батьків чи законних опікунів або яких-небудь інших обставин (ст. 2). Конвенція визнає право кожної дитини на рівень життя, необхідний для фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку(ст. 27). Забезпечення цього права покладено на національне законодавство держав-учасниць. Україна ратифікувала цей документ 27.09.1991 року. Правонаступництво положень Конвенції про права дитини простежується у сімейному законодавстві України. Так, Сімейний кодекс України (далі – СК України) закріплює права батьків і дітей на майно (глава 14). Батьки і діти, зокрема ті, які спільно проживають, можуть бути самостійними власниками майна (ст. 173). Однак, згідно логіки законодавця, аліменти, одержані на дитину, є власністю того з батьків, на ім'я кого вони виплачуються, і мають використовуватися за цільовим призначенням (ст. 179 СК України).

Таким чином, у ст. 179 СК України визначено правовий режим аліментів, отриманих на дитину - це власність того з батьків, на ім'я кого вони виплачуються. Подібний підхід викликає обґрунтовані зауваження у науковій літературі [1, с. 27-29]. Ми солідаризуємося з такою позицією фахівців.

На підставі аналізу положень Кодексу про шлюб та сім'ю України (гл. 11) та Сімейного кодексу України (гл.14), можна відзначити, що КпШС України не легалізував правовий режим аліментів, отриманих на дитину. Було встановлено загальне правило -за життя батьків діти не мають права на їх майно, так само як і батьки не мають права на майно дітей (ст.77) [3]. Лише у доктрині сімейного права вважалось, що аліменти – власність дитини, а не його батьків, оскільки вони мають виключно цільовий характер. Звичайно той з батьків, з ким проживала дитина, витрачав отримані на дитину аліменти. Однак важливим було розуміння того, що це не його власність, а дитини.

Новела сімейного законодавства – ст. 179 СК України, закріплює правовий режим аліментів, отриманих на дитину. Але не треба забувати, що аліменти (від лат. слова *alimentum* – їжа, харчування) сплачуються на дитину, тому немає підстав у іншої особи (мати, батько) щодо набуття права власності на аліменти дитини. Вважаємо, що у діючій редакції ст. 179 СК України є прикладом законодавчої підтримки безпідставного набуття майна у власність тим з батьків, з ким проживає дитина. З таким підходом важко погодитися. Ми поділяємо думку тих науковців, які вважають, що концепція права власності, щодо аліментів, отриманих на дитину, закріплена у СК України, потребує зміни. Аліменти, одержані на дитину, незалежно від віку дитини, є її власністю, а батьки (мати або батько) мають право лише їх використовувати за цільовим призначенням. Із судової практики відомо, що поряд із злісними неплатниками аліментів, існують і цілком собі добропорядні платники. Проте, нерідко у них виникає питання з приводу цільового витрачання аліментів. Наприклад, дитина погано одягнута, відсутні засоби гігієни, ігнорується забезпечення речами, необхідними для розвитку здібностей дитини тощо, а колишня дружина красується у новій шубі (на яку її особистих доходів явно не вистачило б). Вона вважає, що ці гроші її власність, тож і витрачає їх за власним розумінням, якщо не вистачає на дитину, то потрібно вимагати нові додаткові виплати, спекулюючи на батьківських почуттях. Звичайно зацікавлена особа має право подати заяву до органу опіки та піклування щодо контролю за використанням аліментів, або звернутися до суду у разі нецільового їх використання, що складно доводити. Вищевказане – це змодельована ситуація, але вона виникає і у реальному житті. В розвинених країнах вказаними питаннями займаються сімейні адвокати.

З урахуванням зазначеного, припускаємо, що чітке законодавче закріплення права власності на аліменти дитини, може сприяти підвищенню відповідальності батьків, як осіб які тільки управляють цим майном. На цій підставі пропонуємо змінити редакцію ч.1 ст. 179 СК України, виклавши в такій редакції:

«Стаття 179. Право власності на аліменти, одержані на дитину

1. Аліменти, одержані на дитину, є власністю дитини, і мають використовуватися за цільовим призначенням.

Той з батьків, с ким проживає малолітня дитина і на ім'я кого вони виплачуються, розпоряджається аліментами, без спеціального на те призначення, але з дотриманням відповідних правил про опіку та піклування.

Неповнолітня дитина має право розпоряджатися аліментами, які одержані для її утримання, за цільовим призначенням».

Вважаємо, що такий підхід:

- по-перше, відповідає вимогам ч.1. ст. 3 Конвенції про права дитини, зокрема: «1. В усіх своїх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини»;

- по-друге, спрямований на посилення відповідальності того з батьків, з ким проживає дитина відносно розпорядження аліментами, тобто виключно в інтересах та на користь дитини;

- по-третє, має сприяти посиленню контролю з боку органів опіки та піклування щодо нецільового використання аліментів, які є власністю дитини;

- по-четверте, надає неповнолітній особі більшої свободи у цій сфері. Вона має право розпоряджатися своїми аліментами (а не тільки брати участь у розпорядженні ними) за цільовим призначенням, що не протирічить цивільно-правовому обсягу дієздатності неповнолітньої особи (ст. 32 ЦК України) під контролем піклувальника та органу опіки та піклування;

- по-п'яте, посилить регуляторну та охоронну функції сімейного законодавства щодо майнових прав дитини.

Література:

1. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

[http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_021)

2. Рабец А.М. Право собственности на алименты (из нормотворческого опыта Украины) / А.М. Рабец // Гражданское право. – 2008. – № 1. – С. 27-29.

3. Кодекс про шлюб та сім'ю України від 20.06.1969 р. № 2006-VII // Відомості Верховної Ради УРСР. –1969. – № 26. – Ст. 204 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page](http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2947-14/page)

*Карауланова Н. О.,
студентка 5 курсу
юридичного факультету СНУ ім. В.Даля.
Науковий керівник -к.ю.н., доцент Татаренко Г.В.*

ВИПЛАТА СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ НАРОДЖЕННІ ДИТИНИ В УКРАЇНІ ТА ФРАНЦІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Діти – майбутнє кожної країни. За час незалежності України можна було спостерігати зменшення народжуваності, і тільки після того, як держава ввела виплати за народження дитини (постанова від 21 квітня 2005 р. N 315) вона почала збільшуватись. Після початку кризи та бойових дій молоді люди опинилися у скрутному становищі. Ми можемо простежити повернення тенденції зменшення народжуваності. Одні з найкращих показників народжуваності – у Франції. Тож, порівняємо, як влада підтримує молодих батьків та дітей у перші роки життя.

Допомога по вагітності та пологах застрахованій особі виплачується за весь період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, тривалість якої становить 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі ускладнених пологів або народження двох чи більше дітей - 70) календарних днів після пологів. Жінкам, віднесеним до 1-4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, допомога по вагітності та пологах виплачується за 180 календарних днів зазначеної відпустки (90 - до пологів та 90 - після пологів). Розмір зазначеної допомоги обчислюється сумарно та надається застрахованій особі в повному обсязі незалежно від кількості днів відпустки, фактично використаних до пологів.

Допомога по вагітності та пологах виплачується застрахованій особі, яка усиновила дитину протягом двох місяців з дня її народження, зазначеного у свідоцтві про народження, за період з дня усиновлення і до закінчення 56 календарних днів (70 календарних днів у разі одночасного усиновлення двох і більше дітей, 90 календарних днів - для жінок, віднесених до 1-4 категорій осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи).

У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період її тимчасової непрацездатності листок непрацездатності по тимчасовій непрацездатності закривається і з дня настання цієї відпустки видається інший листок непрацездатності. Кожен із зазначених листків оплачується за відповідними нормами цього Закону. У разі надання застрахованій особі відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами у період простою підприємства, установи, організації не з вини застрахованої

особи, щорічної (основної чи додаткової) відпустки, відпустки без збереження заробітної плати, додаткової відпустки у зв'язку з навчанням, творчої відпустки допомога по вагітності та пологах надається з дня виникнення права на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами. За період відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами, що збігається з відпусткою для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, допомога по вагітності та пологах виплачується незалежно від допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку.

Відпустка по догляду за дитиною надається згідно до Закону України «Про відпустки» стаття 17, 18 та 20. У них вказується, що на підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю:

- 1) до пологів - 70 календарних днів;
- 2) після пологів - 56 календарних днів (70 календарних днів - у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів), починаючи з дня пологів.

Після закінчення відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами за бажанням жінки їй надається відпустка для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку. Ця відпустка може бути використана повністю або частинами також батьком дитини, бабою, дідом чи іншими родичами, які фактично доглядають за дитиною, або особою, яка усиновила чи взяла під опіку дитину, та одним із прийомних батьків (стаття 18 ЗУ «Про відпустки»).

У постанові «Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням» пунктах 25-30 наводиться розрахунок суми, яку виплачує організація.

Розглянемо ситуацію у Франції. Строк декретної відпустки складає при народженні першої дитини складає 16 тижнів (6 тижнів до пологів та 10 після). Надалі, з народженням дітей декретна відпустка збільшується. При народженні другої дитини та більше відпустка складатиме вже 26 тижнів. Якщо батьки мають вже одну дитину та більше і чекають народження двійні, то декрет триватиме 34 тижні.

Якщо мати вирішує повернутися до роботи раніше, ніж закінчується строк декрету, то вона може отримати грошову компенсацію за невикористаний період відпустки. Це можливо лише у разі, якщо мати була у декреті не менше 8 тижнів, 6 з яких після пологів.

Відпустку по догляду за дитиною батьки мають право взяти на 6 місяців. Тільки після народження другої дитини може надаватися відпустка до 3-х років.

З 2014 року відпустку по догляду за першою дитиною може бути продовжена ще на 6 місяців, за умови, що виходитиме батько, а перші 6 місяців сиділа мати. Відпустка до 3-х річного віку надається за умови, що після них у відпустку виходить батько дитини, інакше вона буде скорочена до 2 років та 6 місяців.

В Україні відпустку по догляду за дитиною організація надає одному з батьків незалежно від того, скільки він працює на підприємстві. У Франції ж відпустку співробітник може взяти тільки за умови, що він працює не менше року.

Допомога держави при народженні дитини.

Після народження дитини мати має право на отримання виплати від організації, де вона працювала. Розрахунковим періодом, за який обчислюється середня заробітна плата, є 12 календарних місяців перебування у трудових відносинах (з першого до першого числа) за останнім основним місцем роботи застрахованої особи, що передують місяцю, в якому настав страховий випадок. Якщо застрахована особа перебувала у трудових відносинах менше 12 календарних місяців за останнім основним місцем роботи, розрахунковий період визначається за фактично відпрацьовані календарні місяці (пункти 25-26 постанови «Про обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням»).

Держава надає допомогу при народженні дитини призначається у розмірі 41280 гривень. Виплата допомоги здійснюється одноразово у сумі 10320 гривень, решта суми допомоги виплачується протягом наступних 36 місяців рівними частинами у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України (стаття 25 ЗУ «Про державну допомогу сім'ям з дітьми»).

У Франції всі майбутні мами отримують одноразову допомогу, яка їм нараховується на сьомому місяці вагітності, воно складає 923,07 євро на дитину. Якщо майбутня мама чекає народження двох і більше малюків, відповідно вона отримає таку допомогу на кожну дитину, для цього необхідно надати відповідну медичну довідку.

Базова допомога на одну дитину становить 184,62 євро. Вона виплачується щомісяця, починаючи з народження дитини до 3 років. Крім базової допомоги, у Франції існує і додатковий вид виплат – для сімей, в котрих після народження дитини будь-хто з батьків припинив працювати або працює неповний робочий день. Тривалість цих виплат залежить від кількості дітей в сім'ї, вони нараховуються протягом 6 місяців і можуть нараховуватися до 3 років. Залежно від ситуації батьків (припинення трудового стажу, декретну відпустку, часткову

зайнятість на роботі тощо), ці виплати коливаються від 131,88 до 521,85 євро на місяць.

Порівнюючи соціальну допомогу при народженні дитини в Україні та Франції, можна зробити висновок, що Україна надає більше пільг для молодих батьків. Також, виплати, які отримують молоді сім'ї значно більше в нашій країні, ніж у Франції. Виходячи з цього, можна сказати, що Україна більше уваги приділяє збільшенню народжуваності та надає допомогу у ранні роки життя дитини.

Література:

1. Соціальна політика Франції з питань вагітності [Електронний ресурс]/
http://www.irf.ua/knowledgebase/news/sotsialna_politika_frantsii_z_pitan_vagitnosti
2. Закон України «Про відпустки» від 06.06.2015 року, підстава 426-19
3. Постанова «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України» від 26 вересня 2001 р. № 1266 (зі змінами та доповненнями)

Курчіна О. Є.,

*головний спеціаліст Управління державної реєстрації
Головного територіального управління юстиції у Луганській області*

ЗАХИСТ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН У СФЕРІ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ АКТІВ ГРОМАДЯНСЬКОГО СТАНУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ (ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ)

З метою врегулювання питання державної реєстрації народження та смерті громадян, які народилися або померли на тимчасово окупованій території України (станом на 15.02.2016 тимчасово окуповані території України визначено Законом України від 15.04.2014 № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [1], Постановою Верховної Ради України від 17.03.2015 № 254-VIII «Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями») внесено зміни до Цивільного процесуального кодексу України, який додано статтею 257/1 «Особливості провадження у

справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України», які набрали чинності 24.02.2016 року.

Враховуючи, що підставою для державної реєстрації народження або смерті відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Правил державної реєстрації актів цивільного стану, затверджених наказом Міністерства юстиції України 52/5 від 18.10.2000, в редакції наказу від 24.12.2010 № 3307/5 є визначені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я медичні документи, що підтверджують факт народження або смерті, які видаються закладами охорони здоров'я незалежно від підпорядкування та форми власності. За відсутності документа закладу охорони здоров'я, що підтверджує факт народження або смерті, підставою для проведення державної реєстрації актів цивільного стану є рішення суду про встановлення факту народження.

На сьогодні при народженні або смерті громадян України, які народилися або померли на тимчасово окупованій території України медичні документи, видаються медичними закладами, які відповідно знаходяться на тимчасово окупованій території не можуть бути прийняті на території України органами державної реєстрації актів цивільного стану як підстава для державної реєстрації народження або смерті.

Із прийняттям змін до Цивільного процесуального кодексу України встановлено спрощену процедуру отримання свідоцтва про народження дитини, яка народилася на тимчасово окупованій території України або смерті, коли особа померла на тимчасово окупованій території України.

Так, для отримання свідоцтва про народження дитини, яка народилася на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України (АР Крим, м. Севастополя та окремі райони Луганської та Донецької областей), необхідно:

- Звернутися до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану в межах території, підконтрольній легітимній владі України, та отримати письмову відмову (при зверненні до відділу із медичним документом про народження, виданим закладом охорони здоров'я, який знаходиться на тимчасово окупованій території), яка має бути використана при підготовці заяви до суду.

- Подати до будь-якого суду (за межами такої території незалежно від місця проживання заявника) заяву про встановлення факту народження особи на тимчасово окупованій території України, а разом з нею - належні докази та квитанцію про сплату судового збору (станом на 15.02.2016 це 275 грн. 60 коп. (0, 2 від 1378 грн.).

Заява подається батьками дитини чи іншими заінтересованими особами і в ній повинно бути зазначено: 1) який факт заявник просить встановити та з якою метою; 2) виклад доказів, що підтверджують факт народження дитини, місце і дату та вказують на імена батьків (доказами у справі можуть бути письмові докази: оригінали чи копії медичних документів, у тому числі папери, складені на тимчасово окупованій території; пояснення заінтересованих осіб, їхніх представників, свідчення свідків, речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи, висновки експертів).

Для отримання свідоцтва про смерть особи, яка померла на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України (АР Крим, м. Севастополь та окремі райони Луганської та Донецької областей), необхідно:

- Звернутися до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану в межах території, підконтрольній легітимній владі України, та отримати письмову відмову, яка має бути використана при підготовці заяви до суду.

- Подати до будь-якого суду (за межами такої території незалежно від місця проживання заявника) заяву про встановлення факту смерті особи на тимчасово окупованій території України, а разом з нею - належні докази та квитанцію про сплату судового збору (станом на 15.02.2016 це 275 грн. 60 коп. (0, 2 від 1378 грн.).

Заява подається родичами померлого або їх представниками і в ній повинно бути зазначено: 1) який факт заявник просить встановити та з якою метою; 2) виклад доказів, що підтверджують факт смерті (доказами у справі можуть бути пояснення заявників, свідків, письмові докази, речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи, висновки експертів).

Такі справи розглядаються судом невідкладно з моменту надходження відповідної заяви. За результатами розгляду заяви суд постановляє рішення про встановлення факту народження, смерті особи або (у разі неналежної форми заяви або відсутності вказаних у заяві документів) про повернення заяви, або (у разі недостатніх доказів) про відмову.

Ухвалене судом рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, підлягає негайному виконанню.

Рішення у справах про встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України, може бути оскаржено в загальному порядку, встановленому Цивільним процесуальним Кодексом України. Оскарження рішення не зупиняє його виконання.

Копія судового рішення видається особам, які брали участь у справі, негайно після проголошення такого рішення (для отримання свідоцтва про

народження або смерть особа подає до найближчого відділу державної реєстрації актів цивільного стану копію рішення суду про встановлення відповідного факту та паспорт громадянина України - заявника) або невідкладно надсилається судом до органу державної реєстрації актів цивільного стану за місцем ухвалення рішення для державної реєстрації народження або смерті особи.

У цьому випадку органами державної реєстрації невідкладно виконується рішення суду – реєструється факт народження або смерті, але свідоцтво не видається.

Міністерством юстиції України та його територіальними органами постійно здійснюються заходи направлені на інформування громадян України щодо порядку державної реєстрації народження або смерті осіб, які народилися або померли на тимчасово окупованій території України.

У відділах державної реєстрації актів цивільного стану Луганської області громадянам України невідкладно у день звернення видається відмова у державній реєстрації народження або смерті на підставі медичних документів, виданих закладами охорони здоров'я, які знаходяться на тимчасово окупованій території, яка є підставою для звернення до суду з заявою про встановлення факту народження або смерті. Одночасно із наданням відмови у державній реєстрації громадянам видається зразок заяви для звернення до суду.

Література:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон від 15.04.2014 № 1207-VII. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу. - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>
2. Про визнання окремих районів, міст, селищ і сіл Донецької та Луганської областей тимчасово окупованими територіями: Постанова ВР України від 17.03.2015 № 254-VIII. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу. - <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254-19>

ПРЕДСТАВНИЦТВО В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Необхідність забезпечення ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб в Цивільному праві та процесі України слугувало запровадженню Інституту представництва. Зауважимо на тому, що за часів його запровадження у вітчизняне українське законодавство представництво в повній мірі відповідало європейським стандартам представництва. Наукові напрацювання представництва у цивільному праві та процесі досліджували: І. А. Бірюков, Д. В. Бобров, С. М. Братусь, Ю. О. Заїка, І. М. Кучеренко, О. А. Підпригора, З. В. Ромовська, Є. О. Харитонов. Однак розвиток законодавства спонукає до нових досліджень з цієї теми, тому що внесення в законодавство нових положень про захист так чи інакше буде відображатися на представництві та його функції в судовому процесі.

Інститут представництва історично склався в цивільному праві. Його витоки можна знайти в стародавньому праві Єгипту, Греції та Риму. І хоча єдиного, абстрактного поняття представництва як правового інституту не було сформовано, римські правники розробили достатньо складну систему рішень (позовів) щодо представництва [1, с.226-227]. Сучасний вітчизняний Інститут представництва закріплений ст. 59 Конституції України, в якій визначено, що кожна особа має право на правову допомогу, особа є вільною у виборі правозахисника. Зауважимо на тому, що ст. 15 Цивільного кодексу України (ЦКУ) визначає, що кожна особа, по-перше, має право на захист свого цивільного права в разі його порушення, невизнання або оспорування; по-друге, має право на захист свого інтересу, який не суперечить загальним засадам цивільного та цивільно-процесуального законодавства України.

Виходячи з положень цивільного процесуального законодавстві та самого розуміння представництва й відповідно до ст. 40 Цивільного процесуального кодексу України, представником у суді може бути адвокат або інша особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді [2]. Для надання визначення представництву необхідно, насамперед, оглянути його законодавче трактування як зі сторони цивільного права, так і процесу. Так, ст. 237 ЦКУ під представництвом розуміємо: «правовідношення, в якому одна сторона (представник) зобов'язана або має право вчинити правочин від імені другої сторони, яку вона представляє» [3]. Враховуючи наукову думку сучасності,

опрацювавши велику кількість дослідницьких матеріалів, сформулюємо такі ознаки представництва:

- цивільні права та обов'язки належать одній особі, а здійснюються безпосередньо іншою;

- представник вчиняє певні юридичні дії (вчинення виключно фактичних (не юридичних) дій представництвом не охоплюється);

- представник діє не від свого імені, а від імені іншої особи;

- представник діє виключно в межах наданих йому повноважень;

- правові наслідки настають не для представника, а для особи, яку він представляє. Якщо укладений представником правочин спричинив для контрагента збитки, то зобов'язаною стороною буде не представник, а та особа, яка надала йому повноваження для вчинення цього правочину[4, с. 78].

- представництво можливе лише щодо суб'єкта права. Тобто тим, кого представляють, може бути тільки особа, яка володіє хоча б правоздатністю. І якщо стосовно фізичних осіб, згідно із сучасною доктриною цивільного права, ця умова не має практичного значення, оскільки кожна особа є правоздатною з моменту народження, то щодо юридичних осіб дана обставина відіграє вирішальну роль, бо правоздатність останньої може наставати лише за наявності певних умов, передбачених законом, а до того ж така особа не є суб'єктом права і не може набувати прав та обов'язків ні особисто, ні через представника [5, с. 22]

Підсумовуючи вище викладене, зауважимо на тому, що представництво являє собою правовідношення, відповідно до якого одна сторона зобов'язана або має право вчиняти юридично значущі дії в інтересах іншої сторони, інтереси якої й представляє. Особливістю представництва є те, що в представника не виникає ніяких прав на майно, яке було набуто стороною, яку представляють. Характерною рисою представництва є те, що представник може вчинити лише ті правочини, право на вчинення яких є в особи, чий інтереси представляються. Однак, це відноситься не до всіх. Так, опікун володіє повною дієздатністю не дивлячись на те, що особа в інтересах якої він вчиняє дії має неповну дієздатність.

Література:

1. Харитонов Є.О. Історія приватного (цивільного) права Європи. Частина I. Витоки / Є.О. Харитонов. – Одеса : БАХВА, 1999. – 292 с.

2. Цивільний процесуальний кодекс України : станом на 24 лютого 2016 № 1618-IV [Електронний ресурс] Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/page2>

3. Цивільний кодекс України : станом на 19 лютого 2016 р. № 435-IV [Електронний ресурс] Законодавство України. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Галабурда Н. А. Особливості змісту поняття представництва у цивільному праві України / Н. А. Галабурда // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2012. – Вип. 3. – С. 21–27
5. Представництво / Л.М.Горбунова, С.В.Богачов, Г.В.Красій; М-во юстиції України.– К.: [ТОВ “Поліграф-Експрес”], 2006. – 49 с.

Смирнова І. М.,
к.пед.н, доцент, докторант,
Інституту професійно-технічної освіти НАПН України;
Кононенко А. Г.,
аспірант, Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

ОХОРОНА Й ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Яскравим прикладом негативних наслідків впровадження інформаційно–комунікаційних технологій у різних сферах суспільного життя стало порушення авторських прав особи, що проявляється в незаконному зборі, використанні й поширенні інформації персонального характеру, у тому числі в мережі Інтернет. Поглибленню даної проблеми сприяє недостатньо розроблене законодавче забезпечення охорони й захисту персональної інформації в мережі Інтернет, тоді як такі правопорушення набувають широкого масштабу. Наукові основи правового аспекту охорони й захисту персональної інформації відображені в дослідженні таких українських учених: І. Арістової, О. Баранова, В. Брижка, О. Задорожного, В. Наумова, А. Пазюка, О. Радкевича, Р. Романова, В. Цимбалюка.

В своєму дослідженні ми визначатимемо охорону й захист – як передбачені нормами права форми діяльності як державних, так і громадських органів, що спрямовані на примусове відновлення порушених прав. Наголосимо, що, охорону й захист персональної інформації будемо розглядати як сукупність методів, засобів і заходів забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства й держави в усіх сферах життєдіяльності. Спираючись на думку відомих вчених, означимо, що суть захисту інформації полягає у виявленні й нейтралізації негативних джерел, причин та умов впливу на збереженість

інформації [1]. Щодо необхідності охорони й захисту персональної інформації погоджуємося з думкою А. Пазюка про те, що «неправомірне збирання, використання й поширення персональної інформації завдає шкоду сформованому суспільством уявленню про індивіда, його соціальній «масці». Джерелом такого уявлення є інформація, яку індивід явно чи не явно демонструє суспільству» [2, с. 12].

Поширення дана проблеми охорони й захисту персональної інформації набула особливої актуальності та соціального визнання у зв'язку з широким впровадженням у сучасне наукове життя нових інформаційних технологій. Відтак, з появою мережі Інтернет та її сервісів стало надзвичайно просто знаходити необхідну інформацію про конкретну людину та особливості її приватного життя. Зауважимо, що мережа Інтернет слугує великою інформаційною базою даних як про навколишню природу, науку, освіту, так і про людей нашої держави. Вважатимемо, що мережа Інтернет – це знаряддя для доступу до персональної інформації. Зазначимо, що права на недоторканість приватного життя регулюються ч. 1 ст. 32 Конституції України: «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України» [3]. Вважаємо, необхідною для розгляду й таку нормативну постанову - Закон України «Про захист персональних даних» (що набув чинності 1 січня 2011 р.), вважаємо, що цей закон у подальшому стане відправною точкою для охорони й захисту персональної інформації громадян України. Окрім вітчизняних законодавчих актів, наголосимо на міжнародному досвіді охорони й захисту персональної інформації. В умовах сучасності, відносини, пов'язані з інформацією у мережі Інтернет, регулюються «Хартією глобального інформаційного суспільства», Конвенцією ООН «Про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах», Декларацією «Про свободу обміну інформацією в Інтернеті», Європейською декларацією «Про права людини і верховенство права в інформаційному суспільстві» тощо.

Враховуючи вищезазначене, зробимо висновок про наявність нормативних положень, які можна трактувати як такі, що забезпечують охорону й захист осіб у мережі Інтернет, але в ній відсутні положення, що чітко регулювали б відносини в мережі Інтернет та враховували б законодавство про захист персональної інформації.

Література:

1. Законодавство України [електронний ресурс] Закон України «Про інформацію» – Режим доступу до документа: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>

2. Пазюк А. В. Міжнародно-правовий захист права людини на приватність персоніфікованої інформації: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. – К., 2004. – 205 с.

3. Законодавство України [електронний ресурс] Закон України «Про захист персональних даних». – Режим доступу до документа : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2297-17>

4. Конституція України, прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. — К.: Ін Юре, 1996. — 55 с.

СЕКЦІЯ 7
РОЗВИТОК ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА
ВСЕСВІТНІЙ ІСТОРІЇ

Керівник секції: к.і.н., доц. Сапицька О. М.

Гусс К.С.,
к.і.н., доцент кафедри конституційного права
СНУ ім. В. Даля
Боса Є. М.,
студентка групи ЮІ-251м
юридичного факультету СНУ ім. В. Даля

ВПЛИВ ПОЛІТИКИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ
НА ҐЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ СЕЛЯН у 20-30-і рр. ХХ ст.

Більшовицьке ставлення до жінок носило прагматичний характер, бо переслідувало мету забезпечити її активну участь у соціалістичному будівництві. “Розкріпачуючи” жінку, влада розробила унікальні соціальні проекти, зокрема, громадське харчування і позасімейне виховання дітей[1, 14].

Розпочата на початку 20-х рр. ХХ ст. робота по «розкріпаченню» жінки була продовжена в період перших п’ятирічок, у той же період розпочинається і політика суцільної колективізації [3, 3]. Радянська влада визначала соціальні ролі та сфери застосування активності жінок, намагалася нав’язати жінкам певний набір стратегій поведінки, сформувати нові потреби, пріоритети, смаки, будуючи певну ієрархію цінностей, норм, дозволених та офіційно схвалених практик побутового життя та дозвілля [11, 2]. Жіночі образи в пресі та літературі були важливою складовою політики соціального моделювання і виступали в якості трансляторів офіційної ідеології і вимог держави до суспільства [8, 1]. Нова влада намагалася підняти країну з руїн та одночасно мала на меті створення принципово нового суспільства. В контексті глобальних перетворень жінки були одночасно і необхідним ресурсом, і джерелом проблем [5, 10; 12, 12]. В резолюції 1-го Всеукраїнського з’їзду робітниць та селянок зазначалося, що жінки є „тим резервом, тією робітничою армією, яка необхідна для завершення боротьби за завоювання революції та побудови соціалізму” руками всього робітничого класу”. Жінки отримали разом з рівноправністю і обов’язок – активного та самовідданого служіння справі революції, поразка якої неодмінно мала призвести до закріпачення жіноцтва [8, 1].

Вилучивши зі знакового простору такі традиційні жіночі образи, як мати, господиня, вірна та віддана дружина, більшовицькі ідеологи запропонували нові зразки для наслідування. Домінантним у вказану епоху був образ так званої „активної жінки”, що виступала в різних іпостасях (учасниця революційної боротьби, жінка на громадсько-політичній роботі, жінка-керівник середнього управлінського рівня). Цей образ певною мірою однобічний, гіперболізована його соціальна функція [8, 3].

Досить часто подружнє життя розглядалося як перешкода на шляху жінки до суспільної активності та самовдосконалення. В багатьох біографіях активісток зазначається, що їх кар’єра почалась з розлучення з чоловіком, що намагався тримати її біля горщиків та плити [7, 6]. Жінка ставала повністю вільною, позбавляючись не лише від капіталістичної експлуатації, але й від гноблення чоловіка чи батька. Тобто, можна сказати, що в перші роки існування радянської держави були закладені основи конфліктних взаємин між чоловіками та жінками, характерні для зрілого радянського суспільства. Причина цього явища полягала в неготовності та небажанні переважної більшості чоловіків сприйняти наслідки політики емансипації, їх активному спротиві її проведенню.

У сільській родині батько завжди мав особливу відповідальність за майбутнє своїх синів та дочок. Для кожного батька було однозначним: якщо в сім’ї було багато синів, то треба збільшувати площу сімейного наділу, щоб кожен син мав свою спадщину; так само треба було наділити кожну дочку відповідним весільним посагом. Все це вимагало ретельної праці та багато часу протягом майже усього життя. З наступом колективізації всі ці звичаї було зруйновано. Чоловік не мав права вимагати збільшення земельного наділу для своїх синів, бо кожна сім’я могла мати тільки стільки, скільки наділила держава. Кожен батько мав відтепер обмежені можливості. [6, 6].

Українська сім’я у перші роки радянської влади, з одного боку, успадкувала попередній авторитарно-патріархальний стиль внутрішньо-сімейних відносин, а з другого, модернізувалася під впливом трансформаційних імпульсів нової держави. Вплив цілеспрямованої державної політики на сімейні структури і форми внутрішньо сімейних відносин відзначають практично всі дослідники. Радянська соціальна політика щодо інституту сім’ї завжди була обмеженою, не носила системного характеру. Інституційні інтереси сім’ї в державній діяльності спеціально не виділялись і не враховувались. Сімейна політика радянської влади будувалась на основі ідеології рівності (класової і статевої) і заперечення буржуазних форм шлюбу і сім’ї [2, 317].

Перші реформи радянської держави у сфері шлюбно-сімейних стосунків прискорили процес розкладу старої сім’ї патріархального типу: зниження народжуваності дітей, послаблення економічних зв’язків між партнерами,

посилення самостійності жінки. Жовтневий переворот 1917 р. юридично не знищив інституту сім'ї, але значною мірою політизував: визнання дійсними лише зареєстрованих шлюбів; заборона багатошлюбності (навіть для мусульман); невизнання церковного шлюбу [2, 317].

В Україні рівність чоловіків і жінок у політичних і громадянських правах уперше було закріплено в Конституції Української Народної Республіки 1918 р., у ст. 11: «Ніякої різниці в правах і обов'язках між чоловіком і жінкою право УНР не знає» [9]. Після прийняття Конституції УРСР 1937 р. питання про рівноправність чоловіків і жінок в радянській Україні вважалося вирішеним, у ст. 102 цієї Конституції проголошувалося надання рівних прав жінкам та чоловікам у всіх галузях господарського, державного, культурного і громадсько-політичного життя, також перераховувалися заходи, які надавали можливість забезпечити виконання цієї статті [10].

У зв'язку з масовим відпливом населення з села та бурхливим процесом урбанізації в Україні дуже зросла кількість міських та різко зменшилась кількість сільських сімей. Із 30-х років і особливо в післявоєнні роки стала загрозливою реальністю тенденція старіння села, постійне зменшення в ньому кількості молодих сімей, їх дітності. [4, 3]. Оскільки послабилися функції сім'ї як домашнього виробничого колективу (вони якоюсь мірою збереглися здебільшого у сільській сім'ї), почав розмиватися і традиційний внутрісімейний розподіл обов'язків. Він уже ґрунтується не стільки на статеві-вікових засадах, скільки на особистих якостях членів сім'ї і на мірі зайнятості їх у суспільному виробництві, навчанні. Жінка як і чоловік, працювала на виробництві, вносячи значну частку до сімейного бюджету. Водночас вона переважно залишалася господинею дому, головною розпорядницею сімейного бюджету. У зв'язку з цим і роль глави сім'ї, яка здебільшого традиційно зберігалася за чоловіками, була часто лише номінальна. [4, 7]. Наша наука ще має сказати, в що обійшлися українській сім'ї політика "воєнного комунізму", насильна колективізація, голодомори, війни, наступ войовничого атеїзму, сталінські та брежнєвські репресії, русифікація, зворотний ефект так званого розкріпачення жінки і зрівняння її у правах з чоловіком, «павликоморозівська» орієнтація виховання дітей та ін. Сказати це треба не лише в ім'я "Історії-правди", а й для пошуку засобів стабілізації, зміцнення й оздоровлення сучасної української сім'ї. Одним з таких засобів може бути пізнання і використання кращих надбань багатовікового досвіду сімейно-побутової культури українського народу [4, 3].

Розвиток капіталізму, проникнення породжених ним економічних відносин у народне середовище істотно позначилися і на характері внутрісімейних звичаїв і взаємин. Посилилися приватновласницькі інтереси, прагнення до економічної незалежності, зиску, а з ними – нерідко і нехтування звичаєвих морально-

етичних норм, якими освячувалися традиційні внутрісімейні стосунки, витіснення патріархальних засад у взаєминах дітей з батьками [4, 9].

Таким чином, ми встановили, що у 20-30-і рр. XX ст.. радянська влада проводила ряд заходів для втягнення жінок у соціалістичне будівництво. Була потрібна робоча сила, тому жінки всіляко звільнялися від своїх прямих обов'язків. Для цього була створена мережа закладів по догляду за дитиною – ясла, дитячі садки і т.п. Поширеними були заклади загального харчування. Можна сказати, що деякою мірою ці заходи мали позитивне значення. Негативним проявом впливу радянської влади було знівелювання сімейних цінностей, чоловік часто зображувався у негативному світлі. Це все призводило до збільшення кількості розлучень та поступово стало однією з причин демографічної кризи, якій ми не можемо дати ради і зараз.

Література:

1. Діяльність культурно-освітніх закладів в українському селі в 1924-1928 роках // Український селянин, 2003. –Вип.7.
2. Кукса Н. Г. Культурно-освітній розвиток українського селянства в період українізації: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Н.Г. Кукса; Черкас. нац. ун-т ім. Б.Хмельницького. – Черкаси, 2005. – 20 с.
3. Ленін В. Соціалізм і релігія // Повне зібрання творів. – 5-е вид. – К., 1970. – Т. 12.
4. Лях С. Село відоме і невідоме [Електронний ресурс] / С. Лях. –Режим доступу: http://history.org.ua/JournALL/jittia/jittia_2010_1_1/21.pdf.
5. Макарчук С. А.Режим та етикет харчування, основні харчові забобони. [Електронний ресурс] / С.А. Макарчук – Режим доступу: <http://ukrlibrary.com.ua/books/16/3/12/1204.html>.
6. Новохатько Л. Проблеми соціально-економічного і культурного розвитку України в контексті національної політики (1920-1930-і рр. XX ст.). – К., 1998. – 320 с.
7. Терещенко Ю. В. “Нова радянська жінка” в Україні в 1920-х рр.: ідеальний образ [Електронний ресурс] / Ю.В. Терещенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpkhnpu_ist/2008_32/20.html.
8. Суспільно-виховне значення свят (на матеріалах першої половини 20-х рр. XX ст.)// Наука і освіта 2005. Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2005. – Т. 18 “Історія України”.

9. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>

10. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки (Із змінами і доповненнями, прийнятими на четвертій сесії Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання). (Із змінами, внесеними згідно із Законом УРСР № 1486-IX (1486-09) від 19.11.76, ВВР, 1976, № 48, ст. 448) – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/001_001

Архівні матеріали

Державний архів Луганської області (ДАЛО)

Фонд Р-1168. Адміністративний відділ Старобільського окружного виконавчого комітету Ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів.

Опис 1.

11. Справа 63. Інформаційний бюлетень № 27 ЦК КП(б) України щодо питань: роботи на селі, релігійного руху, національним питанням, діяльності сільпарторганізацій. 11.07.1925-20.07.1925. – 10 арк.

12. Справа 307. Протоколи засідання І окружного з'їзду робітниць та селянок, районних конференцій жінок. 25.09.1927-02.12.1927. – 24 арк.

Гусс К.С.,

к.і.н., доцент кафедри конституційного права

СНУ ім. В. Даля

Чембержи О.С.,

студентка групи ЮІ-251м

юридичного факультету СНУ ім. В. Даля

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІСТОРІЇ ГЕРАЛЬДИКИ УКРАЇНИ

Герб – символічний знак відмінності окремих осіб, прізвищ, родів, держав та установ.. Старовинні герби українських міст нагадують про їхнє багате минуле, традиції, які пережили віки. Походження гербів губиться в плінні часу. Їх прототипами були зображення різноманітних тотемів і тамг, що в сиву давнину відігравали роль родових символів і знаків.

На теренах України гербоподібні символи зустрічаються уже в останні століття до нашої ери. Пізніше на основі родових знаків сформувалися

геральдичні символи Київської держави. Найдавнішою відомою князівською емблемою, з тих що використовувалися в Київській Русі, є зображення у вигляді літери «Ш» на печатці Святослава Ігоровича. Більшість дослідників української символіки вважає за обов'язок відзначити, що термін «тризуб» увів до вжитку ще у XVIIIст. російський історик Карамзін. Деякі дослідники вважають цей знак символом Трійці – триєдності світу, що згодом, після прийняття християнства, почав набувати християнського трактування. Існують інші пояснення тризуба, тому марно перераховувати десятки і сотні гіпотез, кожна з яких має свої сильні та слабкі сторони.

Археологічні знахідки свідчать, що зображення тризуба у різних видах зустрічаються на дуже багатьох предметах часів Київської Русі. В усіх випадках маємо справу із знаком одного типу, який використовувався на монетах, будівельній цеглі, зброї, металевих та ювелірних виробах, в мініатюрах рукописних книг. Тризуб, який був поширений на величезній території – від стін Херсонеса (Севастополь) на півдні до Чернігова на півночі – є німим свідком, який немовби розповідає про те, що український народ споконвіку живе на цій території, що кордони його земель зовні виразні і певні, а знак тризуба немов би стоїть на їх сторожі [1].

Розпад Київської Русі на окремі удільні князівства, що був узаконений Любецьким з'їздом князів 1097 р., поклав початок формуванню історичних українських земель. Найбільше державне утворення періоду політичної роздробленості – Галицько-Волинське князівство. Цей етап в історії вітчизняної геральдики прийнято називати догеральдичним періодом.

Наступний етап становлення і розвитку українських геральдичних символів відносять до так званого ранньогеральдичного періоду, який пов'язаний з перебуванням України у складі Великого князівства Литовського.

Завдяки поширенню на схід німецьких колоній ремісників і торговців на території українських земель, які перебували в складі Польського королівства, почало використовуватися магдебурзьке право. Цей юридичний акт отримав свою назву від німецького міста Магдебург.

Першим з українських міст магдебурзьке право отримали: Санок (1339р.), Львів (1356р.), Кам'янець – Подільський (1374р.), Луцьк (1432р.), Смотрич (1448р.), Київ (1497р.). Після Кревської унії 1385р., яка поклала початок процесу об'єднання Великого князівства Литовського та Польського королівства і який завершився утворенням єдиної держави – Речі Посполитої, в литовських та українських феодалів стали з'являтися польські герби. Так звані «надавані» герби отримувалися від короля і часто містили геральдичні символи, не пов'язані з місцевою історією. Оскільки на той час більшість міст мали статус приватних, належали тому чи іншому магнатові, герб власника часто ставав гербом міста.

Під час Національної революції середини XVII ст. в Україні був заведений новий адміністративний поділ – полковий. Ряд міст отримав статус полкових та сотенних. Однак такий статус не був причиною надання герба.

Цей час відноситься до пізньогеральдичного періоду одержання нових або підтвердження і поновлення (з деякими змінами) старих гербів українських міст у загальноросійському масштабі. Затвердження гербів українських міст пізньогеральдичного періоду розпочалося у другій половині XVIII ст. Незважаючи на спроби уніфікації геральдичних символів і приведення їх до певної єдиної системи, надмірна централізація часто призводила до протилежного – гербом міста міг стати якийсь випадковий символ чи асоціація, пов'язана з назвою.

При порушенні принципу неможливості знаходження в гербі міста герба держави дуже часто за основу брався герб польського періоду, який містився в долішній половині перетятого щита; у горішній же містився імперський орел як символ «приєднання краю до імперії» [2]. Перша половина XIX ст. характеризується в Російській імперії відносним занепадом у геральдиці. На применшення значення герба як символу відносної свободи міста вплинула також відміна магдебурзького права у 1831р. Так тривало до 1856 р., коли Департамент герольдії очолив Б. Кене. За дуже короткий час ним були розроблені принципи створення гербів і переглянуті всі наявні герби, в тому числі і міст України. Замість зображення імперського герба вводилася вільна частина, в якій містився герб губернії, де знаходилось місто; наявність міської корони символізувала значимість міста.

Надмірна централізація імперії призвела до повного нівелювання залишків колишнього самоврядування, і в міському положенні 1892 р. згадка про герби вже була відсутня. Книга П.П. фон-Вінклера «Гербы городов Российской империи», видана в 1900 р., містить зображення гербів як уніфікованих за системою Кене, так і залишених без змін в силу вищевказаних обставин [3].

Після розпаду Австро – Угорської і Російської імперій на їх місці виникло декілька нових незалежних держав, і серед них – Українська Народна Республіка. 22 березня 1918р. старовинний княжий символ «тризуб» був затверджений в якості малого герба УНР.

В 1991 р., після відновлення незалежності України, українська геральдика вийшла на якісно новий рівень. Теперішній її розвиток стало характеризують дві тенденції. Перша – це відновлення історичних гербів, притаманних місту з давніх часів; друга – створення нових символів, що відповідають вимогам геральдики і не несуть в собі відбитка старої ідеології. 28 червня 1996 р. статтею 20 Конституції України затверджений малий герб держави – тризуб [4].

Література:

1. Коротков Ю.Н. Геральдика // Большая советская энциклопедия. М., 1971. Т. 6. – С. 342 – 359.
2. Арцеховський А. В., Коротков Ю. Н. Герб // Большая советская энциклопедия. – Т. 6. – С. 348–350.
3. Замлинський В. Геральдика України // Україна ., 1992 р., № 14.
4. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141) – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Лісна І. С.,

*к. ю. н., доцент кафедри історії та теорії держави і права
Чорноморського державного університету імені Петра Могили.*

КОНСТИТУЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ В ПЕРІОД ГЕТЬМАНАТУ

Нормотворчість гетьманської держави є прикладом втілення у життя ідеї розбудови незалежної самостійної України. Огляд конституційного законодавства та інших законодавчих актів української держави позує досягнутий рівень ефективності та дієвості законів у регулюванні суспільних відносин. Політичне становище країни у період відродження Української держави значною мірою вплинуло на пріоритети законотворчості.

Як зазначає А. Венгеров, *система законодавства* – це упорядкована за різними об'єктивними критеріями, обумовлена потребами соціального регулювання, життєдіяльності суспільства, певна множина самих нормативних актів, що формується для найбільш ефективного використання правових норм у суспільному управлінні [1, с. 51]. Тобто це не просто сукупність нормативно-правових актів, а їх диференційована система, заснована на принципах субординації і координування її структурних елементів.

До позитивного доробку уряду Української Держави періоду Гетьманату варто віднести те, що з перших днів було розпочато створення правових основ її функціонування. На відміну від УЦР за часів Гетьманату основи державного устрою і державної політики були визначені одразу ж у перший день приходу П.Скоропадського до влади.

Законодавчі акти конституційного характеру, що заклали основи розбудови української держави були *«Грамота до всього українського народу»* [2] та *«Закони про тимчасовий державний устрій України»* [3] від 29 квітня 1918 року. Ці нормативні акти виконували роль своєрідної конституції, оскільки вони окреслювали і регулювали такі основні аспекти суспільного життя, як влада, повноваження уряду, права і обов'язки українських козаків і громадян, головні засади законодавчої діяльності, основи фінансової політики і судоустрою.

В планах гетьмана не було створення нової конституції, вважаючи це прерогативою представницького органу – *Сейму*. Вище названі документи, які визначали орієнтири життєдіяльності держави на найближчу перспективу мали тимчасовий характер.

Згідно із пунктами 1-8 *«Законів про тимчасовий державний устрій України»* гетьман за свою політично-державну діяльність не відповідав ані перед народом чи органами його представництва ані перед законом. Це, свідчить про повноту влади гетьмана [3].

Положення конституційних актів привертають увагу наголосом на культі закону. Це дозволяє сказати про перевагу верховенства закону аніж верховенства права, через такі словосполучення: *«законами стверджують»*, *«закони обґрунтовують»*, *«законом охороняються»*, *«законом визначається»*, *«законом устанавлюється»*, *«законом здійснюється»*, *«не шкідливих законам»*. І цей перелік не є вичерпним.

Процедура здійснення законодавчої діяльності мала спрощений характер. Це зумовлено відсутністю вищих представницьких органів.

Проекти законів розроблялися відповідними міністерствами і передавалися на загальне обговорення Раді Міністрів. Далі ухвалений Радою Міністрів закон остаточно затверджувався гетьманом і набирав чинності цим підписом. На розвиток законотворчого процесу спрямовувався Закон *«Про порядок складання законопроектів, внесення їх до Ради Міністрів, обговорення, затвердження їх та про форму і порядок оголошення законів»* від 2 червня 1918 року. Цей документ регламентував нормотворчу діяльність уряду, керівництво якою мала здійснювати *Державна канцелярія* на чолі з *Державним секретарем*. На нього покладался обов'язок проводити експертизу законопроекту й подавати його на розгляд Ради Міністрів [4, с.113].

Слід зазначити, що Державний секретар мав право вносити до поданих законопроектів свої зауваження в письмовій формі. Приймалися ці акти більшістю голосів, а за їх рівності вирішальним був голос Голови Ради Міністрів. Важливим моментом є те, що цей закон передбачав навіть висновки Міністерства фінансів з приводу тих законопроектів, які потребували додаткових асигнувань із державного бюджету. Порівнюючи із діяльністю Верховної Ради України, то

у відповідності з її регламентом законопроекти не можуть розглядатися без фінансового обґрунтування.

Сам процес обговорення законопроекту фіксувався у спеціальному журналі, до якого заносилися всі пропозиції при розгляді нормативного документа. Відповідно до журналу далі складався остаточний варіант тексту закону, який підписував *голова Ради Міністрів*. Законом нормативний акт ставав лише після власноручного його затвердження Гетьманом.

Досить часто спостерігалось відсутність межі між *законодавчими* та *підзаконними актами*, і статусу закону часто набували постанови, розпорядження й навіть пояснення окремих міністрів. Це можна пояснити тим, що уряд у деяких випадках делегував законодавчу ініціативу окремим міністерствам і разом з цим їхні рішення мали силу закону.

Скасування чинності будь-якого закону здійснювалося лише новим аналогічним актом. А незнання законів не звільняло від необхідності їх дотримання та відповідальності за їх порушення.

Законодавча діяльність гетьманату базується на визнанні де-факто всього масиву попереднього законодавства та вибіркового скасування насамперед тих актів, що суперечили соціально-економічним і політичним засадам Української держави. Наприклад, у циркулярі Міністерства праці від 16 травня зазначалося, що всі попередні акти у сфері трудового законодавства зберігають свою чинність, якщо вони не скасовані урядом Української держави. Про скасування попередніх законодавчих актів, як правило, вказувалося у самому законі [5, с. 276].

Також Радою Міністрів 2 липня 1918 року було ухвалено Закон *«Про громадянство Української Держави»* [6]. Остання стаття даного закону скасовувала закон про громадянство, ухвалений Центральною Радою. Відповідно до ст. 1 цього закону під громадянством розумілося державно-правова приналежність людини до Української держави, що надає особі права й обов'язки українського громадянина, а згідно ст. 2 громадянину Української держави заборонялося одночасно бути громадянином чи підданим іншої держави [6].

Разом з тим у розвиток конституційного права 19 вересня було видано Закон *«Про надання Міністрові внутрішніх справ, губерніяльним старостам, столичному та міським отаманам права видавати обов'язкові постанови і притягувати до адміністративної відповідальності за порушення цих постанов»* [7, с. 70]. У відповідності до закону міністру персонально, а губерніяльним старостам, столичному та міським отаманам – із затвердженням міністром внутрішніх справ надавалося право видавати обов'язкові постанови щодо охорони громадського порядку, спокою і доброго ладу і накладати в

адміністративному порядку на винних у порушенні цих постанов покарання: грошове або арешт на строк не більше трьох місяців. Також міністру було надано право відмінити, змінювати та скасовувати обов'язкові постанови губернських старост, столичного та міських отаманів.

Уряд гетьманат мав значний масив нормативних джерел. Зокрема, це були закони, за час функціонування Української держави видано було близько 500 актів, які мала силу закону, їх особливістю була відсутність чіткої різниці між законами і постановами уряду [8, с. 113]. Всі вони затверджувалися гетьманом. Також багато з них містили імператив зворотної дії. Як правило, це набуття чинності заднім числом. Частина законів вводилася в дію по телеграфу, ще до офіційного оприлюднення. Окремі мали у назві визначення «тимчасовий». В умовах відсутності представницької гілки влади законодавчими функціями був наділений виконавчий орган – Рада Міністрів.

Література:

1. Подковенко Т.О. Правові засади будівництва української держави в період гетьманату П. Скоропадського // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. - 2003. - № 3. - С. 50-57.
2. Грамота до всього українського народу. Історичний документ від 29.04.1918 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0003300-18>.
3. Закони про тимчасовий державний устрій України. Історичний документ від 29.04.1918 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0004300-18>
4. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917- 1921 рр. – К.: Вид. дім Альтернатива, 1999.-Т. 10.-319 с.
5. Іванов В.М. Історія держави і права України: Підручник. - К.: МАУП, 2007. - 552 с.
6. Про громадянство Української Держави. Закон Ради міністрів від 2 липня 1918 року. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://hainyzhnyk.in.ua/doc2/1918%2808%2902.zakon.php>
7. Довбань В.А. Правові засади надання особливих повноважень міністрам внутрішніх справ української держави та української народної республіки часів директорії (1918 1920 рр.) // Митна справа. - 2012. - № 6 (84). - С. 69-73.
8. Рубльов О.С., Реєнт О.П. Українські визвольні змагання 1917- 1921 рр. - К.: Вид. дім Альтернатива, 1999.-Т. 10.-319 с.

*Михайлюк В. П.,
д.і.н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії
та історії України СНУ ім. В. Даля.*

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС СЕЛЯН УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ XX ст.: ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Селянська реформа 1861 р. та інші законодавчі акти постали наслідком балансування уряду між власниками і колишніми кріпосними. Ця теза, що протягом довгих років існування СРСР та набуття Україною незалежності мала своє відображення в історичних дослідженнях, є досить сприйнятною у сучасній історіографії. Вона заклала засади визначення статусу селянина, але й породила безліч позитивного та негативного правового походження нового його положення у суспільстві в цілому.

Аналіз наступних законодавчих та підзаконних актів свідчить про те, що соціальний статус селянина українських губерній Російської імперії був досить змінним, перманентним і різнився зі статусом «крест'янина» Росії взагалом.

Правові документи вказують на те, що на початку XX століття здобуття особистої свободи, хай навіть частково обмеженої чиновницькою опікою, було великим досягненням. Як зазначають автори багатотомної «Історії селянства України», «... особиста свобода давала можливість, нехай через важку працю та поневір'яння, знайти своє більш достойне місце в суспільстві. ... Селяни отримали можливість обирати органи місцевого самоврядування, а згодом – вибірників і кандидатів для виборів членів повітових землевпорядних комісій від волосних сходів, а з утворенням Державної Думи – обрання виборних для участі в з'їзді уповноважених від селян».

У цьому сенсі важливо відзначити ті зміни, що відбулися у селянській громаді. Можна, з деякими обмеженнями, погодитися із висновками російського дослідника В. Міронова, який висунув декілька положень стосовно статусу селянина на початку XX століття, а також в правових підставах селянського життя, що супроводжувалися змінами еталонних норм поведінки: «Принцип «хто не працює, той не їсть» зберігався в повній силі, а ось принцип «хто працює, той їсть» втратив свою колишню безумовність. За даними дослідника, під впливом природного приросту населення в Європейській Росії з'являвся надлишок робочої сили, який до 1900 р., за деякими оцінками, досяг величезних розмірів – 23 млн чоловік, або 52% загальної кількості працівників – людей працездатного віку обох статей. Це не були безробітні селяни, але вони виконували роботу, з якої могли впоратися і без ніх; з приводу принципу помірності праці і заборони роботи в свята меншість прийшла в зіткнення з

більшістю. З одного боку, усунення тиску з боку поміщиків і коронної адміністрації в казенній селі і зростання аграрного перенаселення штовхали селян до збільшення числа святкових днів: в середині XIX в. їх було близько 95, на початку XX ст. – 123; у зв'язку зі зростаючим перенаселенням села громада стала не в змозі гарантувати землю і гідне існування, все важче їй було забезпечити просте виживання селянства; пріоритет інтересів громади над інтересами окремих сімей і особистостей зберігався. Але разом з тим з'являлися люди, які брали до уваги в першу чергу свої інтереси. Це призводило до конфліктів, і не завжди перемога була на боці громади: їй доводилося більше, ніж раніше, зважати на інтереси окремих господарств, так як від деяких багатих і впливових селян залежала вся село. Зі скасуванням кругової поруки в 1899-1903 рр. окремі господарства отримали можливість ще менше звертати увагу на колективні інтереси, що стимулювало розвиток індивідуалізму; консенсус в громаді був поступово підірваний. Від одностайності довелося відмовитися, так як практично жодне рішення не могло бути прийнято одностайно; моральний кодекс громади, звичаї і закони стали порушуватися набагато частіше, ніж раніше, про що говорить більш ніж дворазове збільшення злочинності з 1861-1870 по 1911-1913 рр., колективізм і солідарність стали слабшати, що добре видно на прикладі кругової поруки; колективна відповідальність зжила себе, так як прийшла в протиріччя з розвиваючим індивідуалізмом селян; участь у громадських справах стало розглядатися багатьма селянами як тягар і повинність; рівність між главами сімей формально збереглася, проте слово багатого означало на сходах і взагалі в будь-якій справі більше, ніж бідного; роль молодих селян, які не були главами сімей, в справах громади зростала, так як часто виявлялося, що саме молодь була компетентніше старих патріархів, які орієнтувалися на старовину; соціальна неповноцінність жінок збереглася; можливості громади зрівнювати селян істотно скоротилися, але аж ніяк не звелися на «ні»; право громади втручатися у сімейні та особисті справи згідно із законом було збільшено, але фактично втручання з часом слабшало і лише тоді здійснювалося, коли порушувалися інтереси суспільства або коли селяни самі апелювали до світу з проханням вирішити внутрісімейний конфлікт; орієнтація на традицію втрачала своє абсолютне значення, що проявлялося в усіх сферах життя тощо.

Суттєво змінилися і ментальні ознаки самоіндефікації українського селянства. У дослідженні Ю.Присяжнюка в узагальненій формі наведені п'ять таких ознак. Серед них найголовнішим було: український селянин це малорос (тогочасна назва українського хлібороба), що у своєму змісті акумулювало весь колорит попередніх, у тому числі, і козацьких епох; малорос поставав як колективно-суспільна сторона сутності тогочасного українського селянства;

малорос був мірилом самооцінки українського селянства, що являло собою симбіоз критеріїв національної та соціальної ідентифікації автохтонної хліборобської людності України початку ХХ століття.

Література:

1. Миронов Б.Н. Социальная история России периода империи (XVIII – начало XX в.): Генезис личности, демократической семьи, гражданского общества и правового государства. – Т.1. – С. – Петербург, 2013. – 548 с.
2. Михайлюк В.П. Повсякденне життя селян українських губерній на початку ХХ ст. // Історія науки і техніки: Зб. наук. праць / Гол. ред. О.Я.Пилипчук.: Вид-во ДЕТУТ, 2015. – С. 143-149.
3. Присяжнюк Ю.П. Українське селянство ХІХ–ХХ ст.: еволюція, ментальність, традиціоналізм / Ю.П. Присяжнюк. – Черкаси: Відлуння-плюс, 2002. – 120 с.

*Мезеря О. А.,
к.і.н., доцент кафедри правознавства
СНУ ім. В. Даля.*

СУДОВА РЕФОРМА ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПОВСЯКДЕННЕ ЖИТТЯ МЕШКАНЦІВ УКРАЇНСЬКИХ ГУБЕРНІЙ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Сучасний стан Українського суспільства нагально потребує докорінних змін у всіх напрямках його прояву. Потреба ліквідації політичної, правової, фінансової тощо, та, особливо, соціальної кризи зумовлюють звернення до історії вирішення досить показових аналогів минулого.

У цьому сенсі виступає часовий період другої половини ХІХ – початку ХХ століть, що увійшов в історичне вивчення минулого України, як вияв доби позитивних і негативних для долі країни реформ.

Серед реформаторської діяльності російського царату майже особливе місце займає судова реформа 1864 р., яка і дотепер не має свого радикально-остаточного визначення у вітчизняній та зарубіжній, особливо, російській, правовій літературі, а також у дослідженнях істориків різних країн Європи щодо питань соціальних та проблем повсякдення.

Судова реформа 1864 р. в Російській імперії впроваджена судовими статутами від 20 листопада 1864 р. Правові документи склалися з чотирьох законів. Відповідно до них, судова система була спрощена, ставала доступною для усіх верств населення. Система мирових (місцевих) судів (розглядали дрібні цивільні та кримінальні справи, передусім намагаючись примирити сторони) складалася з двох ланок: 1) дільничний мировий суддя (зазвичай, у повіті було декілька дільниць мирового суду, кожна з яких об'єднувала по кілька волостей); почесний мировий суддя (не мали спеціальної дільниці, але користувались усіма правами мирового судді), 2) повітовий з'їзд мирових суддів – апеляційна інстанція для справ, що розглядалися дільничними мировими суддями (у складі не менш як трьох суддів). Загальною касаційною судовою інстанцією, що також поширювалася на мирові суди, було визначено Сенат. Провідною ланкою в системі мирових судів був мировий суд із підсудністю в цивільних справах на суму до 500 руб., а в кримінальних – по злочинах і проступках, із санкцією до 300 руб. штрафу, трьох місяців арешту чи до трьох років тюрми.

Мирові суди в українських губерніях, порівняно з центрально-російськими, створювалися на декілька років пізніше (на Правобережній Україні – з 1871 р.). Суддів у мирових судах обирали повітові земські збори на три роки для сільської місцевості, а для міст – обирали міські думи. Щоправда, в губерніях Правобережної України мирові судді призначалися царським міністром юстиції. Кандидат на посаду мирового судді мав відповідати певним вимогам: мати високий майновий статус, середню або вищу освіту, стаж практичної роботи не менше 6 років та бути не молодшим 25 років.

Перебудову системи мирових (місцевих) судів було проведено наприкінці 80-х років на підставі Положення про земських дільничних начальників (1889 р.). Згідно з цим документом, дільничні мирові суди та з'їзди мирових судів на деякий час (до 1912 р.) було ліквідовано у більшості місцевостей України (крім великих міст - Одеси й Харкова).

Компетенція дільничних мирових судів у сільській місцевості передавалася земським начальникам; у повітових містах, що входили до складу земських дільниць, частково земським начальникам, частково – повітовим членам окружного суду, призначеним міністром юстиції; в інших повітових містах – повітовим членам окружного суду; в губернських містах – міським суддям, також призначеним міністром юстиції з осіб, які відповідали колишнім спеціальним цензам та були цілком «благонадійними». Земські начальники, міські судді та повітові члени окружного суду вирішували справи одноосібно. Другою інстанцією для земських начальників і міських суддів була судове «присутствіє» повітового з'їзду. Його очолював повітовий «предводитель» дворянства, а до його складу входили земські начальники, міські судді, повітовий

член окружного суду та почесні мирові судді. Другою інстанцією був окружний суд.

Систему загальних судів склали: 1) окружні суди (суд першої інстанції в цивільних і кримінальних справах у межах декількох повітів), 2) судові палати (друга ланка загальної судової системи; одна на декілька губерній, а також - орган судового управління), 3) Сенат (вищий касаційний суд).

Особливе місце в системі загальних судів посідав Верховний кримінальний суд, що розглядав справи про найбільш важливі державні злочини. В Україні загальні суди обох ланок діяли лише на Лівобережжі (у Полтавській, з 1869 р. в Чернігівській губерніях) та в кількох губерніях (Херсонська, Катеринославська, Таврійська) Південної України.

Провідною ланкою в системі загальних судів був окружний суд, який розглядав усі цивільні та нескладні кримінальні справи у складі трьох постійних членів суду. Окружний суд був державним органом, що виконував не тільки судові, а й прокурорсько-наглядові, слідчі й нотаріальні функції, а тому мав у своєму складі слідчих, прокурорів і нотаріусів. Найбільш важливі кримінальні справи (зокрема, з передбаченою законом санкцією позбавлення всіх прав чи стану) в окружному суді виносилися на розгляд 12 присяжних засідателів (списки яких складали земські та міські управи за погодженням із губернатором або градоначальником).

У перебігу судової реформи було реорганізовано систему прокурорських органів, запроваджено інститут адвокатури та нотаріату.

Так, із 1899 р. у судових палатах було введено обов'язкове призначення адвоката. У 1913 р. суд отримав право погашення підсудності.

Таким чином, судова реформа 1864 р., реформа (контр реформа) 80-х рр., також інші правові документи законодавчо-правового характеру та нормативні акти зумовили появу та втілення дій цілої низки тенденцій, що обумовлювали суттєві зміни у повсякденному житті населення українських губерній.

По-перше, судові реформи проводилися у рамках загального реформування імперії, до складу якої входила і Україна, тому вплив судового реформування на зміни у повсякденності українського населення визначається й загальними чинниками.

По-друге, судова реформа стала визначальним чинником у підходах до населення на основі станового принципу, який при розгляді цивільних та карних справ перестав враховуватися.

По-третє, судова реформа стала важливим кроком до зростання права окремої людини.

По-четверте, зростання прав окремої людини неминуче вела до появи у кожній верстві суспільства правопорушників, до девіантної поведінки та зламу моральних тощо цінностей, що мало наслідком зростання кількості засуджених.

По-п'яте, на наш погляд, реформа мала насамперед загальноімперське значення. Водночас в українських територіях негативним наслідком неудосягненості та незавершеності судової реформи постало виникнення так званого юридичного плюралізму: звичаєвого та офіційного. Стале звичаєве право та менталітет українців, звісно, поширювалися та впливали на особливості повсякдення населення, що було значно відмінним від змісту так званого «загальноросійського менталітету». Свого апогею цей процес у повсякденні українців набув на початку ХХ ст. і свій прояв знайшов у революціях, реформах Столипіна, Української революції тощо.

Література:

1. Веприцкая В.Н. Проблемы коррупции в судах на территории украинских губерний в конце XIX – начале XX ст. // Митна справа. – 2014. – Ч.2. – С.97-103.
2. Блинов И. А. Судебная реформа 20 ноября 1864 г.: историко-юридический очерк / [соч.] Ив. Блинова. — Пг. : Сенат. тип., 1914. — 234 с.
3. Колмаков Н. М. Записка о судебной реформе в Западном крае вообще и в частности в Киевской губернии. — К.: Тип. М. П. Фрица, 1872. — 32 с.
4. Мезеря О.А. Військові реформи в українських губерніях др. пол. XIX –поч. ХХ ст.у контексті повсякдення // Історичні записки: Зб. Наук. праць –2014. № 41. – С. 127-135.
5. Самойленко О. О. Реалізація судової реформи 1864 р. на теренах України: етапи і проблеми // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 4. — С. 23 — 27.
6. Судова реформа та контрреформа // Історія державності на землях України: Експериментальний підручник// За загальною ред. Бандурки О. М., Ярмиша О. Н. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. — С. 260–262.
7. Чехович В. А. Судова реформа 1864 // Юридична енциклопедія: В 6-ти тт. — Т. 5: Н — П. — К., 2003. — С. 702.
8. Шандра В. С. Судова реформа 1864 // Енциклопедія історії України: Т. 9: Прил. — С / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: Видавництво «Наукова думка», 2012. — С. 891–892.

Пилипчук О.О.,
*к.і.н., ст. викладач кафедри управління процесами перевезень
Державного економіко-технологічного
університету транспорту (м. Київ)*

ДО ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КИЇВСЬКОГО ЮРИДИЧНОГО ТОВАРИСТВА (1877–1917 рр.)

Київське юридичне товариство було засноване у 1877 р. при Київському імператорському університеті Св. Володимира (нині Київський національний університет ім. Тараса Шевченка) і проіснувало до 1917 року. У товаристві проводились дослідження проблем вітчизняного права, налагоджувались зв'язки між юристами, обговорювались наукові праці. Членами товариства були відомі вчені-юристи та практики. Члени Київського юридичного товариства обиралися більшістю голосів на загальних зборах. У товаристві також існував інститут почесних членів. Очолював товариство голова, який здійснював загальне керівництво діяльністю товариства. Першими головами Київського юридичного товариства були В.Г.Демченко, Г.В.Демченко, О.Ф. Кістяківський, К.А. Мітюков, В.І.Синайський, О.В. Удінцов та інші відомі правознавці.

Основна діяльність товариства була спрямована на обговорення актуальних питань правознавства, популяризацію юридичних знань серед населення та сприяння вдосконаленню вітчизняної юридичної освіти. Товариство щорічно видавало збірник «Труды Киевского юридического общества, состоящего при Императорском университете св. Владимира».

У період Української народної республіки традиції та дослідницьку діяльність Київського юридичного товариства продовжило, створене у 1917 році за підтримки Центральної Ради Українське правниче товариство, але воно припинило своє існування після ліквідації УНР.

Ось як написав про Київське юридичне товариство голова сучасного Правничого товариства в Україні Юрій Дорошенко: «В Україні нині триває масштабний процес реформування цілого корпусу законодавства, поволі просуваються судово-правова та адміністративна реформи, впроваджуються норми та стандарти демократичного європейського права, юридична наука переосмислює себе, позбавляючись нашарувань радянських псевдонаукових ідеологічних догм і підходів; на тлі цього юридичний досвід минулих століть, коли вітчизняне право розвивалося в тісному зв'язку з передовими західними стандартами, може бути надзвичайно корисним не лише з ґносеологічного, а й з практичного боку. Київське правниче товариство, що виникло при Імператорському університеті Св. Володимира, якраз і генерувало у собі

передові тогочасні суспільно-правові ідеї, відбувався процес їх осмислення з точки зору придатності впровадження в національних умовах. Товариство було певним вістрям тогочасних юридичних здобутків, які після 1917 року були значною мірою забуті або відкинуті. Лише нині ми повертаємося до цього пласта неоціненного досвіду, намагаємося вивчати з точки зору актуальності та систематизувати його для можливого запозичення. Крім того, не слід забувати, що поява в Києві професійного об'єднання юристів було частиною загальноєвропейського процесу» [1].

Безперечно, історія Київського юридичного товариства є невід'ємною складовою загальної історії розвитку української правової думки і яскравою сторінкою діяльності громадських інституцій, які брали на себе відповідальне завдання дбати про розробку проблем юридичної науки та популяризувати її здобутки. Будучи частиною загального процесу утворення юридичних товариств у Російській імперії кінця XIX - початку XX сторіч, Київське юридичне товариство у той період характеризується специфікою діяльності, наукових зацікавлень та навіть внутрішньоструктурної організації, що дає нам нині змогу, узагальнивши практику діяльності інших товариств, які існували на території сучасної України (Харківського, Новоросійського (Одеського) товариств), говорити про національні особливості зростання професійної активності юридичної громадськості.

З Київського юридичного товариства виходили видатні дослідники права, серед яких видатне місце посідає О.Ф. Кістяківський (1833–1885) – професор Київського університету, правознавець-криміналіст. Він надавав особливого значення використанню історичного методу в дослідженні кримінального права. Аналіз публікацій О.Ф. Кістяківського свідчить про те, що в нього завжди відчувався потяг до вчень, філософського осмислення кримінального-правових явищ. На особливу увагу заслуговує його праця «Дослідження про смертну кару»(2000) [2]. Дана праця містить ряд важливих і актуальних не тільки для свого часу, а й для сьогодення теоретичних узагальнень. Дана монографія вважається першим в Російській імперії спеціальним дослідженням про смертну кару. Вона не втратила свого наукового значення й залишається досі однією з кращих за повнотою та змістом наукових видань у бібліографічному арсеналі кримінально-правової науки.

Діяльність Київського юридичного товариства була відновлена у 1999 році. Ініціатива відродження товариства належала групі випускників юридичних факультетів вищих навчальних закладів м. Києва. Членами Київського юридичного товариства стали практикуючі юристи, відомі вчені, громадські і державні діячі.

Література:

1. Дорошенко Юрій. Нарис історії Київського правничого (юридичного) товариства // www.ukrlit.vn.ua/lib/dorochenko14.html
2. Кистяковский А.Ф. Исследование о смертной казни / А.Ф. Кистяковский. – Тула : Автограф, 2000. – 272 с.

Сергієнко Г.С.,

к.і.н., доцент кафедри конституційного права

СНУ ім. В.Даля

ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ДОСТУПУ ДО АРХІВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ

Свобода інформації і доступу до архівів не є традиційним предметом законодавства. Однак вимога відкритості й, у широкому значенні, свободи інформації, яка виразно постала за останні десятиліття, спричинила прийняття нового законодавства в багатьох країнах. Доступ до архівів став питанням громадського інтересу і, в результаті цього, предметом законодавства. На пострадянському просторі більшість країн провели масштабну законотворчу діяльність в архівній галузі. Так, одні створили закони про свободу інформації, інші на сьогодні мають лише проекти нормативних актів про відкритість і право особи бути інформованою щодо спеціальних категорій даних. Таке законодавство у цивілізованих країнах розцінюється як індикатор ступеня політичної свободи і демократії, впровадженої в країні; чим менше обмежень накладено на вільний доступ до архівів, тим більше можливі політичні дискусії і тим більший рівень участі в них.

Архіви є безцінним джерелом для вивчення й осмислення минулого будь-якого народу. Це особливо важливо у випадку тоталітарних режимів з лівим ухилом або вкрай консервативних режимів, оскільки при цих режимах спецслужби були для уряду єдиним достовірним джерелом інформації про суспільну думку і стан в державі. Інші джерела менш повні, оскільки такі режими переслідували будь-які прояви відкритого і плюралістичного мислення і наукового аналізу. Тепер, після розпаду Радянського Союзу, стан і вміст архівів викликає великий інтерес до архівів з боку істориків, соціологів і журналістів. Крім того, політики намагаються використовувати їх у політичних цілях. Архіви повинні задовольнити всім цим потребам, однак, закон обов'язково повинний

гарантувати нерозголошення конфіденційної інформації, особливо про жертви режиму.

Крім політиків, істориків, юристів і організацій, що поєднують жертв репресій, вплив у цьому питанні повинні мати також професійні архівісти. Найчастіше архіви, що залишилися від колишніх спецслужб, зберігаються. В іншому випадку, такі документи знищуються після їхнього використання в адміністративних цілях (ідентифікації, реабілітації і відшкодування збитку жертвам).

Аналізуючи законодавчу діяльність колишніх союзних республік у сфері доступу до архівної інформації, слід виділити основні проблеми, які постали у названій галузі.

Необхідно розуміти, що, у випадку скинення правлячого режиму, дані архівів спецслужб можуть бути використані для репресій. Крім того, оскільки невідомо напевно, які документи були знищені (і чи знищувалися вони взагалі), а також хто володіє документами, що залишилися, такі документи в будь-який час можуть стати інструментом беззаконня. Тому не слід знищувати або розосереджувати архіви колишніх спецслужб: їхнє збереження в архівах, окремо від поточних архівів спецслужб, повинне визначатися законом і контролюватися професійними архівістами. Це - єдиний спосіб гарантувати при новому політичному ладі права жертв репресивних режимів, включаючи індивідуальну амністію, законну реабілітацію, відновлення власності і компенсацію збитку. Чесне дотримання цього правила доводить поступове зближення влади закону і плюралістичної демократії.

Закон про передачу документів колишніх спецслужб повинний гарантувати збереження цих архівів як частини культурної спадщини нації.

Наприклад, у Російській Федерації однією з основних проблем, що виникли в практиці застосування архівного законодавства, є проблема обмеження доступу дослідників до архівних документів, максимальний термін засекречування яких, встановлений Законом РФ «Про державну таємницю» закінчився. Органи влади та суди до застосовують максимальний 30-річний термін засекречування документів, що створює значні перешкоди для дослідників і користувачів архівами в отриманні для вивчення архівних документів, особливо якщо врахувати, що більшу частину секретних архівних документів складають саме матеріали засекречені раніше 1993 року.

Іншою проблемою доступу до архівної інформації у країнах пострадянського простору є проблема виконання вимог державного законодавства «Про державну таємницю» в частині необхідності обґрунтування наявності шкоди безпеці країні від поширення відомостей, які були віднесені органом влади до державної таємниці. З цією проблемою на законодавчому рівні

й на етапі реалізації відповідного законодавства зіткнулися всі без винятку спеціалізовані служби країн – колишніх союзних республік.

Наступною не менш важливою проблемою, виявленої в практиці застосування архівного законодавства, є проблема обмеження доступу дослідників до архівних документів під приводом особистої та сімейної таємниці за відсутності в законодавстві чіткого визначення поняття «особиста і сімейна таємниця».

З вказаною проблемою зіткнулися у більшості держав, які стоять на шляху створення і модифікації нового законодавства щодо доступу до інформації і архівів. З моменту розуміння того, що збір і обробка даних за допомогою комп'ютерів може нести ризик правам та інтересам особи, законодавці в усьому світі прийняли закони про захист даних і створили відповідні органи влади спеціально для того, щоб перевіряти і наглядати за інституціями, які обробляють дані. Захист даних має за мету захист таємниць, які закони про свободу інформації покликані знищити, тому проблема полягає у збалансуванні інтересів тих, хто вимагає інформацію, і тих, хто покладається на конфіденційність. Цей баланс можна досягти у щоденній адміністративній практиці, але він також вимагає законодавчих рішень.

Альтернативний шлях досягнення балансу між таємністю і відкритістю: саморегуляція тими, хто зберігає і використовує дані та їхніми професійними асоціаціями, наприклад, створення і дотримання Етичних кодексів.

Звичайно, що при реалізації права доступу до архівних документів постійно виникає ряд важливих питань. Саме тому, Етичний кодекс для архівних працівників, що працюють з документами колишніх спецслужб в якості базового принципу проголошує: архівіст – не цензор; поняття архівних даних і процедура їх розкриття визначені законом.

Досвід західних держав переконливо свідчить, що такий варіант вирішення проблеми є найбільш оптимальним для захисту прав громадян та дотримання вимог законодавства, зокрема в частині оптимального вирішення колізії доступу до архівних справ та захистом права на приватність.

Література:

1. Архівознавство: Підручник для студентів історичних факультетів вищих навчальних закладів України / За заг. ред. Я.Калакури та І.Матяш. – К.: КМ Академія, 2002. – 356 с.

2. Буль Ганс Пітер. Доступ до інформації: юридичні аспекти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Access/svoboda.php>.

3. Доступ до архівних документів: законодавство і практика / Харківська правозахисна група. - Харків: Права людини, 2010 р. – 416 с.
4. Жеплінський Анджей. Право на знання архівних даних про себе. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Access/svoboda.php>.
5. Павлов И.Д., Сухих Д.Н. Аналитический обзор практики применения законодательства в сфере доступа к архивной информации. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.svobodainfo.org/ru/node/1323>.
6. СВиП та доступ до архівної інформації // Свобода висловлювань і приватність. - №4(2001) - Харків, 2001. - С. 14-26.
7. Чиркова М.Ю. Доступ до архівної інформації як механізм формування суспільної свідомості / М.Ю. Чиркова // Архіви України. – 2001. - №2-3. - С.37-39.

Stepan Zolotar

student-historian of Volodymyr Dahl

East Ukrainian National University (Sievierodonetsk, Ukraine)

Academic advisor: **Dr Olena Sapytska**

Ph.D. in History, Associated

Professor of Department of World History and History of Ukraine
of Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Sievierodonetsk, Ukraine)

INTEGRATIONAL PROCESSES TO EUROPEAN AND WORLD COMMUNITY OF THE KINGDOM OF SPAIN (1950-1980's) AND UKRAINE (1990-2010's): COMPARATIVE ANALYSIS

As a result of the Spanish Civil War of 1936-1939 in state was installed a military regime, led by *caudillo* Francisco Franco. State were renamed to *Estado Español*. It emphasized its difference from the Spanish Republic, which existed in 1931-1939³. This resulted in the *de facto* isolation of Spain in the international arena. On the one hand, European democracies that characterized Franco regime as fascist, the other - the Soviet Union, which supported the Republicans in the Civil War that it suffered defeat. The relationship preserved, in fact, only with the German Reich and Fascist Italy, which supported Franco from the start of war.

³Ley Constitutiva de las Cortes Españolas de 1942.

However, neutrality and non-intervention of Spain in World War II, the creation of the United Nations in 1945 and the post-war restoration of state institutions, creating the legal framework and ensuring of human rights led to the fact that in the late 40's – early 50's of the twentieth century Spain began the gradual development of diplomatic relations with European countries⁴.

In 1947 Spanish state was again proclaimed a kingdom, but the throne has remained unoccupied, but as a “regent” appeared *caudillo* Franco⁵.

Stalin's death in 1953 and the change of ideology in Spain from Falangism to National Catholicism in the same year, led to the further development of international politics, and already in 1955 Spain became a member of the UN⁶. However, because the regime could not be described as democratic, issues of deep integration into the EU and NATO had no development, although the course of European integration was elected Spanish government shortly after joining the UN – in 1960's.

Because of “soft democratization” of the Franco regime during the 1950-1970's Spain attracted the attention of the international community, set and develop interstate relations etc. But membership in EU and NATO gained by Spain after Franco's death, the real restoration of the monarchy in 1975 and adoption of the new Constitution of the Kingdom of Spain in 1978. The new Constitution provided the entire population equal civil rights, introduced a multiparty system and effective parliamentary system – the new Spanish monarchy was parliamentary (constitutional), the king relied symbolic function of unifying factor for Spain and Spaniards⁷. Until the entry into force of the new Constitution, Spain already become a member of the Council of Europe⁸, giving guarantee of harmonization of domestic legislation with the standards of the Council, in particular, abandoning the death penalty already after joining the Council of Europe.

Similarly, in 1991 we experienced the birth of the new Ukrainian state. However, our country has not experienced international isolation and has maintained membership in the UN of the Ukrainian SSR⁹. In other areas can produce a significant number of parallels.

Ukraine joined the Council of Europe in 1995¹⁰, for the year to the adoption of a new democratic constitution. A year earlier, Ukraine became a member of NATO's “Partnership for Peace” programme¹¹ and signed an Agreement of Partnership and Co-operation with the European Communities. Later there was a gradual harmonization of

⁴ G. Volkova and A Demytyev. *Political history of Spain in XX century*. Moscow: Vysshaya skola, 2005 (on Russian).

⁵ Ley de Sucesión en la Jefatura del Estado de 1947.

⁶ Historia de la España en la ONU: <http://www.spainun.org/espana-en-la-onu/historia/>.

⁷ Constitución Española de 1978.

⁸ Spain // 47 States, one Europe: <http://www.coe.int/en/web/portal/spain>.

⁹ Law of Ukraine “About legal succession of Ukraine” of 1992.

¹⁰ Ukraine // 47 States, one Europe: <http://www.coe.int/en/web/portal/ukraine>.

¹¹ Law of Ukraine “About ratification of Agreement between North Atlantic Treaty Organization members and other countries which participating in “Partnership for Peace” programme about status of them armed forces and the Additional Protocol to this Agreement” of 2000.

national legislation with EU standards. Unfortunately, under President Yushchenko was disrupted signing MAP of Ukraine in NATO.

Then, in 2010, the Constitutional Court of Ukraine was decided on the unconstitutionality of the reform of 2004 and President of Ukraine Viktor Yanukovich been granted more powers than those for which he was elected¹².

In November 2013 scheduled signing of the Association Agreement, however, the time it was postponed indefinitely¹³. This caused a violent wave of public protest, which resulted in President Yanukovich withdrew from performing his own powers, and provisions of constitutional reform in 2004 were recovered¹⁴.

This was followed by the signing of the Association Agreement, which now is a pointer for Ukrainian internal and external policy.

Over the past two years in Ukraine there was absolute democratization, realized or implemented reforms of education, prosecutor's office, police, civil service, constitutional reform, the judiciary reform and others. The completion of these reforms is a signal for future entry into the EU.

As the Spanish example, only a gradual and consistent reforms can achieve real integration into the world political and economic space. In conclusion, I would like to recall the inscription engraved on the tombstone of the first Prime Minister of democratic Spain Adolfo Suarez: "Accord was possible." We hope that Ukraine accord is still possible.

¹² Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the proposal of 232 people's deputies of Ukraine about for compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Law of Ukraine "About Amendments to the Constitution of Ukraine" of 2004 No. 2222-IV (the case on the observance of the procedure for amending the Constitution of Ukraine).

¹³ Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "The question of the Association Agreement between Ukraine, on one side, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member countries, on the other side" of November 21, 2013 No. 905-p.

¹⁴ Law of Ukraine "About the recovery of certain provisions of the Constitution of Ukraine" of 2014.

ЗМІСТ

Секція 1.

Захист прав людини і основоположних свобод: євроінтеграційний підхід

Шаповалова О. В.

Інноваційний підхід до розробки навчальної дисципліни «адаптація національного законодавства до вимог сталого розвитку».....4

Арсентьєва О. С.

Щодо імплементації європейських стандартів у галузі прав людини в Україні.....8

Антоненко М.І.

Транскордонне співробітництво України з ЄС.....13

Бондарева О.Г.

Соблюдение прав и свобод человека в Украине.....15

Загоруй І.С.

До питання з'ясування поняття «права людини»: аналіз підходів до розуміння прав людини.....18

Капліна Г.А.

Дистанційне навчання в процесі підготовки юристів.....26

Качурін С.Г.

Особливості впливу права Євросоюзу на правопорядок України.....30

Кононов О. С.

Співвідношення міжнародного і національного правового регулювання права на справедливий судовий розгляд.....35

Соболева О.О.

Гендерна політика України в контексті євроінтеграції.....39

Тищенко В.В., Тищенко О.І.,

Економічні права і свободи людини в Україні.....42

Секція 2

Конституційне та міжнародне право; порівняльне правознавство; історія держави та права; адміністративне судочинство

Богатырев А. А.

Децентрализация: историко-правовой аспект.....45

Гніденко В. І.

Конституційна реформа в Україні: передумови, очікування та результати.....49

Гречана С.І.

Організаційні принципи адміністративного судочинства.....53

Підпала І. В.

Захист прав українських моряків: аспекти зобов'язань державних органів.....56

Чаплик В.Р.

Армія 52°20', 22°5'.....59

Секція 3

Трудове право; право соціального забезпечення

Іншин М. І.

Роль охоронної функції трудового права у захисті інтересів суб'єктів трудового права.....63

Бабіч-Касьяненко К.В.

Щодо модернізації окремих положень соціального захисту інвалідів АТО.....66

Валецкая О.В.

Ответственное профессиональное поведение в психологии и трудовом праве.....70

Івчук Ю.Ю.

Медичний огляд працівника як важлива складова у питанні охорони праці.....74

Капліна Г.А.

Запозичення досвіду європейських систем оплати праці як чинник інтеграції України до європейського правового простору.....77

Котова Л.В.

Впровадження європейського досвіду щодо сучасних альтернативних форм зайнятості.....80

Кравченко І. М.

Розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця у випадку виявлення невідповідності працівника займаній посаді або виконуваній роботі: питання удосконалення законодавства України.....83

Степанцова О.О.

Законодавчі новації щодо матеріальної відповідальності працівників за проектом Трудового кодексу.....	87
---	----

Татаренко Г.В.

Проблеми імплементації міжнародних стандартів пенсійного забезпечення до законодавства України.....	92
---	----

Яресько А.В.

Особливості сучасної судової практики по розгляду індивідуальних трудових спорів в Україні.....	95
---	----

Секція 4

Кримінальне право та процес; криміналістика; кримінологія; судова експертиза

Розовский Б.Г.

Новый взгляд на процедуры правосудия.....	104
---	-----

Комісаров С.А.

Відносини у сфері безпеки дорожнього руху: механізм адміністративно-правової охорони.....	111
---	-----

Татаренко Г.В., Гноєвий В.В.

Інститут слідчих суддів у кримінальному процесі України: окремі аспекти.....	119
--	-----

Палаташ Б.В.

Аналіз правового статусу суб'єкта порушень режиму відбування покарання у місцях позбавлення волі.....	124
---	-----

Секція 5

Господарське та корпоративне право; земельне право; господарський процес

Гриценко Г.М.

Актуальні питання інтеграційних процесів у будівництві.....	130
---	-----

Мартінова Л. В.

Правові аспекти регулювання ринку зерна в Україні.....	134
--	-----

Скупінський О. В.

Щодо правового регулювання оподаткування в Україні: сучасний стан та перспективи.....	137
---	-----

Хачатуров А.Е.

Адміністративно-правове управління регуляторною діяльністю в Україні.....	140
---	-----

Хачатуров Е. Б.

Тенденції становлення та розвитку вітчизняного суднобудування: адміністративно-правові чинники.....	143
---	-----

Секція 6

Цивільне та сімейне право та процес

Бірюков О. В.

Питання дотримання авторських прав студентами при написанні випускних робіт.....	147
--	-----

Данильєва Г. М.

Мирова угода сторін: проблеми виконання.....	149
--	-----

Жичина К.А.

Діяльність адвоката як процесуального представника в стадіях апеляційного і касаційного провадження.....	153
--	-----

Загоруй Л.М.

Аліментні права дитини: погляд на проблему.....	159
---	-----

Карауланова Н. О.

Виплата соціальної допомоги при народженні дитини в Україні та Франції: порівняльний аналіз.....	163
--	-----

Курчіна О. Є.

Захист особистих немайнових прав громадян у сфері державної реєстрації актів громадянського стану на сучасному етапі (практичний аспект).....	166
---	-----

Овчатова-Редько А. О.

Представництво в цивільному праві.....	170
--	-----

Смирнова І. М., Кононенко А. Г.

Охорона й захист персональної інформації в мережі інтернет.....	172
---	-----

Секція 7

Розвиток захисту прав людини в історії України та всесвітній історії

Гусс К.С.,Боса Є. М.

Вплив політики радянської влади на гендерні відносини селян у 20-30-і рр. хх ст.....	175
--	-----

Гусс К.С.,Чембержи О.С.

Деякі аспекти історії геральдики України.....	179
Лісна І. С.	
Конституційне законодавство української держави в період гетьманату.....	182
Михайлюк В. П.	
Соціальний статус селян України на початку хх ст.: політико-правовий аспект.....	186
Мезеря О. А.	
Судова реформа та її вплив на повсякденне життя мешканців українських губерній у другій половині хіх – на початку хх ст.....	188
Пилипчук О.О.	
До історії становлення та розвитку Київського юридичного товариства (1877–1917 рр.).....	192
Сергієнко Г.С.	
Основні проблеми доступу до архівної інформації на пострадянському просторі.....	194
Stepan Zolotar	
Integrational processes to european and world community of the Kingdom of Spain (1950-1980's) and Ukraine (1990-2010's): comparative analysis.....	197

Наукове видання

МАТЕРІАЛИ

Міжнародної науково-практичної конференції науковців, юристів-практиків, молодих вчених, аспірантів, здобувачів, студентів

**«ПРАВОВІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД»**

14-15 квітня 2016 р.

Відповідальний за випуск : Г.А.Капліна
Оригінал-макет підготовлений :В.І.Гніденко

Підписано до друку: 25.03.2016 р.
Формат 68х84/16.Типограф.Гарнітура TimesNewRoman
Друк.RISOУмов.друк.арк.
Наклад 100 прим.

Видавництво Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля
Свідоцтво про реєстрацію : серія ДК № 1620 від 18.12.03р.
Адреса університету : просп. Центральний 59-А
м.Сєвєродонецьк , 93400,Україна

надруковано: типографія ПЕТИТ
м.Сєвєродонецьк , вул. Федоренко ,10
тел(0645) 70-29-48